

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Робочий візит Президента України В. Зеленського до Республіки Польща3

Спільна декларація президентів Республіки Польща, Естонської Республіки, України, Латвійської Республіки, Литовської Республіки4

Підписання Декларації про європейську перспективу України наближає повноцінну інтеграцію у Європейський Союз, зазначив В. Зеленський4

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.
Чергова річниця президентства В. Зеленського в оцінках політиків і експертів6

Ворошилов О.
Ескалация напруженості на українсько-російському кордоні в оцінках політиків і експертів16

Аулін А.

**Співробітництво України з країнами Близького Сходу
та Північної Африки: проблеми і перспективи29**

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	34
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування	37
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	39
Наукові видання НАН України	43
Астрономічна наука	44
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	46
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	50
Діяльність науково-дослідних установ	52
Розробки та дослідження для агропромислового комплексу	53
Наука і влада	54

До уваги держслужбовця

Добко Т., Фіх Ю.

**Список українських альманахів і літературних
збірників ХІХ ст.55**

Коротко про головне

Робочий візит Президента України В. Зеленського до Республіки Польща

Глава держави в дискусії за участі президентів Естонії, Латвії, Литви та Польщі: Україна – потужна держава, яка тільки зміцнить Євросоюз.

Європейський Союз має продемонструвати реальну підтримку євроінтеграційних прагнень України, яка продовжує боротися за свою незалежність, заявив Президент України В. Зеленський під час дискусії «Щастя націй базується на справедливих законах, ефективність яких залежить від їх виконання», що відбулася у Варшаві.

У дискусії також узяли участь Президент Республіки Польща А. Дуда, Президент Естонської Республіки К. Кальюлайд, Президент Литовської Республіки Г. Науседа та Президент Латвійської Республіки Е. Левітс.

«Нас треба бачити у ЄС як рівноправного та невід’ємного партнера», – наголосив глава Української держави.

Президент Польщі А. Дуда зауважив, що Європейський Союз може стати сильнішим після прийняття нових членів, оскільки розширення ЄС завжди робило його більш динамічним. Він зазначив, що ЄС має обговорювати механізми приєднання до свого складу тих держав, які оголосили про свої євроінтеграційні прагнення.

Президент України подякував європейським партнерам за підтримку незалежності й територіальної цілісності нашої держави. «Це дуже важливо сьогодні, коли анексована частина української території – наш півострів Крим, і коли у нас іде війна на сході. І це також війна у Європі, тому дуже важливо, щоб ми були разом», – наголосив він.

Президент Польщі акцентував на тому, що неможливо змиритися з фактом окупації українських територій. Він зазначив, що Польща привітала позицію Президента Литви Г. Науседи, який під час виступу в польському Сеймі заявив, що він ніколи не змиритися з окупацією територій України. Очільник Литовської Республіки зазначив, що вірить у майбутнє України як члена ЄС.

Лідери держав зосередилися на покращенні механізмів демократії та систем справедливості, особливо з огляду на виклики, пов’язані з пандемією. Президент України поінформував про заходи, до яких вдається українська влада, щоб допомогти населенню пережити карантинні періоди, а також про ініціативи, спрямовані на повернення довіри суспільства до законів. Зокрема, уже підготовлено пакет законодавчих актів про народовладдя.

«Нам треба долучити українське суспільство до участі – не раз на п’ять років, коли обирають Президента чи парламент, а щомісяця, щотижня мати можливість завдяки різного рівня референдумам впливати на життя країни,

на її вибір, на економіку», – наголосив В. Зеленський (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 3.05).

Спільна декларація президентів Республіки Польща, Естонської Республіки, України, Латвійської Республіки, Литовської Республіки

Ми, президенти Республіки Польща, Естонської Республіки, України, Латвійської Республіки та Литовської Республіки, зустрічаємося сьогодні у Варшаві, щоб спільно відзначити 230-ту річницю ухвалення Конституції 3 травня. Прийняття у 1791 р. цього важливого акта, що регулював правову систему Речі Посполитої, мало історичне значення, оскільки це був перший на нашому континенті та другий у світі сучасний Основний закон держави, що набув чинності.

Згадуючи досвід минулого, пишаючись досягненнями нашої теперішньої співпраці в регіоні, усвідомлюючи виклики, з надією дивимося в майбутнє. Висловлюємо переконання, що успіх нашої спільної спадщини та спільного дому, корінням яких є європейська цивілізація, потребує, щоб Європа, як і дім, будувалася на фундаментальних цінностях і принципах. До них, без сумніву, належать: свобода, суверенітет, територіальна цілісність, демократія, верховенство права, рівність і солідарність. Європа, що об'єднується, повинна бути відкритою для всіх країн і народів, які поділяють такі цінності.

З розумінням і підтримкою ставимося до устремлінь усіх націй регіону, з якими наші народи поєднує спільна історична доля і які сьогодні прагнуть, як і ми, користуватися благами свободи й демократії, відважно вимагаючи поваги до своїх прав. Вважаємо, що для всіх нас солідарність народів, особливо в умовах сучасних загроз для нашої спільної безпеки, є одним з наріжних каменів миру, стабільності, розвитку, добробуту та стійкості. Керуючись цим переконанням, ми віддані продовженню діалогу та співпраці держав, які ми представляємо.

Президент Республіки Польща Анджей Дуда

Президент України Володимир Зеленський

Президент Естонської Республіки Керсті Кальюлайд

Президент Латвійської Республіки Егілс Левітс

Президент Литовської Республіки Гітанас Науседа

(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 3.05).

***Підписання Декларації про європейську перспективу України
наближає повноцінну інтеграцію у Європейський Союз, зазначив
В. Зеленський.***

Президент України В. Зеленський разом з лідерами Естонії, Латвії та Литви на запрошення Президента Польщі А. Дуди третього травня цього року взяв участь в урочистостях з нагоди 230-ї річниці ухвалення Конституції Речі Посполитої – першого такого документа у Європі, зіставного із сучасними конституціями, який набув чинності.

Під час візиту відбулася дискусія лідерів щодо нашого спільного майбутнього у Європі та основних викликів, які постали перед європейцями. Було підтверджено, що невід’ємними цінностями для наших суспільств є: свобода, суверенітет, територіальна цілісність, демократія, верховенство права, рівність і солідарність. Це відображено в підписаній лідерами Польщі, України, Естонії, Латвії та Литви п’ятисторонній декларації: Європа, що об’єднується, повинна бути відкритою для всіх країн і народів, які поділяють спільні цінності. Це – важливий сигнал підтримки євроінтеграційних прагнень України.

В. Зеленський та А. Дуда підписали й спільну двосторонню Декларацію про європейську перспективу України. Це вже другий подібний документ, укладений Україною з державою Євросоюзу. Як відомо, у березні цього року було підписано декларацію з Литвою. Текст спільної декларації лідерів закріплює, що наша держава має європейську перспективу відповідно до ст. 49 Договору про Євросоюз.

«Президенти України та Польщі відзначили намір України подати заявку на членство у ЄС у майбутньому після імплементації положень Угоди про асоціацію за умови дотримання Копенгагенських критеріїв та погодилися, що Республіка Польща підтримуватиме Україну на цьому шляху», – зазначено в документі.

У контексті нещодавно озвученої ідеї щодо проведення саміту за участі президента Європейської ради Ш. Мішеля та лідерів асоційованих країн «Східного партнерства» зазначаємо, що Україна готова посилити європейську спільноту на сході нашого континенту разом з Грузією та Молдовою. Саме тому лідери України та Польщі в спільній декларації відзначили потребу в стратегічному перегляді європейської політики сусідства та «Східного партнерства», щоб гарантувати політику «відкритих дверей» для тих асоційованих партнерів, які мають європейські прагнення та відповідають визначеним умовам і критеріям.

Логічно, що коаліція на підтримку членства України у Європейському Союзі почала формуватися саме з Литви та Польщі, які є нашими стратегічними партнерами. Але триває системна робота з усіма державами – членами ЄС для отримання змістовної політичної підтримки на шляху нашої країни до Євросоюзу.

Україна здійснює трансформацію, яка реально наближає нас до реалізації цієї мети. Реформи, які протягом десятиліть відкладалися або впроваджувалися лише частково, нарешті забезпечуються законодавчо та посилюють державу на інституційному рівні. Економічні відносини в нашій країні набувають необхідної прозорості для стійкого зростання.

Імплементуючи Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, ми просунулися так далеко, що модернізація Угоди – цілком справедливе завдання, над яким вже працюємо з європейськими партнерами.

«Українці вже впливають на нашу спільну європейську долю. Саме на нашій землі вирішується, яким буде майбутнє Європи. Ми забезпечимо повноцінну інтеграцію України до співдружності європейських країн, що засвідчить, що базові цінності свободи, демократії та рівності на нашому континенті є ключовими елементами масштабного прогресу та розвитку», – наголосив В. Зеленський *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 4.05).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Чергова річниця президентства В. Зеленського в оцінках політиків і експертів

Українці 21 квітня 2019 р. у другому турі обрали Президентом України В. Зеленського – його підтримало 73,22 % виборців, які взяли участь у голосуванні. Конкурент В. Зеленського П. Порошенко отримав 24,45 % голосів виборців. Безпосередньо другий тур президентських виборів в Україні відбувся спокійно та демократично.

Від початку каденції В. Зеленський виконав 23 % обіцянок, 18 % залишилося невиконаними, а ще 59 % – у процесі. Усього Президент перед виборами дав народу 34 обіцянки, зазначають спостерігачі. Вони наголошують, що найбільші досягнення В. Зеленського в зовнішній політиці, зокрема повернення військовополонених моряків. «Я спілкувався із матерями наших моряків, і я зроблю все, щоб їх повернути», – зазначив на брифінгу після другого туру виборів тоді ще кандидат на пост Президента В. Зеленський. Згодом, будучи вже Президентом, 7 вересня 2019 р. він зустрів літак з українськими моряками. Додому українців повернули в рамках обміну утримуваними особами з РФ. Також з полону вдалося визволити політв'язнів О. Сенцова, О. Кольченка, П. Гриба, В. Балуха та ін. Однак Україна передала Кремлю громадян, яких ті просили звільнити (URL: <https://suspilne.media/124364-dva-roki-tomu-vidbuvsya-drugij-tur-viboriv-prezidenta-so-z-obicanok-zelenskogo-vikonano-a-so-ni>. 2021. 22.04).

Крім того, багато хто з політиків вважає, що саме завдяки зусиллям Президента вдалося добитися перемир'я на Донбасі. Щоправда, опоненти заявляють, що противник продовжує стріляти та гинуть наші захисники. Але

статистично інтенсивність обстрілів після оголошення перемир'я значно зменшилася, як і втрати військових і цивільного населення.

Західні партнери підтримують мирні ініціативи В. Зеленського щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Адже навіть в умовах можливої агресії Росії Президент наголошує на необхідності мирного врегулювання конфлікту. Як інформують ЗМІ, голова Військового комітету НАТО та старший військовий радник Генерального секретаря НАТО головний маршал авіації С. Піч під час відвідування Києва та Львова 6–7 квітня підтвердив солідарність з Україною та засудження союзниками російської агресії проти України.

При цьому він відзначив зусилля В. Зеленського щодо недопущення широкомасштабного збройного конфлікту з Росією. «Альянс вітає зусилля Президента Зеленського з мирного врегулювання конфлікту на Сході України. Союзники по НАТО є єдиними в засудженні незаконної анексії Росією Криму та її агресивних дій на Сході України. Ми закликаємо Росію припинити підтримку бойовиків на Сході України та вивести свої сили з української території. Україна є одним з найближчих і найбільш важливих партнерів НАТО», – наголосив керівник Військового комітету НАТО (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3223447-nato-vitae-zusilla-prezidenta-ukraini-z-ureguluvanna-na-shodi-stuart-pic.html>. 2021. 8.04).

Під час зустрічі з Президентом України голова Військового комітету НАТО підтвердив, що Альянс високо цінує партнерство з Україною та повністю підтримує її суверенітет і територіальну цілісність.

Значна частина світових лідерів підтримує Україну в її намаганні не допустити війни між Україною та Росією. Пролунали серйозні попередження на адресу Росії та заяви на підтримку України. Імовірно саме це примусило керівництво Росії заявити про відведення військ від кордонів України.

Керівник Офісу Президента України А. Єрмак висловив переконання, що відведення російських військ від східних кордонів України є результатом роботи Президента В. Зеленського, його команди, а також наших міжнародних партнерів. «Поки є сили, які займаються тим, що критикують владу, ми працюємо не заради піару, а заради країни. Ця критика дуже схожа на ворожу пропаганду, адже вона кардинально спотворює реальність. Ми всі побачили, яку безпрецедентну підтримку має сьогодні Україна», – зазначив А. Єрмак

Він наголосив, що результати роботи команди глави держави та факти набагато красномовніші, ніж безпідставна критика деяких політиків. «Усі побачили, як відбувався візит Президента до Парижа, як відбувалася відеоконференція, під час якої президент Франції сидів поряд з Президентом України, і вони розмовляли з канцлером Німеччини», – зазначив керівник Офісу Президента (URL: <https://www.president.gov.ua/news/usi-pobachili-yaku-bezprecedentnu-pidtrimku-maye-sogodni-ukr-68117>. 2021. 23.04).

А. Єрмак високо оцінив результати візиту В. Зеленського до Франції та сподівається, що домовленості В. Зеленського з президентом Франції й

канцлером Німеччини матимуть позитивний результат. За його словами, кластери, які запропонували представники Франції та Німеччини, можуть стати основою дорожньої карти з виконання Мінських домовленостей.

За словами керівника Офісу Президента, запропоновані кластери – це логічно розписані кроки, починаючи з безпекових пунктів, пов'язаних з розмінуванням, розведенням сил, відведенням важкого озброєння та завершуючи проведенням місцевих виборів. «Якщо кластери приймаються сторонами, то з додаванням дат і термінів це може перетворитися на “дорожню карту”», – зазначив А. Єрмак.

Він вважає, що кластери не є спробою зміни послідовності виконання пунктів Мінських домовленостей. «Це зроблено в логічній послідовності того, що закладено в Мінських домовленостях. За винятком тих моментів, які вже зазнали змін, і тих позицій, які дуже часто трактуються опонентами так, як їм хочеться», – підкреслив А. Єрмак (URL: <https://www.president.gov.ua/news/klasteri-zaproponovani-franciyeyu-ta-nimechchinoyu-mozhut-pe-68161>. 2021. 27.04).

Багато європейських лідерів підтримують намагання В. Зеленського розв'язати не лише проблему збройного конфлікту, а й інші важливі проблеми. Нещодавно, під час телефонної розмови В. Зеленського з прем'єр-міністром Швеції С. Левеном зазначалося, що Швеція підтримує Україну в проведенні реформ. С. Левен високо оцінив особисте лідерство В. Зеленського в реформуванні та досягнутому прогресі у європейській інтеграції. Сторони приділили увагу шляхам активізації торговельно-економічної співпраці. «Наш пріоритет – знайти нові шляхи повернення тенденцій у двосторонній торгівлі до рівня, який передував пандемії коронавірусу», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3208774-zelenskij-zaprosiv-premerministra-svecii-do-ukraini.html>. 2021. 15.03).

Спецпосланниця прем'єр-міністра Великої Британії з питань торгівлі з Україною К. Меєр також позитивно оцінила відносини України з її країною. Вона зазначила, що під час візиту Президента України В. Зеленського до Великої Британії було підписано Угоду про стратегічне партнерство, яка має політичний, безпековий і комерційний виміри. За словами К. Меєр, Угода супроводжувалася меморандумом про взаєморозуміння, згідно з яким Сполучене Королівство потенційно може надати експортні кредити обсягом до 2,5 млрд фунтів стерлінгів. Це може допомогти стимулювати торгівлю на вигідних умовах. «Крім оборони та безпеки, ми передбачаємо, що частину цих коштів буде спрямовано на такі пріоритетні сектори, як енергетика (відновлювана й атомна); охорона здоров'я та фармацевтика; агротех; високі технології; інфраструктура. І це лише частина можливих напрямів зростання», – наголосила К. Меєр (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/03/29/7121342>. 2021. 29.03).

Важливу угоду було підписано і з Туреччиною під час візиту В. Зеленського в цю країну. Як інформують ЗМІ, В. Зеленський та Р. Ердоган

підписали спільну декларацію, у якій домовилися підтримати створення «Кримської платформи» як інструмента для врегулювання питання окупації півострова; поглибити співпрацю у сферах економіки, торгівлі, туризму, безпеки, оборонної промисловості, науки, освіти та молоді; розвинути співробітництво й спільні зусилля в боротьбі з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом; посилити співпрацю у сфері покращення умов проживання українських громадян, зокрема кримських татар, які були змушені покинути Крим унаслідок окупації півострова; забезпечувати швидке оброблення запитів про екстрадицію.

Повідомляється також, що Туреччина підтримала перспективу членства України в НАТО, зокрема її наміри отримати План дій щодо членства в Альянсі найближчим часом. Крім того, сторони домовилися продовжити співпрацю задля захисту прав людини в окупованому Криму, а також для звільнення всіх незаконно утримуваних громадян України, включаючи кримських татар (URL: <https://hromadske.ua/posts/zelenskij-proviv-zustrich-z-erdoganom-u-stambuli-pro-sho-domovilisya>. 2021. 10.04).

Експерти також називають важливими досягненнями діяльності Президента та його оточення отримання статусу партнера розширених можливостей НАТО в червні 2020 р. Крім того, важливим результатом стало проведення XXII саміту Україна – ЄС у Брюсселі за безпосередньої участі Президента В. Зеленського в офлайн-режимі, що відбулося попри всі епідеміологічні обмеження.

До стратегічних результатів 2020 р. також можна віднести створення Люблінського трикутника як нового формату співпраці між Україною, Польщею та Литвою. Оголошення започаткування Кримської платформи також мало перші результати – Велика Британія, Канада, Молдова, США, Словаччина, Туреччина та деякі інші країни дали згоду на участь у ній.

У безпековій сфері важливими досягненнями стали підписання ряду меморандумів про військове та військово-технічне співробітництво, розвиток ОПК, надання безпекової допомоги тощо, зокрема з Бразилією, Великою Британією, Іраком, Йорданією, Катаром, Румунією, Саудівською Аравією, Туреччиною. Найбільшу матеріальну допомогу для української армії надають США, які підтримують Україну матеріально й політично.

Українській делегації в ООН також вдалося протидіяти спробам РФ переглянути санкції проти неї та використати пандемію COVID-19 у політичних цілях.

На думку багатьох експертів, зовнішня політика є найуспішнішою сферою діяльності Президента України В. Зеленського. Про це свідчать результати проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва експертного опитування «Політичний квартал: осінь-2020», презентованого на пресконференції в Укрінформі 29 жовтня. На думку опитаних експертів, найбільше Президентіві України вдається зовнішня політика. «Це, до речі, єдина сфера, де ми спостерігаємо позитивну динаміку оцінки експертів», – підкреслив аналітик фонду П. Бурковський.

Згідно з результатами опитування, оцінка ефективності глави держави порівняно з II кварталом 2020 р. (за п'ятибальною шкалою) у контексті ведення зовнішньої політики становить 2,7 проти 2,3, при цьому щодо комунікації із суспільством – 2,2 проти 2,5, а стосовно врегулювання збройного конфлікту на Донбасі – 1,9 проти 2,1 (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3126238-eksperti-vvazaut-zovnisnu-politiku-najuspisnisou-v-dialnosti-prezidenta.html>. 2020. 29.10).

При цьому експерти вже в кінці березня 2021 р. також позитивно оцінили зовнішню політику, яку проводив Президент. Діяльність у 2020 р. оцінена на четвірку з мінусом. Це навіть більше, ніж оцінка роботи у 2019 р. Проте, на думку експертів, як це часто буває, фактично нинішню оцінку «втягнули» в позитив не всі географічні напрями, а лише декілька регіонів світу. І не всі інституції, причетні до зовнішньої політики України, а передусім активна робота МЗС та віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Найвищі оцінки у 2020 р. отримали зовнішньополітичні зусилля України щодо Великої Британії, Польщі, Туреччини, а також євроатлантичної інтеграції. Найнижчі оцінки – у співпраці з Європейським енергетичним співтовариством, Ізраїлем, РФ та Угорщиною (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/5/7121725>. 2021. 5.04).

Експерти відзначають і деякі негативні тенденції зовнішньої політики. Зокрема, як інформують ЗМІ, двосторонні відносини з Грузією знову мали доволі маятниковий характер і переходили від діалогу на рівні президентів до дипломатичної кризи у зв'язку з різкими заявами колишнього грузинського президента М. Саакашвілі. Те саме відбувалося і у відносинах з Угорщиною, які, з одного боку, протягом року мали напружений характер, а з іншого – були позначені й позитивами, як-от відновленням роботи міждержавної економічної комісії, яка не засідала сім років.

Китайський напрям фактично був підпорядкований лише економічному порядку денному та питанням отримання медичних товарів через пандемію – збільшення товарообігу відбувається без посилення політичного діалогу.

Разом з тим, на думку експертів, негативною є динаміка в оцінці діяльності глави держави в боротьбі з епідемією коронавірусної хвороби COVID-19, провадженні політики проведення реформ і кадрової політики.

При цьому 83 % респондентів вважають, що ініційоване В. Зеленським всеукраїнське опитування, яке відбулося 25 жовтня, проводилося переважно заради мобілізації виборців партії «Слуга народу» на місцевих виборах. Крім того, 70,6 % експертів не схильні вважати, що в такий спосіб Президент намагається виконувати свої передвиборні обіцянки.

На думку експертів, результати місцевих виборів і зростання кількості захворювань на COVID-19 матимуть значний вплив на політичну ситуацію в Україні протягом найближчого року. До подій із менш значним впливом вони віднесли «режим тиші» на Донбасі та визнання неконституційним указу про призначення директора НАБУ А. Ситника.

У сфері соціального захисту, на думку експертів, є значні проблеми. У цій сфері В. Зеленський частково користується успіхами уряду В. Гройсмана. Наприклад, у програмі Президент обіцяв забезпечити монетизацію субсидій і пільг. Саму монетизацію з весни 2019 р. запровадив Кабмін В. Гройсмана. На сьогодні уряд продовжує забезпечувати цей процес. Також В. Зеленський обіцяв забезпечити перехід від солідарної до накопичувальної пенсійної системи. Це завдання вже Кабміну Д. Шмигала, але не можна сказати, що в його виконанні є значний прогрес. У Верховній Раді є кілька законопроектів від уряду та депутатів, але їх не розглядали (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/30/stattja/polityka/druha-richnycya-prezydentskux-vyboriv-zelenskyj-vykonav-15-svoyeyi-prohramy>. 2021. 30.03).

Більш-менш виконується обіцянка відновити програми молодіжного житлового кредитування. З держбюджету виділяють кошти за програмою «Надання пільгового довгострокового держкредиту молодим сім'ям та самотнім громадянам на будівництво й придбання житла». Також В. Зеленський обіцяв запровадити іпотеку зі ставками до 10%.

Є в програмі обіцянка, що отримані кошти від 5 % податку за нульову декларацію підуть на зменшення тарифного навантаження для малозабезпечених. Для початку потрібно ввести цю нульову декларацію: поки Президент лише вніс пакет законопроектів.

З медицини у В. Зеленського поки що немає виконаних програмних обіцянок, але, у принципі, тут завдання довгострокові. Зокрема, Президент обіцяв, що лікарні отримають сучасне обладнання, а професія лікаря стане престижною і високооплачуваною. Після початку пандемії коронавірусу і Прем'єр, і голова МОЗ постійно говорять про потребу підвищити зарплати медикам, але наразі це лише плани.

В. Зеленський також обіцяв, що школи отримають нове обладнання, а професія вчителя стане престижною і високооплачуваною. Устаткування надходить, зарплати педагогам потроху підвищують, але робити висновки про виконання обіцянок зарано.

Разом з тим експерти Комітету виборців України (КВУ) зазначають, що більшість обіцянок В. Зеленського не було виконано. Зокрема, не реалізовано принципові обіцянки щодо проведення деолігархізації, зростання добробуту населення, реалізації медичної та інших реформ. Також не виконано заяви щодо припинення війни. При цьому експерти КВУ відзначили певний прогрес у сфері будівництва доріг, а також ухвалення законів щодо імпідменту Президента та скасування депутатської недоторканності. «Станом на сьогодні В. Зеленському не вдалося виконати ключових обіцянок щодо закінчення в Україні війни та зростання добробуту громадян. Натомість, косметичні рішення щодо проведення реформ не дали необхідного результату. В. Зеленський не реалізував тих революційних кроків зі зміни політичної системи, які він обіцяв як кандидат у Президенти України, зберігши існуючий статус-кво в основних сферах», – заявив голова КВУ

О. Кошель (URL: <https://www.dw.com/uk/dva-roky-pislia-stadionnykh-debativ-kvu-proanalizuvav-peredvyborni-obitsianky-zelenskoho/a-57256121>. 2021. 19.04).

Щодо деяких інших обіцянок В. Зеленського, то він з травня 2019 р. перестав займатися підприємницькою діяльністю й почав отримувати зарплату винятково в Державному управлінні справами, згідно з його електронною декларацією, залишив «Квартал-95», попрощався із глядачами з «Ліги сміху». Проте ряд обіцянок не виконав, зокрема позбутися кортежів, передати президентські резиденції дітям, «нові обличчя» у владі.

Щодо «нових облич», то, як зазначають експерти, цю обіцянку Президент порушив на наступний день після інавгурації, коли своїм указом призначив А. Богдана головою свого офісу. Адже той уже працював у політиці, зокрема був заступником міністра юстиції в уряді Ю. Тимошенко та заступником міністра Кабміну в уряді М. Азарова, отже, підпадав під дію закону про люстрацію. Одним із заступників А. Богдана став Р. Рябошапка, теж не нове обличчя у владі – він уже був заступником міністра юстиції за А. Яценюка. «Сама по собі ця обіцянка була безглуздою, бо справа ж не у нових обличчях, справа у новій якості. Зараз Зеленський повертає до влади багатьох дуже старих політиків. У тому числі “регіоналів”. Це Татаров горезвісний, це Бабіков, це А. Смирнов, він працював з “регіоналами”, певний час була спроба повернути Піскуна, Кравчука і Фокіна, і це все можна продовжувати... Я вже не кажу про місцевий рівень. До прикладу, Одеса – там старі обличчя при владі. Так само інші міста. Дуже багато людей, які співпрацювали з “регіоналами” або з іншими політичними силами, які вже канули», – зазначає професор політології Києво-Могилянської академії О. Гарань (URL: <https://suspilne.media/124364-dva-roki-tomu-vidbuvsya-drugij-tur-viboriv-prezidenta-so-z-obicanok-zelenskogo-vikonano-a-soni>. 2021. 22.04).

Разом з тим В. Фесенко вважає, що саме завдяки уособленню «нових» людей В. Зеленський і досі залишається найпопулярнішим політиком в Україні. «В. Зеленський зберіг значну частину своїх прихильників. Це люди, які не хочуть підтримувати представників старої політичної хвилі. Головний мотив голосування за Зеленського в 2019 р. – запит на оновлення, на те, щоб, замість старих політичних еліт, до влади прийшли нові люди. І Зеленський поки що залишається уособленням цього запиту. До нього, як правило, немає особистісних претензій – він особистісно не пов’язаний з якимись конфліктами, скандалами, звинуваченнями у корупції», – наголосив В. Фесенко.

В. Зеленський ще має час для виконання своїх обіцянок. І, як зазначають експерти, на виконання своїх обіцянок – залишитися в країні після завершення каденції, не балотуватися на другий президентський термін, завершити війну на Донбасі та повернути всіх військовополонених – Президент має три роки.

Варто зазначити, що риторика В. Зеленського з роками на посаді помітно змінилася, зазначає аналітик Комітету виборців України Д. Рибачок.

За його словами, якщо як кандидат В. Зеленський обіцяв «революційні речі», то нині як президент говорить про більш реалістичні. «Він намагається обіцяти якісь речі, які можна буде більш чітко виконати, і в нього проявляється зворотна риса – він, навпаки, критикує вже своїх опонентів, у цьому випадку опозиційні сили, за те, що вони якраз говорять якісь популістські речі. Це виглядає трохи кумедно, бо Зеленський сам побудував свою політичну кар'єру на популізмі», – зазначає він.

У свою чергу керівниця аналітичного порталу «Слово і діло» К. Пітеніна зазначає, що Президент також продовжує давати суперечливі обіцянки, «наприклад про власну вакцинацію. Він обіцяє, що, з одного боку, вакцинуватиметься одним із перших, а з іншого боку, що вакцинуватиметься власним коштом. І, вакцинувавшись, таким чином одну обіцянку виконує, а іншу – провалює. Тобто деякі речі в риториці є досить дивними».

К. Пітеніна також зазначає, що деякі з обіцянок важко назвати виконаними, хоча по факту так і є. Так, В. Зеленський обіцяв ініціювати законопроект про імпічмент Президента та ініціював його. «Обіцянка виконана. Але, якщо занурюватися вглиб, то в експертів є чимало запитань до цього закону», – підкреслює К. Пітеніна.

За інформацією ЗМІ, у ставленні українців до влади домінують негативні емоції. Про це свідчать результати опитування Центру «SOCIS», проведені напередодні другої річниці другого туру президентських виборів і оприлюднені в інформаційній агенції Інтерфакс. Розчарування відчувають 45 %, тривогу й страх – 22 %, ненависть – 6 %. Надію зберігають 26 %, симпатію – лише 4 % і тільки 1,5 % – гордість.

На запитання «Як би Ви оцінили загалом нинішню владу Президента В. Зеленського?» 57,1 % назвали її непрофесійною та дилетантською, ще 16,3 % вважають її популістською. Компетентною її назвали 12,1 % опитаних. Некомпетентність влади вважають головною причиною економічної кризи 27,8 %, а 40,2 % пов'язують кризу насамперед з високим рівнем корупції; 72,8 % українців вважають економічну ситуацію в Україні поганою або дуже поганою, 21,7 % – задовільною, 3,1 % – доброю, 0,5 % – дуже доброю (URL: <https://www.5.ua/polityka/bilshist-vvazhaie-vladu-neprofesiinoiu-i-korumpovanoiu-rozcharovana-zelenskym-i-proty-ioho-druho-terminu-socis-242479.html>. 2021. 20.04).

Соціологи зазначають, що лише для 7,8 % життя покращилося, а для 54,2 % опитаних фінансове становище родини за останні два роки погіршилося; 83,7 % українців вважають, що жити важко або просто нестерпно (43,3 % називають ситуацію в країні важкою, а 40,4 % громадян наголошують, що терпіти нинішнє становище вже просто неможливо).

При цьому, як засвідчують соціологічні дослідження, 46,9 % опитаних вважають, що В. Зеленський не виконав більшості обіцянок, які давав перед президентськими виборами 2019 р.; 34,2 % вважають, що він виконав тільки деякі з них; 10,9 % переконані, що більшість обіцянок виконано чи в процесі виконання. Більше половини українців – 52 % – вважають, що В. Зеленський

провалив боротьбу з корупцією, натомість 35,8 % бачать у боротьбі з корупцією певні успіхи, а 2,4 % – навіть серйозні зрушення.

Лише 12,1 % респондентів повідомили, що бачать успіхи В. Зеленського в боротьбі за мир, 25,2 % вважають, що ситуація на сході, навпаки, погіршилася, а більшість (56,4 %) не бачить істотних змін. Позитивно роботу В. Зеленського на посаді Президента оцінили 12 %; 30,4 % дають негативну оцінку; 54,2 % вважають, що є як позитивні, так і негативні результати. Лише 23,4 % очікують, що протягом року життя більш-менш налагодиться, 46 % не очікують змін, 18,7 % готуються до гіршого.

На запитання «Чи підтримуєте Ви, щоб В. Зеленський балотувався на свій другий президентський термін на виборах 2024 р.?» більшість (52,1 %) опитаних відповіли, що не підтримують, 26,2 % – підтримують, ще 15,9 % – вважають, що до наступних виборів ще забагато часу. «Два роки після виборів – це практично екватор президентства з урахуванням, що останній його рік то вже буде виборча кампанія», – заявив на пресконференції політолог Є. Магда. За його словами, два роки тому говорили «Якщо буде треба – знесемо». «Багато “знесунів” знайшли собі теплі місця в системі влади, а Україна перетворюється на стабільного аутсайдера Європи. Два роки показали, що чекати хорошого від Зеленського можуть лише поодинокі громадяни України», – зазначив політолог.

Проте, незважаючи на негативні оцінки діяльності В. Зеленського, його рейтинг найвищий серед політиків. Він посідає першу сходинку в президентському рейтингу: за нього готові проголосувати 20 % серед усього населення, або 28 % серед тих, хто визначився й піде на вибори. Про це свідчать результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Соціально-політичні настрої українців, III хвиля» на тему: «Як війна і коронавірус вплинули на рейтинги політиків», проведеного Українським інститутом майбутнього спільно з «Нью імідж Маркетинг Груп». Його два найближчі переслідувачі – П. Порошенко та Ю. Бойко – набирають кожен удвічі менше голосів: відповідно 11 та 10 % (або 15 та 14 % серед тих, хто визначився й піде на вибори) (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3235379-zelenskij-lidirue-u-prezidentskomu-rejtingu.html>. 2021. 26.04).

Як засвідчують результати дослідження, лише половина (50 %) з тих громадян, хто заявляє про своє бажання голосувати на виборах Президента, уже визначилися зі своїм вибором. Водночас інша половина ще не обрала (41 %) або не може відповісти на це запитання (9 %).

За результатами соціологічного опитування групи «Рейтинг» В. Зеленський також має найбільшу підтримку виборців. «За» готові були проголосувати 24,7 % респондентів (серед тих, хто має намір голосувати та визначився з вибором). Його найближчі конкуренти – лідер «Європейської солідарності» П. Порошенко (13,9 %) та лідер партії «ОПЗЖ» Ю. Бойко (12,6 %).

Керівник соціологічної групи «Рейтинг» О. Антипович пояснив, що протягом двох років підтримка В. Зеленського відбувається «хвилями», що

пояснюється безпосередніми діями В. Зеленського. «Спочатку відбувається певне зниження, потім робиться якийсь крок Президента чи влади української – і відбувається зростання рівня підтримки. Найбільш показовим, напевне, є звільнення заручників у 2019 р. – довіра до Зеленського, рейтинг “Слуги народу”, і рейтинг самого Зеленського, і довіра до нього, і ситуація в державі як опосередкована оцінка сильно покращилися» (URL: <https://suspihne.media/124364-dva-roki-tomu-vidbuvsya-drugij-tur-viboriv-prezidenta-so-z-obicanok-zelenskogo-vikonano-a-so-ni>. 2021. 22.04).

Серед кроків, які можуть вплинути на рейтинг у майбутньому, за словами О. Антиповича, – боротьба з корупцією, яка декларувалася протягом цих двох років. «Показовим, найближчим до сьогодні, можна вважати рішення РНБО про заборону спочатку трьох каналів, потім про санкції щодо Медведчука. Для українців це так само дуже резонансно, українці це підтримали – рейтинги виросли» – зазначає соціолог.

Тому рейтинг може змінюватися залежно від виконання важливих обіцянок для виборців. За словами деяких експертів, найбільш важливі для українців обіцянки – завершення війни, економічне зростання, «посадки». «За В. Зеленського голосували напевно як за образ у цілому чесної влади, зміни влади, влади близької до народу. Тому тут не можна вичленити якусь одну з обіцянок», – зазначає О. Антипович. На його переконання, українці й надалі залишаються «патерналістами» та очікують, що держава забезпечить щонайменше мінімальні, але достойні пенсії, зарплати, медичне, освітнє забезпечення, особливо в контексті пандемії. Саме ці кроки в комплексі дають оцінку дій влади та Президента зокрема.

Політолог В. Фесенко серед головних причин падіння рейтингу, крім очікуваного розчарування, називає соціально-економічні проблеми, які були викликані пандемією. «Розчарування прийшло, зокрема, і через відсутність прогресу щодо врегулювання ситуації на Донбасі. Хтось хотів швидкого миру. Але швидкого миру зусиллями тільки однієї сторони не може бути, на жаль. Без зустрічних рухів Росії миру не буде. Це зрозумів і сам В. Зеленський», – наголосив політолог.

Експерти вважають, що падіння рейтингу на певних етапах – це закономірний процес. Від влади завжди вимагають більше, ніж вона може зробити. Нищівна критика з боку опозиції також впливає на рейтинг влади, оскільки критикувати завжди легше, а знайти негатив у сучасних реаліях дуже просто. Усі бачили та знали, що падатиме рейтинг. Насправді, це нормальна і світова, і українська тенденція, коли рейтинги влади знижуються під час правління. І завжди опозиція набирає бали швидше, ніж влада. Проте час для виправлення помилок і проведення реформ, за підтримки світових партнерів, ще є. Усе залежатиме від ситуації: спроможності влади, зовнішнього впливу (можлива агресія Росії, нагнітання ситуації навколо Криму й Донбасу), епідемія коронавірусу, опір реформам усередині країни тощо.

Ескалація напруженості на українсько-російському кордоні в оцінках політиків і експертів

Інформація про те, що залізничні ешелони з технікою потягнулися в південні області Росії в напрямку українських кордонів, стала з'являтися в другій половині березня на тлі різкого загострення ситуації на Донбасі. У ці дні повідомлення про порушення перемир'я стали з'являтися мало не кожного дня, і в Україні заговорили про фактичний зрив домовленостей про припинення вогню. Росія концентрацію військ пояснила плановими навчаннями й паралельно звинувачувала Захід у тому, що саме з його подання офіційний Київ нібито нагнітає напруженість у регіоні.

Версії з приводу того, що спричинило такі дії РФ, висувалися досить різні.

Так, в Atlantic Council писали, що все змінилося в лютому 2021 р., коли Президент України В. Зеленський оголосив про закриття трьох українських телеканалів і наклав особисті санкції на В. Медведчука разом з його дружиною. З огляду на тісні зв'язки В. Медведчука з Кремлем і його очевидний недоторканий статус, це було широко витлумачено як акт непокори, спрямований проти самого В. Путіна. «Сміливість кроку Зеленського викликала гнів у Москві і викликала реакцію, яка все ще триває. Через кілька днів після рішення закрити телеканали російські сили на Сході України почали активізувати свої атаки уздовж 400-кілометрової лінії фронту», – зазначають журналісти (URL: <https://apnews.com.ua/ru/news/atlantic-council-aktivizatsiya-rossii-na-granitce-s-ukrainoi-svyazana-s-atakoj-zelenskogo-na-lichnogo-druga-putina-viktora>).

Переймаючись цілком логічним питанням, з якою метою В. Путін організував весь цей прикордонний «маскарад» з брязкотом зброї, відомий журналіст-міжнародник В. Портников констатує: «Російський президент самою тільки кількістю військ, сконцентрованих на кордоні, намагався шантажувати і українське керівництво, і Захід. Навіщо шантажувати Київ? Для того щоб В. Зеленський, перш ніж піддавати обструкції путінського кума Медведчука та інших проросійських політиків, задумався над тим, що наступного разу концентрація військ може завершитися повним наступом. А з тим щоб український Президент особливо не розслаблявся, війська зараз концентруються в Криму». Агресивно-наступальну політику Кремля щодо України В. Портников вважає платою за незалежність: «У зіткненні з такою країною, як путінська Росія, ціна за державну свободу може бути кривавою. Саме тому українцям не треба жити ілюзіями, а влада повинна вже сьогодні ставити перед собою питання про те, яким чином остаточно вийти з орбіти впливу РФ?» (URL: <https://lenta.ua/ugroza-na-pauze-pochemu-putin-otvodit-voyska-ot-ukrainskih-granits-96459>).

Російський опозиційний політик і правозахисник Л. Шлосберг вважає, що першопричиною є прагнення перемоги політичної сили В. Путіна на осінніх виборах до Держдуми РФ, яке штовхає очільника Кремля до загострення ситуації аж до нової війни з Україною. Він упевнений, що В. Путін свідомо йшов на ескалацію конфлікту, щоб допомогти пропрезидентським політичним силам Росії пройти на виборах до Держдуми РФ. «Зрозуміло, що ідеальна атмосфера для проведення виборів – це перетворення країни в обложену фортецю, коли виборцям пропонується фактично плебісцит за президента, який воює», – пояснив Л. Шлосберг.

Крім того, «формування найбільшого з 2014 р. військового угруповання російських збройних сил поруч з Україною і на території українського Донбасу – це частина великої геополітичної гри, у тому числі пов'язаної зі зміною президента США. Це великі геополітичні ігри з дуже високим ризиком. Коли політики грають у війну, війна може початися в будь-який момент. ...Ситуація вкрай небезпечна, і навіть якщо це просто брязкання зброєю, це брязкання бойовою зброєю», – зазначив Л. Шлосберг (URL: <https://7days-ua.com/news/sytuatsiia-vkraj-nebezpechna-shlosberh-skazavshcho-shtovkhaie-putina-do-vijny-z-ukrainoiu>).

Особливу тривогу викликав характер сил, які були стягнуті, наприклад, у Чорне море – туди перекинули десантні кораблі з Балтійського, Північного флоту та Каспійської флотилії. Тобто якщо в будь-кого були підозри, що Росія під виглядом навчань готується висаджувати десант на українському березі, то перерахований набір кораблів ці підозри лише підкріплював.

Щоправда, не можна сказати, що оцінка ситуації була однозначною. В експертному середовищі були й ті, хто вважав, що настільки відкрите переміщення військ і техніки якраз вказує на те, що це лише демонстрація сили, оскільки для початку серйозної військової операції війська стягують таємно – без більш-менш серйозного інформаційного шуму.

У Кремлі систематично наполягали, що переміщення військ РФ не несе загрози ні Україні, ні іншим сусідам. При цьому ряд російських чиновників, зокрема заступник керівника адміністрації президента Росії Д. Козак заявляв, що будь-яке відновлення бойових дій на Донбасі стане «повним кінцем України». Тоді ж він відверто погрожував, що РФ захищатиме російських громадян, які проживають на Донбасі, а таких там, з урахуванням турборежиму роздачі паспортів з двоголовим орлом, на сьогодні налічується понад 500 тис.

Починаючи з березня, російська армія нарощувала міць біля кордонів з Україною і в окупованому Криму. За різними оцінками, зокрема американської та британської розвідки, її чисельність складає 80–100 тис., тобто тогочасна концентрація російських військ у регіоні була максимальною за останні роки, починаючи з 2014 р.

Головнокомандувач ЗСУ Р. Хомчак 30 березня заявив у Верховній Раді, що є можливість повномасштабного вторгнення з боку РФ.

У середині квітня європейське командування Збройних сил США оцінювало ймовірність наступу військ РФ на Україну «від низької до середньої» та очікувало її зниження. Але до кінця місяця нові дані змусили деяких експертів заговорити про те, що Росія дійсно могла готувати наступ, хоча в Кремлі й запевняли, що війська РФ нікому не загрожують.

Проте 22 квітня міністр оборони РФ С. Шойгу заявив, що російські війська почнуть відступати від українського кордону та повернуться на свої бази. Згідно з наказом міністра оборони Росії війська повинні повернутися в казарми до 1 травня.

Незалежні експерти висловили скепсис з приводу того, що це можливо технічно через величезну кількість особового складу й техніки, а в західних ЗМІ поставили під сумнів щирість намірів Москви.

Водночас міністр оборони РФ розпорядився розмістити техніку та озброєння 41-ї загальновійськової армії, які передбачено задіяти в стратегічних навчаннях «Захід-2021», у польових парках на полігоні «Погоново», організувати їх обслуговування й надійну охорону.

Нагадаємо, полігон «Погоново» розташований у Воронежській області лише в 250 км від кордону з Україною. Спільні військові навчання РФ і Білорусі «Захід-2021» відбудуться з 10 по 16 вересня під керівництвом начальників генеральних штабів збройних сил Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Таким чином, російська військова техніка та військовослужбовці, що її обслуговують, знаходитимуться біля кордонів з Україною мінімум до середини вересня (URL: <https://www.blackseanews.net/read/175757>).

Як підкреслив Президент України В. Зеленський, відведення російських військ не означає, що Росія не зможе в будь-який момент їх знову повернути до кордону з Україною. «Дуже важливо як на передовій, так і в резерві бачити стан наших військових, стан нашої армії – технічний та психологічний. Це важливо для того, щоб розуміти, що те, що війська відходять, не означає, що армія не повинна бути готовою до того, що може в будь-який момент бути повернення військ до кордонів нашої країни», – зазначив глава держави (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zelenskiy-otvode-voysk-rossii-armiya-dolzha-1619528153.html>).

Міністр закордонних справ України Д. Кулеба, коментуючи відведення російських військ від українського кордону, також висловив думку, що загроза нападу з боку Росії все ще не зникла. «Передислокація не означає повної деескалації, оскільки навіть якщо те, що ми бачили за останні тижні, було просто тренуваннями, то ми побачили, до чого вони тренувалися. Вони вчилися здійснювати напад на Україну. Це факт», – наголосив глава МЗС (URL: <https://flot2017.com/ugroza-napadeniya-so-storony-rossii-ne-ischezla-kuleba>).

Командувач Об'єднаних сил ЗС України генерал-лейтенант С. Наєв наразі не вбачає загрози вторгнення збройних сил РФ на територію України, але попереджає, що небезпека такої загрози залишається. «По всіх напрямках

навколо державного кордону, по всій протяжності є небезпека і відповідна загроза. Але загроза має певну ступінь, є безпосередня загроза, є потенційна загроза. Тому небезпека військовою мовою є навколо державного кордону завжди, але рівень загрози на сьогодні не спричиняє безпосередню загрозу вторгнення на територію України», – зазначив він.

С. Наєв раніше заявив, що з 2015–2016 рр. РФ тримала на суміжних з Україною територіях 28 батальйонно-тактичних груп, які разом з ЗС РФ в окупованому Криму та на Сході становили 88 тис. 900 осіб. Станом на 16 квітня кількість батальйонно-тактичних груп становила 47. Загальна чисельність особового складу сягнула 103 тис. 200 осіб. За його словами, це була демонстрація військової присутності навколо держкордону. Мета єдина – показати готовність до військового вирішення ситуації, яка може виникнути за бажанням військово-політичного керівництва РФ.

Голова ДПСУ С. Дейнеко повідомив, що Росія розпочала часткове виведення військ з території тимчасово окупованого Криму, однак війська біля східних кордонів України РФ ще не відводить. Зокрема, відведення сил РФ від східного кордону у Воронежській області так і не спостерігається. Залишається скупчення сил і техніки противника у військових таборах поблизу Воронежа та м. Богучар у Воронежській області, що за кілька десятків кілометрів від кордону з Україною (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3238387-zagrozi-vtorgnenna-rf-v-ukrainu-narazi-nemae-ale-nebezpeka-issue-naev.html>).

За словами начальника Генштабу генерал-лейтенанта С. Корнійчука, незважаючи на заяви РФ про відвід своїх військ від кордону з Україною, загроза прямої агресії з її боку все ще зберігається. «З огляду на агресивну політику Росії, метою якої є знищення нашої державності, наш вибір – це інтеграція до структури НАТО та підготовка ЗСУ, яка забезпечила суверенітет і територіальну цілісність України. Кремль за будь-яку ціну готовий перешкодити реалізації цих планів, розглядаючи факт перетворення України в процвітаючу незалежну європейську країну як пряму загрозу своєму існуванню», – зазначив він (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukiyevi-prohodit-operativno-strategichniy-zbir-kerivnictva-vsu-50156903.html>).

Генерал Збройних сил України, перший заступник командувача Сил спеціальних операцій ЗС України С. Кривонос зазначає: «Те, що вони залишають техніку вздовж кордонів і лише прибирають особовий склад, показує, що їхні наміри лишаються достатньо агресивними. Для того щоб перекинути особовий склад з будь-якої точки з РФ... вони це можуть зробити швидко. Не буде очікуваних довгих розгортань, Росія вдарить тоді, коли ми не будемо чекати. Як це було в 2014 р. Не треба вірити, що Путін і його оточення є порядними джентльменами в політиці» (URL: <https://hromadske.radio/podcasts/nu-i-tyzhden/rosiia-lyshyla-svoiu-tekhniku-bilia-kordoniv-a-vidvela-til-ky-osobovyy-sklad-heneral-mayor-zsu-serhiy-kryvonos>).

У тому, що Україні не варто розслаблятися через відведення військ Росії з кордонів нашої держави, адже РФ не відмовилася від своїх планів

щодо захоплення України, переконаний і екссекретар Ради національної безпеки і оборони (РНБО) О. Данилюк. «Те, що сталося, ще не закінчилося. Ми бачимо тільки верхівку айсберга, зовнішні прояви. Насправді є стратегія Росії, є стратегія Байдена. І ясно, що це певні маневри в рамках цієї стратегії. Я розумію так: війська були відведені, але це не означає, що Росія відмовилася від своїх планів. Рано розслаблятися, навпаки, ...Росія може змінити фокус і намагатися досягти того, чого хотіла, іншими шляхами», – зазначив він.

На переконання політика, наступний крок Росія може вчинити в Білорусі, що, зі свого боку, не поліпшить ситуації в Україні. О. Данилюк також наголосив, що нині найважливіше, щоб українська влада мала чітку й продуману позицію на кілька кроків уперед (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/rosiya-ne-vidmovilasya-vid-planiv-zahopiti-ukrainu-danilyuk.htm>).

У тому, що заява Росії про відвід своїх військ від кордонів України та з тимчасово окупованого Криму не означає ослаблення військового напруження, переконує і М. Сунгуровський, військовий експерт Центру ім. О. Разумкова. «Я б побоювся сказати, що це кінець нинішньої ескалації, нагнітання військових м'язів на наших кордонах і в Криму. Нагадаю, що Росія закрила морську акваторію Чорного моря до 31 жовтня (пояснюють військовими навчаннями. – Прим. авт.). Тобто ніхто не збирається послаблювати ескалацію», – зазначив він. За його словами, Кремль поки не досяг своїх політичних цілей. «Не досяг їх ані в Україні, ані на Заході. Ані Україна, ані Захід не відступають, як, імовірно, припускав Путін», – уточнив М. Сунгуровський.

По-друге, Росія використовує напруження на кордонах України як інструмент у переговорах, зокрема, зі США.

М. Сунгуровський зазначив, що перекидання сил і засобів під прикриттям проведення військових навчань – це звичайна військова практика, яку застосувала й Росія, стягуючи війська до кордонів України. «Важко сказати, які стратегічні плани переслідує РФ. Вона зараз з усіх боків обклала Україну в припущенні того, що ми зараз будемо під це розосереджувати свої війська, а РФ на якомусь головному напрямку створить перевагу і тут забезпечить блицкриг – блискавичну операцію зі знищення наших військ, з проривом на наші території. У цьому основний задум», – вважає військовий експерт Центру ім. О. Разумкова (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3233421-ekspert-pro-vidvedenna-vijsk-rf-ne-varto-rozslablatisa.html>).

Загроза вторгнення Росії була й залишається реальною. В. Путін концентрував усі наявні в нього підрозділи саме для того, щоб перевірити готовність України до відбиття такої агресії. Про це в ефірі Громадського радіо заявив А. Тетерук, військовий, народний депутат України VIII скликання. «Якби Путін бачив чергове висловлення “стурбованості”, як це було у 2014–2015 рр., я не сумніваюся, що він би використав цю слабкість

демократичного світу для ще одного етапу ескалації. Для того, де б він міг собі дозволити захопити ще частину території, щоб полегшити становище, наприклад півострова Крим, який для нього є островом. Забезпечення Криму водою для нього є так само ключовою метою, крім панівної мети захопити Україну загалом», – зазначив А. Тетерук (URL: <https://hromadske.radio/news/2021/04/23/zahroza-vtorhnennia-rosii-bula-real-noiu-teteruk>).

Зі свого боку, заступник директора Агентства моделювання ситуацій О. Голобуцький наголошує, що «Путін передусім оцінив реакцію на ескалацію конфлікту всередині України. Навіть В. Зеленський почав оперувати мілітаристською риторикою. Також Кремль оцінив реакцію НАТО, США і Євросоюзу. У результаті Москва дійшла думки, що наразі момент для вторгнення на українську територію є невдалим», – пояснив політтехнолог.

Експерт підкреслює, що Президенту В. Зеленському не варто повертатися до жодної миролюбної риторики щодо Росії. Навпаки, у його промовах до українців має з'явитися мобілізаційна складова, що об'єднуватиме й мотивуватиме всіх громадян до захисту своєї держави. «Принаймні, до повернення окупованих Донбасу та Криму», – підсумував О. Голобуцький (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/putin-mozhe-povernuti-viyska-na-kordon-z-ukrainoyu-za-licheni-dni-polittekhnolog#gsc.tab=0>).

Військовий експерт О. Жданов переконаний у тому, що загроза не минула, а послабилася: «Вона й не зростала. Охарактеризував би цю ситуацію так. Виставу завершено, актори йдуть додому. Це була суто показова військово-політична демонстрація сил і намірів. Ніхто не формував реального угруповання. Особливої передислокації військ не було. Крім двох частин центрального округу на Кубань і в Крим. Решта виходила в райони зосередження за планом перевірки боєготовності частин. Понад п'ять діб перевірка бойової готовності тривати не може. Тому що частина використовує недоторканні військові запаси під час цієї перевірки. А в полку всього на п'ять діб продовольства. І пального, – одна частина в баках, інша в бензовозах. Через п'ять діб потрібно поповнювати запаси. Це для економіки Росії сьогодні складно. Або закінчувати підготовку й повертати частину в пункт постійної дислокації. Що й відбулося. Але з політичною та інформаційною урочистістю, гучними заявами. “Ми все перевірили. У нас усе гаразд. Хто до нас прийде, того поб'ємо”».

Також О. Жданов зазначає, що у В. Путіна «є дві такі мети. Або м'який аншлюс Білорусії, або військове вторгнення в Україну. Перша – реальніша і простіша. Друга – майже нездійсненна. Немає сил і засобів для того, щоб її здійснити. Щодо України, то він чітко розуміє: ми чинитимемо спротив. З Україною вирішувати питання можна застосуванням військової сили. Це ж світ не сприймає» (URL: <https://uainfo.org/blognews/1619159970--vidvedennya-rosiyskih-viysk-vistava-zavershena-aktori.html>).

У свою чергу керівник аналітичної групи «Da Vinci AG» А. Баронін вважає, що Кремль проводить операцію з дезінформації світової громадськості про відведення військ на кордонах з Україною й деескалації ситуації, зберігаючи баланс сил та інструментарій для продовження гібридної війни із Заходом. «Відведення не відбувається лише на одному напрямку. У Криму угруповання не зменшується, всі, кого перекинули, залишаються на місцях, команда про відведення була лише по західному військовому округу, а оскільки війська прибули з південного та центрального військових округів, про відведення мови не йде. У тому числі була заява Пентагону про те, що вони не спостерігають відведення. Росії просто не потрібна деескалація, потрібен інструментарій для продовження гібридного протистояння, і він у них є», – заявив він.

«Інформаційна повістка про деескалацію не збігається з реальною картиною, Кремль веде кампанію по дезінформації. Якби питання закривалося, то для внутрішньої аудиторії в РФ вони б заявили, що нібито “Донбас врятували від України”, що “здобута перемога”, інакше в очах росіян відведення військ на тлі тиску Заходу сприйматиметься як поразка», – підсумував А. Баронін (URL: <https://ghall.com.ua/2021/04/28/rf-dezinformiruet-obshhestvennost-o-deeskalatsii-situatsii-na-granitsah-ukrainy-analitik>).

Радник української делегації в ТКГ О. Арестович також вважає, що стягування військ Росії до кордону з Україною швидше було інформаційною операцією, ніж реальним наміром вторгнення. За його словами, всі маневри мали на меті здійснити тиск на Україну та її західних партнерів, однак це не вдалося. «Це стратегічний пазир, блеф. Росія – це голий король, у якого немає сил не те що на масштабне протистояння із Заходом та Україною, а навіть на те, щоб витримати гонку озброєнь», – переконаний О. Арестович. «Єдине, що в них добре працює, – це інформаційні війська. Вони надули цю бульбашку, покерфейс зі спробою домовитися із США, здійснити тиск на нас. Не вийшло ні там, ні там», – додав він (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/arestovich-pro-manevri-vijsk-rosii-tse-golij-korol-yakij-naduv-bulbashku.htm>).

Щодо того, чому В. Путін почав відводити війська, політолог В. Уколов наводить дві версії. «Перша версія – він поступається під тиском Заходу або Зеленського. І друга версія – Путін досяг якихось поступок. Тобто він досяг своїх цілей. Шантаж удався, і в результаті вдалого шантажу він тактично відступає. Ми не знаємо, який шантаж... Можливо, що Путін досяг переговорів з Байденом, – зазначив він. – Путіну треба було вийти перед Байденом з позиції вбивці. Він підняв ставки, і через зацікавленість Байдена і Сполученими Штатами Україною він, шантажуючи Байдена, добився свого: Байден призначив зустріч» (URL: <https://prm.ua/chomu-putin-pochav-vidvodyty-viyska-vid-kordoniv-ukrainy-ukolov-nazvav-dvi-versii>).

Водночас представник Донецька в Тристоронній контактній групі з мирного врегулювання ситуації на сході України С. Гармаш зазначає, що «Для нас в даному випадку є і свої “плюси”. Про Україну знову заговорили у

світі. Останніми роками війна на Донбасі була трохи забута. Завдяки діям Москви, війна Росії з Україною знову на вустах світових лідерів. Крім того, оскільки Україна перебуває на передовій боротьби з російською загрозою, яка зараз сприймається вже як загроза всьому демократичному світу, думаю, світове співтовариство буде докладати більше зусиль, щоб “пояс безпеки” від Росії, на який зараз фактично перетворюється Україна для Заходу, був міцнішим і сильнішим. Тому турбуватися варто, але потрібно реально оцінювати ситуацію і не панікувати, а робити висновки. На мій погляд, широкомасштабного вторгнення Росії найближчим часом бути не може. Воно економічно не вигідно Кремлю. І несе внутрішньополітичні ризики. Зараз їм необхідна демонстрація сили й отримання внутрішньополітичних і геополітичних дивідендів від цього. Але це не виключає можливості широкої агресії в майбутньому, і до неї треба готуватися. Ми бачили, що Росія технологічно і методологічно відпрацьовує такий сценарій», – зауважив С. Гармаш (URL: https://enovosty.com/news/news_politics/full/2704-vojska-rf-vozle-granicy-garmash-nazval-plyusy-ot-situacii-dlya-ukrainy).

Г. Грант, експерт з питань безпеки і оборони Українського інституту майбутнього, колишній підполковник британської армії, написав у своїй сторінці на фейсбуці, що заявам російської влади про відведення військ від кордонів України не варто вірити й сприймати, як деескалацію конфлікту. На його думку, перекиданням військ В. Путін вже домігся безлічі військових і політичних цілей.

По-перше, як зазначає Г. Грант, блокада Азова залишається в силі. По-друге, він залякав США, змусивши їх вивести два кораблі з Чорного моря і влаштувати йому зустріч на вищому рівні з Д. Байденом.

«По-третє, росіяни завжди брешуть, тому не вірте Шойгу, що вони повертаються на бази – багато техніки залишиться. По-четверте, він просувався вперед в Арктиці, в той час як всі погляди були прикуті до іншого напрямку. По-п’яте, він “відпрацював” залізничну систему для великої мобілізації. По-шосте, він розгорнув і відпрацював розгортання батальйонних груп на лінії фронту, включаючи їх артилерію і логістику, готових до війни. По-сьоме, він відпрацював С2 (командування і контроль) готовності до війни. Восьме, він провів навчання об’єднання всіх важких літаків і парашутних сил, включно із завантаженням їх броні, повністю підготовленої до спуску з парашутом. По-дев’яте, він зібрав і відпрацював новий морський десантний флот з кораблів, які зазвичай базуються в трьох різних групах флоту», – зауважує він.

Також експерт зазначив, що В. Путін спостерігав за розгортанням і навчанням українців. Він міг оцінити силу рішучості політичного класу в Україні. Г. Грант підкреслив, що велика частина цього розгортання залишається готовою до швидкої повторної активації і буде «поліпшена» з урахуванням засвоєних уроків (URL: <https://hvylyya.net/news/229317-putin-ne-otstupil-grant-rasskazal-chego-dobilsya-kreml-razvertyvaniem-voysk-na-granichah-ukrainy>).

Що стосується реакції Заходу, то вона була практично односпайною в засудженні дій Росії. Зокрема, як заявив прессекретар Пентагону Д. Кірбі, США сумніваються, що Росія пішла на деескалацію обстановки в Криму й на кордоні з Україною. «Ми бачили певний відступ деяких сил від України», – заявив Д. Кірбі, зазначивши, що американські військові відстежуватимуть ситуацію з російськими військами біля кордонів України.

У Пентагоні заявили, що небезпека зберігається. «Поки занадто рано говорити про це і приймати за чисту монету російські заяви про те, що те, що вони називали навчаннями, тепер завершилося, і вони відводять усіх назад», – зазначив Д. Кірбі (URL: <https://newsyou.info/deeskalaciya-u-granicy-s-ukrainoj-v-pentagone-sdelali-zayavlenie>).

Зі свого боку, Північноатлантичний альянс привітав факт зниження напруження на кордонах з Україною, яка відбулася останнім часом, однак продовжує вимагати від Росії зупинити військове нарощування та долучитися до політичного процесу з розв'язання конфлікту. Про це заявив генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг. «У тому, що стосується України, – ми бачили, що відбулося певне зниження напруги, і ми це вітаємо. Водночас ми проводимо дуже уважний моніторинг ситуації і розвитку подій. Ми очікуємо, що Росія завершить всі військові нарощування в Україні та навколо неї. Ми також очікуємо, що Росія долучиться, за доброї волі, до політичного процесу, тому що лише через переговори та через політичний процес ми можемо знайти політичне довготривале рішення», – підкреслив керівник Альянсу.

За словами Є. Столтенберга, НАТО зберігає потужну солідарність з Україною. Союзники глибоко занепокоєні російськими дестабілізуючими діями як в Україні, так і в усьому Євроатлантичному просторі, включно з територію країн НАТО (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3236288-stoltenberg-vidreaguvav-na-zaavu-rf-pro-vidvedenna-vijsk-vid-kordoniv-ukraini.html>).

Зі свого боку міністр оборони Швеції П. Хультквіст в ефірі телеканалу SVT заявив, що відведення російських військ, які були сконцентровані на кордоні з Україною, є димовою завісою. За словами П. Хультквіста, Росія зберігає істотну «свободу дій», оскільки залишає біля кордонів озброєння і може швидко перекинути туди особовий склад. «Я говорю про димову завісу: при залишенні на місці обладнання та матеріальної частини створюється можливість швидкого нарощування своїх дій», – сказав міністр.

Він також зазначив, що Москва може «підвищувати і знижувати рівень напруженості» в регіоні залежно від своїх інтересів.

П. Хультквіст також звинуватив Росію в ескалації конфлікту і заявив, що масштабні скупчення російської армії створюють «надзвичайно напружену ситуацію» (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1926526-u-shvetsiyi-zayavili-scho-vidvedennya-rosiyskikh-vijsk-vid-kordonu-ukrayini-ye-dimovoyu-zavisoyu>).

Р. Мур, очільник британської розвідувальної спецслужби МІ6, назвав Росію «надзвичайною проблемою» для світу, але заявив, що вона слабшає через об'єктивні причини. Він також наголосив, що Росія поводить себе щодо України «безрозсудливо». «Коли ви стикаєтеся з таким зразком безрозсудливої поведінки, коли ви бачите, що відбувається навколо України, звичайно, це викликає занепокоєння», – заявив глава МІ6. За його словами, саме з цієї причини Лондон тісно координує дії щодо Росії зі своїми союзниками.

«Ми попереджали Путіна, що відбудеться, якщо він вторгнеться в Україну», – заявив Р. Мур. За його словами, меседж полягав у тому, що Кремлю доведеться заплатити «величезну ціну». Він уточнив, що не розмовляв з президентом Росії особисто, але знайшов спосіб передати йому таку позицію. «Я не підіймав слухавку, але в мене є способи повідомити те, що мені потрібно», – пояснив Р. Мур. За його словами, в Росії немає сумнівів щодо позиції Великої Британії з цього питання. «Вони (росіяни) абсолютно не сумніваються і в позиції адміністрації Байдена з цього приводу, оскільки канали (комунікації) відкриті. Ми сидимо поруч як постійні члени РБ ООН, і ми можемо контактувати з ними», – зауважив Р. Мур (URL: https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/rosiya-slabshaye-a-za-vtorgnennya-v-ukrajinu-putin-zaplatit-dumka-kerivnika-mi6-ostanni-novini-50156444.html?fbclid=IwAR3EVmpVLl6VFvW6WdtyCBTHUtngfxky4GHSQs6UPw5kS52i7_mW62YnRGM).

Не відстають від політиків та високопосадовців і західні експерти.

Зокрема, старший науковий співробітник Німецького фонду Маршалла Д. Катц наголошує, що США і ЄС повинні продовжувати чинити дипломатичний тиск на Москву. «У Вашингтоні все ще перебуває в стані підвищеної готовності, незважаючи на те, що всі хочуть бачити деескалацію. Тут ніхто не вірить Путіну і його намірам. – зазначає Д. Катц. – Сполучені Штати і їхні європейські союзники повинні продовжувати чинити дипломатичний тиск на Москву аж до повномасштабного відведення російських військ від кордону та припинення підтримки Кремлем сепаратистів на Донбасі» (URL: <https://newsyou.info/deeskalaciya-u-granicy-s-ukrainoj-v-pentagone-sdelali-zayavlenie>).

Думки американських експертів наводить «Голос Америки».

Виключати повномасштабний конфлікт Росії з Україною, з огляду на загострення ситуації на Донбасі, не можна. Однак такий сценарій малоімовірний. Так вважає ексвисокопосадовиця Пентагону з питань Росії та України адміністрації Б. Обама Е. Фаркас. «Я не виключаю цього. Це дуже небезпечна ситуація, і наразі можливості Путіна практично безлімітні в питанні першого кроку. Думаю, питання в тому, яка його мета. Адже якщо він захопить більше території України, буде величезна міжнародна реакція, передусім, від Європи та США. Ми вже чітко заявляємо, що будуть суворі наслідки», – підкреслює Е. Фаркас.

Старший експерт аналітичного центру Інститут Гадсона у Вашингтоні Б. Кларк також думає, що говорити про перспективу війни навряд чи можна, однак, можливо, ідеться про вторгнення: «Думаю, повномасштабний конфлікт дуже мало ймовірний. Очевидно, Росія змогла відпрацювати свої методи оперування в “сірій зоні”».

«Може бути спроба просочитись у міста на узбережжі Азовського моря, намагання отримати фактичний контроль над сухопутним проходом до Криму, яким вони зможуть пересувати російські війська, а також отримати фактичний контроль над узбережжям Азовського моря, вони вже не пускають туди інші кораблі, включно з українськими, тож вони можуть хотіти об'єднати морський і сухопутний контроль в регіоні – неформальним чином, який вони мають на Донбасі».

На Капітолійському пагорбі лунають інші думки щодо ймовірності відкритого збройного протистояння. Зокрема, конгресмен-республіканець А. Кінзінгер зазначив: «Думаю, це можливо, бо подивіться, як діє Росія: провокує реакцію, а потім називає цю реакцію – провокацією. Це те, що сталось у Грузії та продовжує відбуватися в Україні».

Він підкреслив: «Росія вірить, що всюди, де є російськомовне населення, вони мають право приходити і “захищати” їх як виправдання вторгнення. Тож думаю, це цілком реальне занепокоєння. І думаю, ми були б дурнями, щоб це ігнорувати. Я знаю, українці теж цим занепокоєні, військовики – напоготові, сподіваюсь, до цього не дійде, але ми, безперечно, маємо тиснути на росіян. Ми визнаємо, що Росія – важлива сила, подобаються вони нам чи ні, але вони не можуть просто так вторгтися до сусідів» (URL: <https://intvua.com/news/society/1619124257-chi-zberigaetsya-zagroza-povnomasshtabnoyi-viyni-v-ukrayini.html>).

Щодо позиції опозиційних політиків РФ, то, наприклад, російський політик Л. Гозман вважає, що сумніви з приводу справжніх намірів російського керівництва в зв'язку з відведенням військ цілком обґрунтовані. На його думку, будь-які дії Кремля в контексті ситуації навколо України треба сприймати критично й ретельно їх аналізувати. «Справжнє полегшення настане, коли війська дійсно повернуться в казарми, – додав він. – Хоча, зрозуміло, це дуже хороший сигнал. Наразі Москві буде важче почати інтервенцію, ніж, припустимо, це було кілька днів тому, коли війська стояли напоготові, і ніхто їх нікуди не збирався відводити».

При цьому Л. Гозман припускає, що В. Путін, як верховний головнокомандувач, сам толком не знав, як йому вчинити в ситуації, що склалася: «Здається, він був готовий прийняти рішення в останню секунду. У результаті, зважив всі про і контра, зрозумів, що йому лізти в авантюру не варто. Мабуть, його щось стримало або налякало. Інакше це пояснити важко». Разом з тим Л. Гозман вважає, що загроза ескалації не буде повністю усунена до тих пір, поки В. Путін перебуває при владі. Тому що він і його команда ні за яких обставин не готові визнати реальну незалежність України,

так само, як і Білорусі, резюмував політик (URL: <https://ru.krymr.com/a/voennaya-eskalaciya-rossiya-otvod-voysk-eksperty/31222164.html>).

«Війна не могла бути ні маленькою, ні переможною, а тому навіть її починати. Мені здавалося, що це з самого початку був блеф», – зазначає російський політолог Д. Орешкін. «Саме тому, що Україна була готова, Путін не ризикнув застосувати силовий сценарій. Саме тому він нічого не сказав у посланні, тому що нічого хорошого сказати не можна. За нього ці слова промовив Володимир Жириновський. Мовляв, Україна хотіла розбомбити Донбас, Путін їй не дозволив і Україна злякалася, підняла лапки догори. І багато хто в Росії, що смішно, в це дійсно вірить, що Україна хотіла розбомбити Донбас. Байден Путіна злякався, запросив його на переговори – все, справу зроблено, Путін може з перемогою відступати від рубежів України», – зауважує Д. Орешкін (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kolychekaty-vid-rossiyi-nastupnoho-zahostrennya/31220806.html>).

«Поки що Путін програє на всіх фронтах. Захід як ніколи категоричний, а українці готуються битися зі злістю і ненавистю, – констатує Д. Орешкін. – Думаю, хоча риторика Путіна і посилюватиметься, ресурсів для реальних дій не вистачає. Тому з шумом від биття горщиків Кремль вдаватиме з себе переможця в розрахунок на схвалення 145 млн російських громадян. Партія програна» (URL: <https://focus.ua/uk/politics/480690-ucheniya-zakanchivauyutsya-rochemu-putinu-nuzhny-virtualnye-ne-realnye-pobedy>).

Колишній депутат Державної думи, який не голосував за окупацію Криму, Д. Гудков вважає, що «Путіну було важливо створити певну загрозу, щоб шантажувати Захід і примусити до переговорів». Він наголосив, що з самого початку думав, що жодної «військової авантюри» не буде. «Тому що якась переможна коротка операція точно б не вийшла. Це були б труни, смерті й так далі», – зазначив він.

Д. Гудков підкреслив, що суспільний настрій у Росії такий: «... люди бояться війни та її підтримки». Він також наголосив, що в РФ «мілітаристська істерія пропала» і її «немає в країні». «Путін вміє торгувати нестабільністю та погрозами. Це, власне, єдиний механізм, який йому дозволяє нібито бути за столом переговорів із західними лідерами після того, що він робить», – додав колишній депутат (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/putinu-potribna-zagroza-dlya-shantazhu-zahodu-rosiyani-boyatsya-vijni-dmitro-gudkov.htm>).

Так само соціальний психолог О. Рошин зізнався, що не вірив у те, що Росія збиралася починати війну з Україною. Усі великі держави заявили про свою підтримку України. Водночас, на його думку, було зрозуміло, що якщо українці завдадуть удару, то вони легко візьмуть і Донецьк, і Луганськ. «Путін цього не міг допустити, – стверджує О. Рошин. – З іншого боку, він не міг зважитися і на “приєднання” невизнаних “республік”, оскільки це загрожувало серйозними санкціями і подальшою ізоляцією Москви на міжнародній арені. Фактично йому залишалось тільки імітувати загрозу. Це був жест відчаю. Дипломатично Росія теж тут прогнала. Усі великі держави

заявили про свою підтримку України. Мабуть, у якийсь момент – можливо після переговорів з Байденом, все-таки були досягнуті якісь домовленості, і Путін отримав необхідні йому запевнення».

Незабаром після цього і пішов наказ на відведення російських військ, констатував О. Роцин. За його словами, Кремль охоче схопився за соломинку. «Адже зосередження практично двох армій на кордоні, в чистому полі, захід вельми і вельми витратний, – пояснив він. – В умовах триваючого економічного спаду це було зовсім не з руки для Москви. Але розрядка настала настільки раптово, що поставила всіх у ступор».

Нинішнє загострення кризи зайвий раз показало, що вся політика Кремля щодо України після 2014 р. невблаганно веде тільки в глухий кут, і нікуди більше, узагальнив експерт (URL: <https://ru.krymr.com/a/voynnaya-eskalaciya-rossiya-otvod-voysk-eksperty/31222164.html>).

Таким чином, військова активність Росії біля кордонів України завершилася масштабними навчаннями і наказом повернути солдатів у місця їхньої постійної дислокації. Проте військова техніка підрозділів Центрального військового округу залишається біля українського кордону.

Передислокація військ РФ до кордонів України під приводом військових навчань мала на меті залякування України і її західних союзників задля зняття санкцій з РФ тощо.

Багато хто вважає, що військове нарощування Росії було частково мотивовано бажанням перевірити серйозність підтримки міжнародною спільнотою України.

Перекидання російських сухопутних військ до кордонів України, а також концентрація в безпрецедентних масштабах бойових кораблів у Чорному морі викликала серйозне занепокоєння в усьому світі. Якщо винести за дужки дипломатичні витіюватості, можна констатувати, що ці дії Кремля були піддані глобальній критиці. Єдина відмінність антипутінської риторики світових лідерів – тональність акцентів. Якщо, наприклад, Вашингтон устами президента Д. Байдена, а також цілого ряду чиновників найвищого рівня прямо вказував російському керівництву, що різкі рухи на українських кордонах можуть мати серйозні наслідки, а Комітет з питань міжнародних відносин Сенату США одногослоно проголосував за збільшення військової допомоги Україні, то важливі в контексті нормандського формату такі фігури, як А. Меркель і Е. Макрон були обережніші у формулюваннях, хоча останній, зрештою, перейшов від нейтральності до розмов про «червоні лінії».

Водночас важливо не забувати, що кампанія агресії президента Росії В. Путіна проти України залишається ще далеко не завершеною, він остаточно не відмовився від продовження геополітичних ігор військовим шляхом. Хоча потенційної катастрофи повномасштабного наступу Росії на Україну вдалося уникнути, загроза різкої ескалації залишається цілком реальною.

Співробітництво України з країнами Близького Сходу та Північної Африки: проблеми і перспективи

Протягом останніх десятиліть спостерігається стійке зростання фінансово-економічного, військово-політичного та демографічного потенціалу провідних країн Близького Сходу та Північної Африки. У разі ефективного розвитку двостороннього співробітництва з ними Україна має реальні перспективи для реалізації власного експортного потенціалу та оптимізації імпорту енергоносіїв. Водночас активізація української присутності в регіоні прогнозовано викличе протидію з боку Кремля, для нівелювання якої доцільними є подальший розвиток й укріплення стратегічних відносин офіційного Києва зі США і Туреччиною.

Сучасна геополітична ситуація, у якій опинилася Україна актуалізувала нові виклики, зокрема економічного характеру. Через агресивну політику Кремля для вітчизняних виробників втрачений досить емний російський ринок, а також ускладнилася ситуація у сфері забезпечення України природним газом і нафтопродуктами. Переорієнтація колишнього російського сегмента українського експорту в бік Євросоюзу та США потребує значних витрат коштів і часу для переходу на західні стандарти та реалізації інших супутніх заходів. Транспортування вуглеводнів з Прикаспійського регіону через позицію Москви є вкрай проблематичним та поки економічно не вигідним. У цьому контексті досить перспективним вважається засвоєння ринків ісламських країн Близького Сходу і Північної Африки, які мають позитивний досвід використання продукції українського виробництва, а також володіють великими нафтогазовими і фінансовими активами.

Сьогодні в регіоні Близького Сходу і Північної Африки лідируючі позиції займають Королівство Саудівська Аравія (КСА), Турецька Республіка (ТР), Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Держава Катар, Арабська Республіка Єгипет (АРЄ) і Держава Кувейт. Провідні арабські країни, що входять до складу Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), мають багатомільярдні статки і потужні нафтогазові родовища. Єгипет і Туреччину відрізняє вигідне геостратегічне розташування, а також найбільш боєздатні регіональні збройні сили.

Зокрема, за даними Statistical Review of World Energy, у 2019 р., до десятки найбільших світових виробників нафти входили чотири арабські країни: КСА, ОАЕ, Ірак і Кувейт. У 10 арабських країнах видобуток нафти склав 1402,4 млн т або 31,2 % від світового видобутку, природного газу – 600,7 млрд куб. м., тобто 15,1 % від світового видобутку (див. таблицю).

№ за списком Statistical Review of World Energy	Країна	Видобуток нафти/газу (у млн т/ млрд куб. м.)	У відсотках від світового видобутку нафти/газу
3/9	КСА	556,6/113,6	12,4/2,8
4/40	Ірак	234,2/10,8	5,2/0,3
7/15	ОАЕ	180,2/62,5	4,0/1,6
10/33	Кувейт	144,0/18,4	3,2/0,5
14/4	Катар	78,5/178,1	1,8/4,5
17/10	Алжир	64,3/86,2	1,4/2,2
18/43	Лівія	57,8/ 9,4	1,3/0,2
20/20	Оман	47,3/36,3	1,1/0,9
26/13	Єгипет	33,6/64,9	0,7/1,6
40/39	Бруней	5,9/13,0	0,1/0,3
Усього	10	1402,4/600,7	31,2/15,1

Водночас згадані вище країни-лідери регіону здійснюють потужний вплив на ситуацію в менш розвинених і політично нестабільних Іраку, Лівії і Сирії, співробітництво з якими також становить інтерес для України через їхній нафтогазовий потенціал та традиційно позитивне ставлення до продукції українських виробників.

Проте значний потенціал співробітництва не означає, що побудова взаємовідносин буде простою. Відомий вислів «Схід – справа тонка» не втратив актуальності. Під час розвитку відносин з потенційними арабськими партнерами треба враховувати декілька важливих моментів. Зокрема, в теперішніх умовах найвпливовішим об'єднанням арабських країн є РСАДПЗ. До неї входять Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман і Королівство Саудівська Аравія. У цьому альянсі лідирують КСА, ОАЕ, Катар і Кувейт. Держава Кувейт (після 1990 р.), а також ОАЕ, Бахрейн і Оман традиційно підтримували позицію КСА.

До початку Арабської весни Катар відігравав роль «молодшого партнера» СА в близькосхідних питаннях. Проте, починаючи з 2011 р., Доха поступово вийшла із політичної тіні і, не враховуючи інтереси Ер-Ріяду, почала на повну силу використовувати свій потужний фінансовий, політико-релігійний та медійний потенціали. Суперництво між Ер-Ріядом і Дохою вперше отримало широкий розголос у березні 2014 р., коли Саудівська Аравія, Бахрейн і Об'єднані Арабські Емірати відкликали своїх послів з Катару. Формальним приводом стало ігнорування еміром Катару Тамімом аль-Тані звернення Саудівської Аравії від 22 листопада 2013 р., у якому містився заклик припинити підтримку представників руху «Брати-мусульмани» із СА і ОАЕ, що знайшли притулок у Досі й почали створювати в Катарі власну інфраструктуру. Крім того, КСА дратувало співробітництво Дохи з головним геополітичним супротивником Ер-Ріяду – Іраном.

Потужна регіональна криза вибухнула у 2017 р., коли Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет, Бахрейн та інші країни припинили дипломатичні та економічні зв'язки з Дохою. Катару закидалася підтримка тероризму в особі ісламістських радикальних угруповань на

кшталт ІДІЛ, спроби дестабілізувати ситуацію в Бахреїні та Єгипті шляхом підтримки місцевих ісламістів, а також поширення екстремістської ідеології через потужний інформаційний ресурс «Аль-Джазіру». Туреччина виступила на стороні Дохи і, згідно з попередніми домовленостями, ввела на свою військову базу в Катарі додатковий контингент військовослужбовців. Через неможливість досягти мети бойкоту, а також унаслідок жорсткого тиску адміністрації Д. Байдена на Ер-Ріяд, сьогодні відносини між учасниками конфлікту поступово нормалізуються. Проте такі підвалини протистояння як суперництво за регіональне лідерство, активне використання Катаром потенціалу міжнародного руху «Братів-мусульман», а також потужний ідеологічний тиск на інформаційний простір сусідніх країн поки залишаються і матимуть серйозний вплив на подальший розвиток міждержавних відносин Дохи з іншими членами РСАДПЗ (URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-55538792>).

Отже, розвиток взаємовигідного співробітництва в такому складному регіоні потребуватиме ретельної дипломатичної підготовки і залучення фахівців з міжнародних і релігійно-культурних відносин, які добре розуміються у справах арабського світу.

Останніми роками в регіональних відносинах помітно зростає роль ОАЕ. Тривалий час Емірати розглядалися як другорядна держава, що діє під егідою Саудівською Аравії. Від такої ролі Емірати відходили поступово, акумулюючи власні, насамперед, фінансові ресурси. У результаті у 2020 р. ОАЕ виступили як самостійний гравець у сфері сирійського врегулювання. Стратегічна мета Абу-Дабі – не допустити подальшого просування Туреччини в північній Сирії, розбавити вплив Ірану, знесиленого через санкції і коронавірус, завершити конфлікт мирним шляхом, роблячи ставку на центральний уряд та інтеграцію до нього «поміркованих» опозиціонерів з Каїрської і Московської платформ. Емірати грають важливу роль і в лівійському конфлікті. Під час боротьби з проіранськими хуситами, у якій ОАЕ брали участь у лавах коаліції на чолі з КСА, у 2018 р. Емірати захопили йєменський острів Сокотру. Тому Абу-Дабі планував отримати стратегічно важливий контроль за районом, через який здійснюється транспортування великих обсягів нафтогазової сировини з Близького Сходу. Проте під тиском Туреччини і КСА еміратські війська залишили острів. У лютому 2021 р. успішно завершився досить амбітний проєкт ОАЕ, коли їхній космічний зонд «Аль-Амаль» досягнув орбіти Марса (URL: <https://www.dawn.com/news/1606484>).

З ключових арабських країн Єгипетська Арабська Республіка (ЄАР), з одного боку, є найменш розвиненою у фінансово-економічному плані, з іншого – має важливе геостратегічне розташування (зокрема, контроль над Суецьким каналом) та одну з найбільших і боєздатних армій в регіоні. На політику Каїру значний вплив здійснюють його основні фінансові донори – США та КСА (КНР меншою мірою). Теперішній президент Єгипту А. Ф. Ас-Сісі прийшов до керівництва країною в результаті військового перевороту,

який відсторонив від влади ставленика міжнародного ісламістського руху «Брати-мусульмани». Через це, зокрема, в Каїру складні відносини з Катаром, якого вважають основним спонсором «Братів-мусульман». Водночас досить добрі з ОАЕ, які проголосили боротьбу проти «братів», і КСА, що займає в цьому питанні близьку позицію.

До 2021 р. Єгипет мав досить напружені відносини з Туреччиною, правлячу партію якої відносять до поміркованих ісламістів. Проте на початку поточного року турецький президент Р.Т. Ердоган під впливом Білого дому знову продемонстрував власну політичну гнучкість і зробив необхідні кроки на шляху поновлення міждержавного діалогу. Також під тиском США Анкара почала стримувати свої військово-політичні амбіції в Лівії, що позитивно має позначитися на мирному врегулюванні в цій країні (URL: <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1160277/turkey-s-regional-ambitions-likely-to-be-curtailed-by-biden>).

Однією з головних перешкод на шляху розвитку співробітництва України з потенційними партнерами на території регіону є недобросовісна конкуренція, яка спостерігається з боку РФ відносно українських виробників із початку 1990-х рр. Москва вважає такі країни, як Єгипет, Сирія, Лівія, Ірак і Алжир зоною власних військово-економічних інтересів. Тому Кремль намагається всіма засобами, аж до використання можливостей спецслужб, витіснити з регіону конкурентів, одним з яких є Україна, що навіть за радянських часів успішно експортувала до згаданих країн продукцію наукоємних (у тому числі оборонної) галузей власної промисловості, будівельні та інші послуги. Фактично з моменту набуття незалежності РФ намагалася позиціонувати себе як єдиного спадкоємця Радянського Союзу. Іншим республікам колишнього СРСР нав'язувався алгоритм так званої кооперації під час здійснення експортно-імпортних операцій на території Близького Сходу та Північної Африки. За таких умов співробітництво України з державами регіону фактично підпадало під контроль Кремля і повинно було здійснюватися, виходячи переважно з російських політико-економічних пріоритетів (URL: <http://westvoices.ru/news/31634>).

Крім Сполучених Штатів, природним союзником офіційного Києва в питанні розвитку співробітництва з країнами регіону є Туреччина. Відносини останньої з арабськими країнами Близького Сходу і Північної Африки з часів Високої Порти до сьогодні мали як позитивні, так і негативні моменти. Історична пам'ять підштовхує Анкару до реалізації різноманітних інтеграційних проектів у межах колишньої Османської імперії, які в орієнталістських колах отримали назву «політики неоосманізму». Прикладом цього може слугувати ситуація навколо «катарської кризи», коли введення свого додаткового військового контингенту Анкара пояснювала зокрема тим, що раніше Катар знаходився під турецькою юрисдикцією. У свою чергу попередники Саудівської Аравії (Неджд) та ОАЕ (колишні князівства Договірному Оману) не входили до складу Оттоманської імперії і під час Першої світової війни активно підтримували Великобританію в боротьбі

проти Високої Порти. Крім політичної складової, на таке рішення вплинуло незадоволення турецькою владою. Арабські лідери вважали себе етнічними нащадками пророка Мухаммада, через якого трансливалося божественне одкровення та який заклав основу домінування ісламу на міжнародній арені (URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/blizhniy-vostok-i-pervaya-mirovaya-voyna-velikoe-arabskoe-vosstanie>).

Проте, коли в середині 1970-х років Кіпрська криза викликала напруженість у відносинах Анкари з Вашингтоном та західними союзниками, Туреччину підтримали саме країни Організації Ісламської конференції. Тоді до складу ОІК входила Саудівська Аравія та інші арабські країни. У свою чергу в 2015 р., коли КСА вперше звернулися до проєкту створення так званого Сунітського НАТО нібито з метою боротьби з ІДІЛ (а насправді для консолідації сил, щоб протистояти шіїтському Ірану), Туреччина не відмовлялася від участі в цьому проєкті. Тож сьогодні Анкара має наближені до стратегічних відносини з одним із фінансових лідерів регіону – Катаром. Завдяки цьому альянсу ТР контролює значні території в північному Іраку та Сирії, а також здійснює потужний вплив на розвиток ситуації в Лівії. За рахунок відновлення міждержавного діалогу з Єгиптом і фактичного «примусу до миру» Вашингтоном таких країн, як КСА та ОАЕ, Анкара має реальні можливості нормалізувати з ними відносини і в середньостроковій перспективі спільно з Катаром увійти до групи регіональних лідерів, яка сьогодні активно формується Білим домом (URL: <https://foreignpolicy.com/2021/01/27/qatar-blockade-gcc-divisions-turkey-libya-palestine>).

Сучасний стан українсько-турецьких відносин підпадає під визначення стратегічних. Із моменту здобуття Україною незалежності, Анкара незмінно заявляє про повагу до національного суверенітету нашої країни й наміри розвивати подальші двосторонні відносини в межах стратегічного партнерства. У квітні на пресконференції в Стамбулі, після переговорів з Президентом України В. Зеленським, у рамках засідання Стратегічної ради високого рівня президент Р.Т. Ердоган зазначив, що Туреччина стурбована розвитком ситуації в Донбасі й готова надати Україні «будь-яку необхідну підтримку» для зняття напруженості в цьому регіоні. Водночас у двосторонніх міждержавних відносинах Анкару, в першу чергу, цікавлять питання, пов'язані з кримськими татарами, турками-месхетинцями та гагаузами. Серед українських мусульман, в етно-історичному контексті, найбільш близькими туркам є кримські татари. Тому двосторонні відносини на згаданому напрямі демонструють стійку динаміку розвитку. Цьому сприяє і наявність у ТР численної кримськотатарської діаспори (близько 4 млн осіб), активна частина якої об'єднана в національно-культурні товариства – дернекі. Незважаючи на активне політико-економічне співробітництво з РФ, після російської окупації Криму Анкара періодично здійснює політичні демарші, засуджуючи репресивну політику Кремля щодо місцевих

мусульман (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2669602-u-tureccini-zasadzuut-masovi-obsuki-ta-aresti-krimskih-tatar.html>).

Отже, в сучасних геоекономічних умовах перспективними для переорієнтації експортних потоків для України стають ринки Близького Сходу і Північної Африки. Проте на шляху розвитку співпраці України з державами регіону існують труднощі об'єктивного та суб'єктивного характеру. Насамперед це стосується недобросовісної конкуренції з боку Російської Федерації, яка в боротьбі за вигідні контракти здатна до використання заборонених дій. Природними союзниками України в протистоянні з Кремлем на території регіону є США і Туреччина (у випадку, якщо продукція вітчизняних виробників не вступає в конкуренцію з експортними позиціями останніх). Крім того, треба брати до уваги, що майже кожна з країн (за винятком Оману, Бахреїну і, можливо, сучасної Лівії) уявляє себе сьогодні (або в найближчому майбутньому) одноосібним регіональним лідером. Водночас нині не існує жодної країни, яка б мала реальні підстави вважати себе такою. Разом із боротьбою за лідерство між країнами існують релігійно-ідеологічні відмінності. Проте вони не є визначальними для реалізації спільних проєктів у сфері бізнесу. З вищезгаданих країн регіону саме Туреччина може розглядатися як стратегічний партнер України для освоєння ринків арабських країн. Про це свідчить сучасний стан двосторонніх українсько-турецьких відносин, перспективи українсько-турецької кооперації у сфері озброєнь на зовнішніх ринках, науково-дослідницькій та гуманітарній галузях. Велике значення в контексті можливого сприяння Україні в освоєнні нових ринків гратиме й сучасний стан турецько-арабських відносин. Нормалізація турецьких стосунків з КСА, ОАЕ та Єгиптом також може бути використана в інтересах України.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням Президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього 28 квітня 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Зібрання відкрилося вступним словом академіка А. Загороднього: «Наше сьогоднішнє засідання приурочене до 35-х роковин найбільшої за всю історію людства техногенної аварії – Чорнобильської катастрофи, яка сталася 26 квітня 1986 р. Аварія на 4-му енергоблоці ЧАЕС призвела до радіоактивного забруднення близько п'яти тисяч населених пунктів. Крім України, Білорусі та Росії, Чорнобильську катастрофу відчули на собі Швеція, Норвегія, Польща, Австрія, Швейцарія, Німеччина, Фінляндія,

Велика Британія та інші держави. Загалом унаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало майже п'ять мільйонів людей».

Далі учасники зібрання заслухали дві наукові доповіді.

Про «Науково-технічний супровід робіт із подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» поінформував директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України член-кореспондент НАН України А. Носовський.

В обговоренні цієї доповіді взяли участь виконувач обов'язків директора Державного спеціалізованого підприємства «Чорнобильська АЕС» В. Сейда та члени Президії НАН України – академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України, директор Інституту електродинаміки НАН України академік О. Кириленко, виконувач обов'язків академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академік С. Комісаренко, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік Я. Яцків.

Доповідь «Створення геологічного сховища радіоактивних відходів – найважливіше завдання щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи» виголосив директор Науково-інженерного центру радіогідроекологічних полігонних досліджень НАН України академік В. Шестопапов.

В обговоренні цієї теми взяв участь академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України, директор Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України академік О. Пономаренко.

На засіданні також було розглянуто питання про проведення сесій Загальних зборів НАН України та загальних зборів відділень НАН України. Президія НАН України постановила провести сесії Загальних зборів НАН України і загальних зборів відділень НАН України 24–27 травня 2021 р. із дотриманням обмежувальних заходів, запроваджених для запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19. На термін проведення зазначених сесій залишається чинним Порядок проведення сесій Загальних зборів НАН України та загальних зборів відділень НАН України 19–22 квітня 2021 року, затверджений розпорядженням Президії НАН України від 15.03.2021 № 153.

Звітні сесії заплановано на такі дні: 24–25 травня 2021 р. відбудуться звітні сесії загальних зборів відділень НАН України; сесії загальних зборів відділень математики та біохімії, фізіології і молекулярної біології з виборів академіків-секретарів цих відділень; сесії загальних зборів відділень НАН України з виборів кандидатів у дійсні члени (академіки), члени-кореспонденти НАН України та висунення кандидатів в іноземні члени НАН України.

На 26 травня 2021 р. заплановано сесію Загальних зборів НАН України з виборів дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів та іноземних членів НАН України.

Насамкінець, 27 травня 2021 р., пройде звітна сесія Загальних зборів НАН України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 29.04).

Розпорядженням Президії НАН України № 217 оголошено конкурс проєктів цільової програми наукових досліджень НАН України «Становлення нової якості життя» для їх виконання у 2021 р.

Конкурс проводиться серед установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, відповідно до Положення про порядок конкурсного відбору та звітності за науковими проєктами установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України (далі – Положення), затвердженого постановою Президії НАН України від 30.01.2019 № 28.

Відповідно до концепції цільової програми її метою є розбудова на ідеології нової якості життя, принципах, цілях та завданнях сталого розвитку ієрархічної моделі управління. Основні проблемно-тематичні розділи програми:

1. Забезпечення соціальної справедливості.
2. Досягнення сталого економічного зростання.
3. Підтримання екологічної рівноваги.

Приєм та реєстрація конкурсних заявок здійснюється Науковою радою цільової програми.

Заявник подає (із супровідним листом за підписом керівника установи) такий пакет документів у двох примірниках та електронній формі українською мовою:

1. Запит на фінансування проєкту за формою згідно з додатком 5 до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України, затвердженого постановою Президії НАН України від 19.12.2018 № 339.

Формування та друк запиту має здійснюватися засобами Розподіленої інформаційної технології підтримки науково-організаційної діяльності (РІТ НОД) НАН України.

2. Витяг з протоколу засідання вченої ради установи НАН України зі схваленням проєкту.

3. Листи (лист) від вищих органів державної влади України, міністерств, відомств, державних установ і організацій з підтвердженням зацікавленості у виконанні відповідного проєкту.

Документи на участь у конкурсі приймаються до 17 травня 2021 р. (включно) за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 54, Відділення економіки НАН України, кім. 334 [тел. для довідок: (044) 239–66–46].

Заявник має право відкликати поданий запит у межах вищезазначеного терміну.

Після завершення терміну подання запитів Наукова рада цільової програми здійснює попередній розгляд запитів і доданих до них документів

та визначає перелік проєктів, допущених та недопущених до участі в конкурсі.

Перелік відібраних за конкурсом проєктів подається на затвердження Президії НАН України в межах коштів, передбачених постановою Президії НАН України від 18.12.2019 № 339 «Про затвердження розподілу бюджетного фінансування НАН України на 2020 рік» за КПКВК 6541030.

Інформація про результати проведення конкурсу буде оприлюднена на вебсайті НАН України впродовж 10 днів після затвердження Президією НАН України переліку відібраних за конкурсом проєктів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 30.04*).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Огляд епідемічної ситуації в Україні за 21–27 квітня 2021 р. (РГ-42а)

За тиждень 21–27.04.2021 р. стабільно зменшується кількість нових виявлень на день зі швидкістю близько 260 випадків на добу, або 14 % за тиждень. Почалося також зменшення кількості нових летальних випадків, але зі значно меншим відносним темпом спадання. Імовірно, пройдено пік летальних випадків, приведених до дат подій. Відносно повільні темпи зменшення смертності також спостерігаються в країнах Східної Європи з динамікою, схожою на українську (це Польща, Румунія, Угорщина, Болгарія). Відзначимо також, що протягом осінньої хвилі падіння смертності вдвічі відбулося приблизно за два місяці. Позитивність зразків тестів протягом останнього тижня знизилася з 29,1 % до 26,1 % на тлі зменшення обсягів тестування, що є індикатором позитивної динаміки. Окрім зниження числа випадків хвороби та позитивності тестів, знижується число нових госпіталізацій та загалом зайнятих ліжок. Хоча загальна кількість ліжок у лікарнях також зменшується досить швидко, але ліжка у відділеннях інтенсивної терапії звільнюються значно повільніше. Число госпіталізованих дітей віком до 9-ти років включно лишається непропорційно високим, порівняно з рівнем госпіталізації молодих людей віком 10–19 років. Зниження захворюваності в регіонах стало більш синхронним, що вказує на збільшення ролі факторів національного рівня на тлі факторів регіонального рівня.

Середня за останній тиждень кількість нових випадків становить 10 899 на добу. На 27.04.2021 р. маємо в середньому 369 нових летальних випадків на добу. Середня кількість позитивних ПЛР-тестів становить 8960 на добу.

Число позитивних тестів скоротилося на 19 %, продовживши падіння після зниження на 21 % на попередньому тижні. Таке зниження є передвісником швидкого скорочення числа нових випадків хвороби, яке (число) знизилося за тиждень на 14 %, повторивши темп зниження минулого тижня. Водночас усереднена за сім днів щоденна кількість летальних

випадків досі лишається поблизу максимуму, не відступаючи від нього більше, ніж на 10 %.

Обсяги тестування, динаміка якого виглядає реактивною (тестують переважно лише з потреб лікарняної діагностики та майже не тестують із метою масового виявлення хворих), скоротилися на 10 % .

Завантаженість лікарень пацієнтами з підтвердженою коронавірусною хворобою або підозрою на неї знизилася на 20 %, порівняно з піковим значенням, і на 10 %, порівняно зі значенням тиждень тому. Число хворих, які потребують кисню, також перейшло до швидкого зниження, скоротившись за тиждень на 9 % після зниження на 5 % тиждень тому. Число нових госпіталізацій знизилося за тиждень на 13 %, трохи поліпшивши темп зниження минулого тижня, що становив 12 % .

Середній вік виявлених інфікованих досяг максимуму за весь час спостереження, а середній вік госпіталізованих хворих і вік смерті при летальних випадках наблизилися до максимумів. Подібна динаміка вікової структури також спостерігалася при зменшенні захворюваності після попередньої хвилі. Можливе пояснення такого явища: епідемічну динаміку визначають передусім відносно молоді люди, і при спаданні захворюваності спадання йтиме з випередженням саме серед «соціально активних» (точніше, контактних у спосіб, що сприяє поширенню вірусу) людей, які переважно не є людьми похилого віку. Водночас захворюваність серед людей похилого віку більшою мірою індуковано захворюваністю серед соціально активних людей, а, отже, епідемічна динаміка серед них затримуватиметься (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.04*).

Генетикиня О. Півень: «Як працюють вакцини нового покоління – “генетичні” та “векторні”».

На сайті інформаційного агентства «Українська правда» 19 квітня 2021 р. було опубліковано статтю старшої наукової співробітниці Інституту молекулярної біології та генетики НАН України докторки біологічних наук О. Півень про новітні наукові розробки у сфері вакцин.

Учена зазначає: «Коли людина вперше чує про “генетичні”, “векторні” вакцини, їй може здаватися, що раніше такого не було. Натомість людство почало створювати та проваджувати ці новітні розробки – ДНК та РНК-вмісні вакцини – ще до пандемії COVID-19. Ці вакцини стали можливими завдяки стрімкому прогресу науки та медицини. А загроза пандемії прискорила появу ДНК та РНК-вакцин для людей. До створення жодної з вакцин не докладалося стільки ресурсів і фахівців. Десять років тому науковці вже досліджували ДНК-вмісні вакцини для боротьби проти ВІЛ, раку, грипу та гепатиту. ДНК і РНК-вакцини – це інформаційні інструкції для наших клітин з побудови білка патогена. Вони “навчають” наші клітини боротися із “загарбниками” в нашому організмі. Навчають – і далі ці

молекули швидко руйнуються всередині наших сильних і потужних клітин. Молекули РНК – нестійкі, “ніжні”, а відтак і не спроможні бодай якось вплинути на наші гени. А ось, наприклад, надмірне засмагання на сонці чи проживання поблизу заводу важкої промисловості мають справді трагічний вплив на цілісність геному. Тривалий шлях із численними дослідженнями свідчить про ефективність та безпечність дії “векторних” вакцин».

О. Півень розповіла про початок розробки ДНК-вакцин та про науковий прорив РНК-вакцин (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.04).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Презентовано результати дослідження «Мігранти з неврегульованим статусом в Україні».

Дослідження виконано творчим колективом науковців на запит Державної міграційної служби України.

Ця подія сталася 16 квітня 2021 р. Наукову розвідку «Мігранти з неврегульованим статусом в Україні» виконав творчий колектив у складі фахівців сектора міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України: завідувача сектору О. Позняка, старшого наукового співробітника І. Майданік, а також головного наукового співробітника Національного інституту стратегічних досліджень, а за сумісництвом головного наукового співробітника ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України О. Малиновської та доцента Хмельницького національного університету О. Овчиннікової.

Дослідження було проведене на запит Державної міграційної служби України в межах проекту «Підтримка управління міграцією і притулком в Україні» (IMMIS), реалізованого Міжнародною організацією з міграції (МОМ) за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Науковці використали кілька методів дослідження й послуговувалися даними державних органів влади та результатами опитувань держслужбовців, лідерів громад мігрантів, представників неурядових та міжнародних організацій. Також було безпосередньо опитано 84 мігранти, які є вихідцями з 29 країн та територій Азії, Африки, а також пострадянського простору. Через соціальні мережі було додатково опитано 93 особи з 32 країн світу.

Здійснені розрахунки дали змогу дійти висновку, що чисельність мігрантів із неврегульованим статусом, які перебували в Україні на кінець 2019 р., могла становити від 37,7 до 60,9 тис.

Дослідження виявило низку тенденцій. Так, в Україну мігрують переважно вимушено, внаслідок військових конфліктів, загрози переслідувань, масових порушень прав людини. Фактори притягання були для респондентів опитування набагато менш значущими при виборі України

як країни призначення, ніж фактори виштовхування. Зокрема, в умовах низьких заробітних плат та складних процедур працевлаштування іноземців Україна є мало привабливою для трудових мігрантів з-за кордону. Значна частина мігрантів розглядає Україну не як країну призначення, а як транзитну територію, що обумовлено її географічним розташуванням на шляху до ЄС, де вони вимушені зупинитись через непередбачені обставини.

Більшість мігрантів із неврегульованим статусом в'їхали в Україну цілком законно як туристи або з метою навчання, проте згодом втратили підстави для перебування на її території. Без належних документів вони можуть перебувати в Україні від кількох тижнів до шести років. Не маючи законних підстав для перебування в країні, мігранти не можуть офіційно працевлаштуватися й належно забезпечувати свої основні життєві потреби. При цьому більшість мігрантів навіть не знають, як правильно подати документи, як отримати посвідку на проживання, дозвіл на тимчасове перебування тощо. Водночас, згідно з опитуванням, майже половина іноземців із неврегульованим статусом хотіли б його врегулювати й залишитися в Україні (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 30.04).*

На сайті інформаційного ресурсу «Громадське» було опубліковано інтерв'ю із завідувачкою лабораторії молекулярних механізмів трансформації клітин Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України, доктор біологічних наук О. Кашубою, яка розповіла як за допомоги наночасточок золота українські дослідники доставили в ракові клітини особливі білки, штовхають ці клітини до «самогубства» і роблять їх значно більш чутливими до відомих ліків.

Науковці вже давно думають над тим, як «сфокусувати» дію препаратів проти раку саме на клітинах пухлин так, щоб ліки не здійснювали «килимове бомбардування» всього організму. Для цього їх треба якось доставити саме до пухлини, де вони будуть працювати і нікуди більше. Наприклад, їх можна приєднати до наночасточок заліза, ввести до судинного русла і керувати їхнім рухом за допомогою магнітного поля. Такі дослідження проводяться в Інституті експериментальної патології, онкології й радіобіології імені (ІЕПОР) Р. Є. Кавецького НАН України.

Це лише один із потенційно можливих шляхів використання наночасток в онкології. Українські науковці вирішили навчитися доставляти потрібні білки в ракові клітини за допомогою наночасточок золота. О. Кашуба пояснює, чому використовується саме золото: «Тому що це один із найбільш інертних металів. На відміну від інших металів, він майже не вступає в хімічні реакції. А щоб його розчинити, потрібна царська горілка». Дослідники намагалися використовувати срібло, але його колоїдні розчини дуже нестабільні. А з золотом, зокрема з його наночастками, різні дослідники

працюють вже давно. Цього разу вони використали часточки розміром від 5 до 50 нанометрів. До наночастинок золота дослідники приєднали білок p53, про який вже згадувалось вище, а також білки з родини MRPS18. Вони виконують різні функції, зокрема раніше О. Кашуба разом із колегами показала, що один із них (MRPS18-2) може наділяти клітини властивостями стовбурових клітин.

Дію таких наночастинок із приєднаними білками дослідники випробували на культурах клітин раку простати різного ступеня агресивності (менш агресивна PNT2 та PC3, отримана з агресивного типу раку передміхурової залози). Виявилось, що під їхньою дією в частині клітин справді запускається процес загибелі.

Але крім цього, дослідники вирішили перевірити, як ці культури клітин реагують на два препарати, що використовуються в лікуванні раку простати, – вінкристин і доксорубіцин. Виявилось, що присутність наночастинок золота з білками робить ракові клітини значно чутливішими до цих ліків. Наприклад, в одному з експериментів чутливість клітин агресивного типу раку PC3 до доксорубіцину підвищилася в 40 разів. У менш агресивних клітин PNT2 чутливість до цього препарату також зросла, але приблизно в 5 разів. Раніше ніхто з науковців не отримував подібних результатів, які показують, як клітини раку можна зробити більш чутливим до відомих препаратів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.04*).

Учені Інституту математики НАН України (Київ) у співпраці з інженерами-дослідниками Норвезького університету природничих наук і технологій (Трондгейм) створили аналітичну теорію, яка пояснює деякі таємниці виникнення кругової хвилі, а також якісно та кількісно описує масоперенос Прандтля. Пояснюємо, у чому суть і практична користь цього наукового результату.

Складність чисельного й експериментального моделювання зародження стійкої кругової хвилі полягає в тому, що вона може співіснувати з іншими стійкими хвильовими режимами руху рідини (із математичної точки зору, вихідна нелінійна задача не має єдиного розв'язку), а отже, існує нескінченна кількість перехідних сценаріїв, які приводять до кругової хвилі. У такому випадку повне розв'язання проблеми можливе лише шляхом побудови аналітичної теорії. Таку теорію і створили вчені Інституту математики НАН України у співпраці з інженерами-дослідниками Норвезького університету природничих наук і технологій. Крайову задачу з вільною поверхнею було зведено до спеціального типу дискретних складних динамічних систем. Аналіз цих систем довів, що для довільного тривимірного резонансного руху контейнера існує еквівалентний еліптичний орбітальний, для якого класи усталених поверхневих хвиль збігаються з вихідними. Параметрично змінюючи величини «осей еліпсу» та частоти

збурень, науковці дослідили біфуркації усталених хвиль, їх нестійкість і/або мультистійкість, виникнення хаосу й, нарешті, докладно вивчили умови зародження стійких кругових хвиль.

Нещодавній приклад такої динамічної системи та відповідної теорії усталених коливань рідини для контейнерів квадратного перерізу подано у статті професора Центру автономних морських операцій та систем і відділу морських технологій Норвезького університету природничих наук і технологій Одда Магнуса Фалтінсена, аспіранта відділу математичних проблем механіки та теорії керування Інституту математики НАН України О. Лагодзінського і завідувача цього відділу члена-кореспондента НАН України О. Тимохи (Journal of Fluid Mechanics, 2020, 894, A10). Аналогічні результати для кругового циліндру підсумовано у монографії молодшого наукового співробітника відділу математичних проблем механіки та теорії керування Інституту математики НАН України І. Райновського і члена-кореспондента НАН України О. Тимохи Sloshing in Upright Circular Containers: Theory, Analytical Solutions, and Applications (CRC Press/Taylor & Francis Group, 2021, ISBN 978-036-73628-98) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.04).

Про архаїчні мотиви змагальності, протистояння, відродження в українській традиційній культурі розповідає старший науковий співробітник відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук Л. Горошко-Погорецька.

Колядницькі чи маланкувальні гурти, в складі яких неодмінно мусили бути перебраний «ведмідь» зі своїм погоничем («циганом»), виходили на кладку посеред річки, що розділяла село на кутки і намагалися зсунути всіх супротивників у воду, не використовуючи прийомів рукопашного бою. На жаль, унаслідок такої «забави» траплялись і каліцтва, і смерті. То навіщо це все робилося? Річ у тім, що гурт-переможець отримував право першим заколядувати на чужій території.

До речі, це не суто український звичай. Подібні явища насправді доволі архаїчні і в різних формах зустрічались, і в інших народів. До прикладу, в середньовічних італійських містах-державах відбувалося змагання за символічне захоплення мосту – *gioco del ponte* (дослівно: «гра на мосту»). У Болгарії ж і дотепер відомі цвинтарі, на яких ховали виключно учасників отаких новорічних боїв – русальців, джамаларів, сурвакарів. Треба сказати, що загибель у святковій борні розглядалася не як кримінальний злочин, а як жертва богам. Тож, за звичаєвим правом, винуватців не судили і не карали. Своєрідним переродженням цього звичаю, його переходом на інший щабель можна вважати агресивних футбольних уболівальників (ультрас). Існує також думка, що штурханини на мосту взагалі стали предтечею сучасних футболу та боксу.

«Дві надзвичайно шановані у традиційному селі професії – мірошник і гончар – протиставлялися. Що ж лежало в основі цієї опозиції? Згадати бодай народні казки, де у млинах зазвичай товклися куцохвости. Вважалося, що мірошник досягає успіху лише з допомогою різної нечистої сили (водяник обертає колесо водяного млина і так далі). Гончарний же промисел процвітав завдяки вогню. В такий спосіб, ще за дохристиянськими уявленнями, виявлялися діаметрально протилежними хтонічний “низ”, пов’язаний із водою, та життєдайний “верх”, що асоціювався із сонцем і верховними богами, зокрема Перуном, який уражав дідків блискавками (після навернення наших пращурів у християнство ця “функція” перейшла до Святого Іллі на вогненній колісниці)».

«Українці, як і інші народи, здавна вживали лайливі слова й вирази – власні та запозичені. Нинішня ненормативна, обценна лексика у дохристиянські часи не вважалася сороміцькою, табу на неї наклали лише згодом. Перші етнографічні фіксації та класифікації лихослів’я припали на ХІХ століття. Відтоді й досі побутує уявлення, ніби питомо українською є лайка “анального” (колоректального) характеру, відгенітальна вважається російською, а богохульство – властивим для поляків. Хоча насправді арсенал лайливих слів і виразів доволі багатий. До прикладу, у традиційній українській культурі свиня та собака вважалися нечистими тваринами: їх обминали навіть на Водохреще, кроплячи свяченою водою оселю та господарські будівлі. Тож назви цих тварин теж надовго увійшли до “брудного” лексикону. Притаманні для нього також пестливі та зменшувальні форми лайливих слів, які, з одного боку, дають змогу “випустити пару”, а з іншого – не є аж такими образливими; а також великий пласт інтимної лексики» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.04).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком № 2 науково-популярного журналу «Світогляд» (березень – квітень) за 2021 р.

Вийшов друком другий номер науково-популярного журналу «Світогляд» (березень – квітень) за 2021 р. (видання здійснює Національна академія наук України разом із Головною астрономічною обсерваторією НАН України), у передовиці якого головний редактор, академік НАН України Я. Яцків пише про актуальні проблеми науково-освітньої сфери України і знайомить читачів журналу з відповідними зверненнями громадських організацій – Ініціативної групи «Першого грудня», Академічної групи «Наука та інновації» та Української астрономічної асоціації – до керівництва держави.

Щороку журнал «Світогляд» публікує статті, присвячені Тарасу Шевченку, приєднуючись до нескінченості досліджень Шевченкіани.

«Поетичні “Три літа” в житті Шевченка-пророка» – нові розвідки кандидата філологічних наук О. Пономаренко (Національний музей Тараса Шевченка, м. Київ) символічно-пророчого змісту книги поета України, співця правди і свободи. У квітні – травні цього року минає 160 літ з часу перевезення домовини з прахом Тараса Шевченка із Петербурга в Україну. Це було здійснено під орудою поетового приятеля Г. Честахівського. Відомі та невідомі факти цієї події, як і біографії Г. Честахівського академік НАПН України В. Мельниченко висвітлив у своїй статті «Козакові Грицеві Честаховському. Кобзар Тарас».

Поняття про випадковість зародилося природним чином при перших спробах людини усвідомити своє буття. Передвизначена кожна подія у Всесвіті чи є свобода вибору? Над цими питаннями розмірковує молодший науковий співробітник ГАО НАН України і аспірант Інституту фізики НАН України М. Василенко у статті «Проблема випадковості в сучасній науці».

Стрімкий розвиток людства супроводжується прискореним зростанням потреб в енергії. Вископні види палива обмежені та забруднюють навколишнє середовище через їхнє масове та неконтрольоване використання. Стаття старшого наукового співробітника Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, кандидата фізико-математичних наук Г. Михайлової «Функціоналізація нанокомпозитів для альтернативної енергетики» про впровадження альтернативних джерел енергії – дослідження, яке виконується за програмою підтримки робіт молодих науковців НАН України.

Щороку журнал «Світогляд» публікує статті, присвячені Тарасу Шевченку, приєднуючись до нескінченості досліджень Шевченкіани. «Поетичні “Три літа” в житті Шевченка-пророка» – нові розвідки кандидата філологічних наук О. Пономаренко (Національний музей Тараса Шевченка, м. Київ) символічно-пророчого змісту книги поета України, співця правди і свободи. У квітні – травні цього року минає 160 літ з часу перевезення домовини з прахом Тараса Шевченка із Петербурга в Україну. Це було здійснено під орудою поетового приятеля Г. Честахівського. Відомі й невідомі факти цієї події, як і біографії Г. Честахівського академік НАПН України В. Мельниченко висвітлив у своїй статті «Козакові Грицеві Честаховському. Кобзар Тарас» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 23.04).

Астрономічна наука

Як сучасна наука уявляє чорні діри та доводить їхнє існування, в ефірі лекторію «Амфітеатр» радіостанції «UA: Українське радіо “Культура”» розповів учений-астроном і популяризатор астрономії, автор науково-популярного ютуб-каналу «Все про Всесвіт», виконувач обов'язків завідувача лабораторії методологічного та інформаційного

забезпечення освіти і науки астрономічної (МІЗОН-А) Головної астрономічної обсерваторії НАН України І. Крячко.

«Загадковість усіх об'єктів дослідження астрономії – навіть темної матерії та темної енергії – тьмяніє на тлі чорних дір», – говорить І. Крячко. – Сама назва – «чорна діра» – вказує на те, що, по-перше, об'єкт не надається до прямих спостережень, його неможливо побачити візуально, а по-друге, все, що туди провалюється, зникає назавжди.

Сьогодні виокремлюють три типи чорних дір – чорні діри зоряної маси, чорні діри середньої маси та надмасивні чорні діри. Коли зорі, приблизно у 10–30 разів важчі за наше Сонце, спалахують як наднові, їхні центральні частини – ядра, – навпаки, стискаються, внаслідок чого утворюються чорні діри зоряної маси. Такі об'єкти зазвичай є компонентами подвійних зоряних систем. Наше Сонце, врешті-решт, перетвориться на білого карлика, бо має не настільки велику масу, щоб закінчити своє життя як чорна діра. Чорні діри надвеликої маси (або ж надмасивні чорні діри), як від 1960-х років – часу відкриття квазарів – вважають сучасні астрономи, лежать у центрах більшості галактик Всесвіту, зокрема й нашої Галактики. Найзагадковішою для спостережень залишається проміжна група – чорні діри середньої маси (масою від 100 до 100 тис. сонячних мас). Визначити їхнє приблизне розташування можна за спалахом рентгенівського випромінювання на доти спокійній ділянці зоряного неба, який свідчить про те, що чорна діра середньої маси поглинула зорю, котра «необачно» до неї наблизилася. Ще один доказ реальності таких чорних дір – реєстрація гравітаційних хвиль. Одне з нещодавніх великих наукових відкриттів полягало в реєстрації гравітаційних хвиль від злиття двох чорних дір, яке призвело до утворення чорної діри масою 142 маси Сонця.

Спершу дослідженням чорних дір займалися фізики-теоретики, та з часом постала необхідність підтвердити теоретичні висновки результатами спостережень. Оскільки чорні діри невидимі, то, аби їх знайти, слід дивитися на щось, що можна побачити. Наприклад, на подвійні зоряні системи, один із компонентів яких є невидимим, а отже, з високою ймовірністю, це – чорна діра. Єдине, що потрібно знати про такий об'єкт, – його масу. Завдяки теоретичним розрахункам було також відомо, що в подвійній зоряній системі речовина має перетікати із зорі на чорну діру, рухаючись з великою швидкістю та виділяючи при цьому велику кількість енергії, а саме – рентгенівського випромінювання.

Що відбувається з об'єктом, який потрапляє всередину чорної діри? За горизонтом подій він назавжди зникне і, скоріш за все, загине (якщо це жива істота), проте ззовні здаватиметься, що об'єкт зупинився на горизонті подій, а його падіння можна буде спостерігати до нескінченності. Тобто у своїй системі координат об'єкт, звісно, падатиме, однак для зовнішнього спостерігача час зупиниться. Це яскравий приклад відносності часу.

Поширений стійкий міф, що чорна діра розриває об'єкт, який наближається до горизонту подій, розтягуючи його, наче локшину, але це не

зовсім так. До великих, масивних чорних дір об'єкт може проникнути, не будучи знищеним. Чорні ж діри невеликих розмірів витягують об'єкт за рахунок припливних сил, які по-різному діють на різні його кінці.

Те, що існує за горизонтом подій чорної діри, теоретики називають сингулярністю. Це абстрактний науковий термін на позначення чогось такого, що має неймовірно велику масу і не має розміру. До того ж, там не діють класичні фізичні закони і навіть теорія Айнштейна. Й оскільки сингулярність є об'єктом мікрорівня, то до чорних дір варто застосовувати квантову фізику, зокрема теорію квантової гравітації (тобто гравітації об'єкта великої маси та нескінченно малих розмірів), якої, однак, досі не створено. Тому про те, як виглядають «нутроці» чорної діри (як «просторова піна» або що) і чи є там узагалі простір як єдине ціле, наразі можна тільки здогадуватися (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2021. – 23.04).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

До 35-ї річниці аварії на ЧАЕС. Спогади доктора фізико-математичних наук В. Рижикова

35 років тому – 26 квітня 1986 р. – сталася наймасштабніша в історії ядерної енергетики аварія на Чорнобильській АЕС. Це була справжня катастрофа – несподівана, непередбачувана, яка вплинула і на історію країни, і на долі багатьох людей.

Пропонуємо вашій увазі спогади провідного спеціаліста ВНО «Монокристалреактив», нині – головного наукового співробітника Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України, доктора фізико-математичних наук В. Рижикова.

Перед нами було поставлене завдання щодо створення приладу, який би витримував надвисокі дози радіації та залишався дієздатним у критичних умовах. Водночас стандартні детектори не могли бути застосовані, адже при роботі в нестандартних умовах і при надзвичайно високому рівні проміння вони швидко виходили з ладу. Хоча традиційні детектори все ж таки використовувались для створення карти радіаційного забруднення. Отже, завдання було наступним: по-перше, необхідно було створити радіаційно стійкий детектор, по-друге, для безпечної роботи персоналу він мав бути дистанційно віддалений від вимірювального блоку.

Перші ж експерименти показали, що нам пощастило. У цьому плані ми напали, так би мовити, на «золоту жилу». Наші детектори виявилися радіаційно стійкими саме для умов Чорнобиля: тримали дозу аж до 1 млн Рад, що на кілька порядків перевищувало традиційні, і, підкреслю, мали унікальний – 107-динамічний діапазон лінійності характеристики. Звичайно, не все було так просто, спочатку існували проблеми боротьби з шумами,

наводками і передачею слабких сигналів на відстані. Ці проблеми дуже довго не вдавалося вирішити.

Нарешті лабораторний зразок дозиметра був створений і очікувались його випробування в реальних умовах. У цей час на четвертий аварійний блок ЧАЕС наших учених вже не допускали і реальна ситуація в зруйнованому реакторі замовчувалася. Треба відверто сказати, що в пресі катастрофа глобального масштабу скромно іменувалася аварією, наслідки якої успішно долаються.

Наш дозиметр був герметично упакований в пластиковий мішок, а детектор з кабелем (довжина 25 м) нам дозволили винести після дезактивації. Закінчуючи настільки довгу передмову скажу, що рівень радіації практично лінійно зростав до центру, а в центрі реактора досягав 400 Р\год (результати згодом були опубліковані в журналі «Атомна Енергія»).

Ми працювали при рівні радіації 15–20 мР\год, що майже в 1000 разів перевищувало допустимий радіаційний фон. Для контролю отриманої нами дози були накопичувальні дозиметри, але скільки ми «схопили» нам так і не сказали.

Результати того експерименту зробили справжній фурор. Згодом ми отримали Державну премію України в галузі ядерної фізики завдяки цій роботі.

Підводячи підсумки, скажу, що найбільш вдалою та затребуваною виявилася наша перша розробка – дозиметр надзвичайних ситуацій ДКС-ДЗ. Він дозволяє вимірювати потужність дози від 10 мР\год до 10⁴ Р\год і має радіаційний ресурс до 10⁶ Рад. На сьогодні цей прилад є одним із надчутливих, високоточних та витримує надвисокі дозові навантаження. А найголовніше, завдяки тому, що дозиметр має кабель, є можливість вимірювати рівень радіації на відстані, а це – збережені життя та здоров'я людей. Під час бесід із фахівцями Інституту метрології, що здійснювали контроль в Зоні, я із задоволенням дізнався, що наші ДКС-ДЗ до сьогодні працюють на Блоці у той час, як інші прилади не витримували високого дозового навантаження (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 26.04*).

35-річчя Чорнобильської катастрофи. У ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут» вианували ліквідаторів

У невеликому українському містечку Прип'ять 26 квітня 1986 р. трапилася найбільша техногенна катастрофа у світі. Відлуння результатів вибуху четвертого енергоблока ЧАЕС відчутні й сьогодні, через 35 років від моменту аварії. Крім економічних, екологічних та політичних наслідків катастрофи Україна зазнала значних людських втрат, а понад 100 тис. людей були змушені назавжди покинути свою домівку.

У ліквідації наслідків аварії брали участь понад 600 тис. людей, серед яких були і працівники Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут».

Як науково-дослідна установа Харківський фізико-технічний інститут мав на той час вже понад 50-річний досвід досліджень в галузі ядерної фізики, радіаційного матеріалознавства і радіаційних технологій. У 1986 р. високий рівень кваліфікації наукових кадрів та особового складу інституту став у пригоді. За короткий термін, для контролю та обмеження поширення радіоактивності в навколишньому середовищі, у ХФТІ були мобілізовані фахівці і виділена спецтехніка. У перші ж місяці понад 50 працівників інституту взяли участь у ліквідації аварії на ЧАЕС.

Першими в зону ураження від ННЦ «ХФТІ» 13 травня 1986 р. відправили співробітника Лабораторії радіаційних досліджень і охорони навколишнього середовища – В. Кантемирова та В. Кириліна – санітарного лікаря спеціалізованої медико-санітарної частини № 2, що працювала на базі інституту. Аж до 30 травня вони працювали в зоні ураження з усією відповідальністю виконуючи поставлене перед ними завдання. На зміну їм прибула наступна група дозиметристів, яка продовжувала розпочату роботу. Упродовж трьох років від ННЦ «ХФТІ» дозиметристами в зоні ЧАЕС працювали: О. Мазілов (1989 р.), В. Тупиця (1987 р.), М. Єрмак (1987 р.), А. Донець (1989 р.) та Д. Андрєєв.

Крім безпосередньої участі в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи співробітники ННЦ «ХФТІ» проводили дослідження радіаційної обстановки та радіоекологічного стану притоків Дніпра, розрахунково-аналітичні і експериментальні дослідження, займалися моделюванням процесів взаємодії розплавленого палива з конструкційними матеріалами, активно брали участь в міжнародних науково-практичних конференціях Міжнародного Чорнобильського центру та ДСП «Чорнобильська АЕС» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.04).*

Учена-кліматологиня С. Краковська: «Є нові свідчення того, що екологічна криза посилюється».

Інтерв'ю члена Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК), завідуючої лабораторією прикладної кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України, кандидата фізико-математичних наук С. Краковської було опубліковано 22 квітня 2021 р.

У розмові з журналістами вчена розповіла про те, яку екологічну небезпеку для людства несе зміна клімату, про важливі маркери глобального потепління, «кліматичних мігрантів», яке кліматичне майбутнє чекає на Україну та до яких соціальних й інфраструктурних змін слід готуватися. С. Краковська також звернула увагу на корисні навички, які в умовах зміни

клімату людям треба виробити вже сьогодні, та наголосила на важливості формування екологічної свідомості серед дітей.

Як зазначила вчена, «коли ми говоримо про глобальне потепління, то ми маємо на увазі зміни, які відбуваються внаслідок зміни хімічного складу атмосфери, по суті, про зміни в енергетичному балансі, в енергетичних потоках в атмосфері. І звичайно, ці зміни не можуть бути такими однонаправленими, це не лінійний процес. Вони мають хвилеподібний, швидше коливальний характер.

Я розумію людей, які досить спрощено собі уявляють цей процес. Вони думають, що кожен наступний рік має бути теплішим. Воно так не працює. Коли ми говоримо про клімат, ідеться про усереднені показники принаймні за період у 10 років. Раніше ми говорили про зміни за 30 років, а зараз ми перебуваємо в такому періоді, коли ці зміни відбуваються швидше» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.04*).

Інтерв'ю екологині О. Марискевич: «Палять же не лише бур'ян чи гілочки, палять багато пластику – у цьому проблема».

На сайті інформаційного ресурсу ZAXID.net 15 квітня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю з екологинею, провідною співробітницею Інституту екології Карпат НАН України, кандидаткою біологічних наук О. Марискевич про шкоду від спалювання минулорічної трави і сухостою.

Учена зазначила: «Люди в першу чергу палять траву, тому що так робили наші предки, і вважається, що ми також повинні це робити – тому що тим спалюванням трави ми ніби очищуємо можливість для того, щоб краще росла наступна. Так вважається, що якщо буде спалена минулорічна трава, до ґрунту поступлять поживні речовини, які забезпечать кращий врожай трави. З точки зору біології це не має жодних підстав, але ми вже втомилися про це говорити. Річ у тому, що при спалюванні трави ми не тільки будемо говорити про те, що можливий розвиток зовсім іншого сценарію. Тому що, розумієте, коли починає горіти трава, температура підіймається від 400 до 700 градусів. І що при такій температурі може зберегтися? Вигорає органіка, причому чим вища температура, тим швидше ці процеси відбуваються. Завдається надзвичайно велика шкода взагалі всьому пулу органічних речовин ґрунту».

О. Марискевич розповіла про те, чому штрафують за спалювання сухостою, чи можна щось вирощувати біля трас та залізниць, яка фауна (зайці, їжаки, пташки та ін.) присутні на землях, де спалюється трава, та в скільки обійшлась тогорічна пожежа в Чорнобильській зоні.

Наостанок екологиня зазначила: «Настільки потужне втручання людини в перебіг процесів, які проходять в біосфері, неминуче буде супроводжуватися наслідками. Бо біосфера певним чином регулює цю всю ситуацію – це моя така думка. Скільки ми колись на цю тему дискутували з моїм вчителем, академіком Головцем, який як послідовник Вернадського

завжди говорив про ноосферу. І я завжди казала, що рахунки виставляє біосфера, тому що вона набагато більший вік має, у порівнянні з ноосферою. Вона може спокійно обійтися без людини. Потреби ростуть, суспільство все більше і більше є споживацьким. Тобто якщо ми зараз оцінюємо, наприклад, скільки відходів продукує одна людина протягом року, то виходимо на цифру 300–350 кг. І при тому, що ми не налагодили жодної системи: те, що ми переробляємо, – це мізери і відсоточки» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.04).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Міжнародна премія L'OREAL-UNESCO 2022 для жінок-науковців

Відповідно до листа заступника Генерального директора ЮНЕСКО з природничих наук Ш. Наїр-Бедуель Національна академія наук України повідомляє про проведення конкурсу на здобуття міжнародної премії L'OREAL-UNESCO 2022 для жінок-науковиць у галузі наук про життя та довкілля.

Премія присуджується 5 номінантам кожного з 5 географічних регіонів ЮНЕСКО, а саме: Африка та арабські країни, Азія та Океанія, Європа, Латинська Америка, Північна Америка. Кожен із п'яти лауреатів отримає нагороду у розмірі 100 тис. євро.

Кандидати на здобуття премії зобов'язані:

- мати визнання міжнародної наукової спільноти за свої наукові досягнення;
- брати активну участь у наукових дослідженнях;
- працювати в галузі наук про життя та довкілля (відповідно до переліку у дод. 1 за посиланням наприкінці тексту);

Критерії відбору учасників наступні:

- видатний внесок у загальний розвиток науки;
- вплив робіт кандидата на поточний стан розвитку відповідної галузі науки (кількість публікацій, цитування, участь у конференціях, наявність патентів, тощо);
- визнання кандидата колегами з відповідної дисципліни через публікації;
- визнання відданості кандидата освітній діяльності (викладання у закладах вищої освіти, наявність аспірантів, тощо) та Цілям сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй.

Право висувати кандидатури на здобуття премії мають:

- керівники університетів або наукових установ;
- члени академій наук або інших національних наукових установ;
- завідувачі кафедр;
- професори;

– лауреати премії L'OREAL-UNESCO для жінок-науковців за минулі роки.

Самовисування кандидатур та висування на здобуття премії членів сім'ї не допускається. Також не допускається висування наукових колективів.

Подання заявок відбувається лише у електронному вигляді через реєстрацію на онлайн-платформі. Для цього номінант має зареєструватися, створивши обліковий запис із паролем (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.04*).

Спеціалізовані курси HERCULES-2021 «Мультидисциплінарний підхід до використання CERIC-ERIC як інструменту нанонауки»

Подія відбуватиметься в режимі онлайн з 31 травня по 9 червня 2021 р. в рамках проєктів H2020 CERIC-ERIC ACCELERATE та CALIPSOplus за підтримки фонду Центральноєвропейської ініціативи (CEI)

CERIC об'єднує в собі сучасну науково-дослідницьку інфраструктуру країн Центральної та Східної Європи задля забезпечення розвитку науки та промисловості в галузі дослідження матеріалів, біоматеріалів і нанотехнологій та надає відкритий доступ до цієї інфраструктури. Спільне використання провідних національних дослідницьких інфраструктур європейських країн дозволяє знаходити інноваційні рішення суспільних проблем у сферах енергетики, охорони здоров'я, харчування, культурної спадщини тощо. CERIC-ERIC надає доступ через єдину точку входу до понад 50 зразків сучасного складного технологічного обладнання, розташованого в 9-ти країнах Європи.

Детальний опис можливостей CERIC

Спеціалізовані курси HERCULES (HSC) – це масштабні тренінги, які поєднують як теоретичні, так і практичні заняття та проводяться починаючи з 2006 р. Цьогоріч подія буде відбуватися в режимі онлайн з 31 травня по 9 червня 2021 р. в рамках проєктів H2020 CERIC-ERIC ACCELERATE та CALIPSOplus за підтримки фонду Центральноєвропейської ініціативи (CEI).

Для підтримки учасників зі східноєвропейських країн, у тому числі й України, CEI буде надано обмежену кількість грантів, які повністю покривають плату за участь. Зареєструватися на подію можна за посиланням: <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/HERCULES-SC2021>

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.04).

Діяльність науково-дослідних установ

У Київському університеті права (КУП) НАН України в онлайн-форматі відбувся круглий стіл «Сучасні питання та актуальні проблеми розгляду кримінальних проваджень у судах України».

Модераторами заходу виступили завідувач кафедри кримінального права та процесу КУП НАН України, кандидат юридичних наук О. Савка і завідувач відділу аспірантури університету, кандидат юридичних наук Р. Перелигіна, а лектором – суддя Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду України С. Яковлева.

Круглий стіл зібрав понад 80 учасників із числа студентської та аспірантської молоді КУП НАН України.

Враховуючи необхідність теоретичного осмислення нового етапу реформування судової системи в Україні, наближення її до міжнародних стандартів для ефективного вдосконалення та реалізації її на практиці залучення молоді до подібних зустрічей з практиками має дуже важливе значення. Це гарна нагода отримати актуальну й достовірну інформацію з перших уст та засвоїти навчальний матеріал.

На сьогодні питання проведення судової реформи в Україні є одним із найбільш актуальних та обговорюваних, особливо в світлі євроінтеграції нашої держави. Водночас модернізація судової влади, необхідність розширення гарантій реалізації прав та законних інтересів людини і громадянина в суді, забезпечення принципу верховенства права потребує пошуку нових підходів у формуванні системи судоустрою України.

Під час онлайн-зустрічі лектором було проаналізовано структуру вітчизняної судової системи, особливості розгляду кримінальних проваджень в судах кожної інстанції, процедуру розгляду справ Верховним Судом України, вимоги до кандидатів на посаду судді, роботу апарату суду, тенденції реформування системи судоустрою України.

С. Яковлева також поділилася власним досвідом з питань розгляду окремих категорій кримінальних справ та розповіла про найцікавіші з її судової практики. Учасники заходу мали можливість поставити лектору запитання та обговорити запропоновану тему.

Організатори круглого столу висловили сподівання, що подібні просвітницькі заходи у онлайн-режимі проводитимуться на регулярній основі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.04).

Національна доповідь НАН України «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності»

Національна доповідь «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» була підготовлена за участі фахівців Інституту історії України, Інституту соціології, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса, а також Інституту держави і права ім. В. М. Корецького, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, Центру гуманітарної освіти.

У доповіді комплексно досліджено історичні передумови, специфіку, проблеми й чинники набуття Україною цивілізаційної суб'єктності в сучасному світі; докладно проаналізовано уявлення громадян про ступінь самостійності держави в різних сферах внутрішньо- та зовнішньополітичної активності; показано ставлення міжнародних партнерів до суб'єктності України; визначено перспективи цивілізаційної суб'єктності України у XXI ст., шляхи її посилення в політичній, економічній, міжнародно-правовій і духовно-культурній сферах.

У процесі роботи над Національною доповіддю щодо цивілізаційної суб'єктності України в історії та сучасності для авторів цікавим виявилось поняття «антропологічний код української культури і цивілізації», яке О. Рафальський, Я. Калакура, В. Коцур та М. Юрій запропонували в однойменній монографії. Автори осмислюють «антропологічний код» як ключову категорію народу тієї чи іншої країни, яка визначає її специфіку. Дослідники дають таке визначення цій категорії: «тяглість прихованої або закодованої сутності людини, її подвижницької ролі в культурі і цивілізації». Далі маємо конкретизацію визначення антропологічного коду, який трактується як «сукупність сформованих історично образів, засобів біологічного і соціокультурного характеру, пов'язаних із певним комплексом стереотипів свідомості окремої людини або груп людей, які виражаються в архетипах, менталітеті, інтелектуальному, моральному і матеріальному житті, в політичній і соціальній організації суспільства, його культурі та цивілізації».

У контексті розробленої авторами Національної доповіді методології метаантропологічного потенціалізму, ідеться не про код, а про потенціал країни, більше того, не просто про антропологічний потенціал, а про метаантропологічний потенціал, який зумовлює цивілізаційні перспективи суб'єктності країни у світі. Префікс «мета» (від давньогрецького «понад») тут означає, з одного боку, психологічний, екзистенціальний і духовний розвиток людини за межі наявного, здатність творчо модернізувати й оновлювати архетипи своєї культури й ментальності, розглядаючи їх як можливості, а не як абсолютну даність, а з іншого, – вихід за межі якогось одного антропологічного типу в комунікацію різних типів між собою (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 28.04*).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

«Земельна реформа і права людини» – стаття завідувачки відділом економіки і політики аграрних перетворень Інституту економіки та

прогнозування НАН України, члена-кореспондента НАН України О. Бородіної (Джерело: тижневик «Дзеркало тижня»).

У статті вчена аналізує два основні підходи до земельної реформи: егалітарний і ринковий, їхні переваги й недоліки, а також досвід різних країн світу, які у свій час змінювали систему земельних відносин.

Насамперед два підходи до земельної реформи різняться їхніми цільовими установками. Егалітарна реформа основним пріоритетом визначає швидке зменшення масштабів бідності в сільській місцевості та розвиток здібностей набувачів землі для нарощення їхнього потенціалу для імплементації у загальносуспільний контекст. Ринково орієнтована земельна реформа ставить за мету економічну ефективність розподілу ресурсів на ринкових засадах, щоб забезпечити зростання орієнтованого на експорт сільського господарства. Іншими словами, в центрі егалітарного підходу – людина, а в центрі ринкового – економіка.

Егалітарна реформа основним пріоритетом визначає швидке зменшення масштабів бідності в сільській місцевості та розвиток здібностей набувачів землі для нарощення їхнього потенціалу для імплементації у загальносуспільний контекст. Ринково орієнтована земельна реформа ставить за мету економічну ефективність розподілу ресурсів на ринкових засадах, щоб забезпечити зростання орієнтованого на експорт сільського господарства. Іншими словами, в центрі егалітарного підходу – людина, а в центрі ринкового – економіка.

Очевидно, що Україна не зможе скористатися наслідками егалітарних земельних трансформацій, оскільки вибір за неї було зроблено 31 березня 2020 р. з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Що може очікувати нашу країну від такого вибору, неважко передбачити вже зараз. Чи зможуть українці скористатися можливостями світових правозахисних стандартів у сфері прав людини та положеннями Декларації ООН про права селян та інших людей, які працюють у сільській місцевості, для обстоювання своїх законних прав на землю, їжу, воду і місце безпечної життєдіяльності, покаже час (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.04*).

Наука і влада

19 квітня 2021 р. голова комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, народний депутат України С. Бабак і голова підкомітету з питань місцевих бюджетів та бюджетної підтримки регіонального розвитку комітету Верховної Ради України з питань бюджету, народний депутат України О. Саламаха в рамках робочого візиту відвідали львівські наукові установи Національної академії наук України.

Під час зустрічей із провідними науковцями та керівництвом Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка, Інституту геології і геохімії горючих копалин та Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача було обговорено важливі проблеми розвитку науки та освіти. Зокрема, піднімалися питання відтоку наукових кадрів та залучення наукової молоді до роботи в наукових установах, інвестування в обладнання для проведення наукових досліджень на рівні провідних наукових установ, створення інноваційних платформ для реалізації фундаментальних досліджень.

Ці та інші питання актуальні не лише для наукових установ Західного регіону, а й загалом для всієї Академії.

Науковці, які взяли участь у зустрічах із представниками депутатського корпусу, висловили сподівання, що результати цих зустрічей знайдуть продовження у рішеннях комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій та сприятимуть розвитку вітчизняної науки (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.04*).

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх (уклад.), зав. відділу каталогів

Т. Добко (наук. ред.), зав. відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ

Список українських альманахів і літературних збірників XIX ст.

Видання альманахів в XIX ст. стало природним покликом часу на появу великої кількості самобутніх українських авторів, творчість яких відображала унікальну пісенну суть української землі і її народу.

Одним з перших дійшов до нас літературний збірник «Український альманах», який було видано в друкарні одного з культурних осередків України – Харківському університету – у 1831 р. І. Срезневським та І. Росковшенком. Із цього часу відомими видавництвами на теренах України, що перебували в складі Російської імперії та Австро-Угорщини, започатковано постійне видання різноманітних українських альманахів і літературних збірників. Широке поширення здобули: «Одесский альманах» (1831, 1839), «Утренняя звезда» (1833–1834) І. Петрова, «Украинский сборник» (1837, 1841) І. Срезневського, «Русалка Днестровая» (1837) М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, «Киевлянин» (1840, 1841, 1850) М. Максимовича, «Ластовка» (1841) Є. Гребінки, «Сніп» (1841) О. Сорсуна, «Молодик» (1843–1844) І. Бецького, «Южно-русский сборник» (1848) А. Метлинського, «Вінок русинам на обжинки» (1846–1847) І. Головацького та ін.

Ідейні напрями українських збірників і альманахів давали уявлення про особливий талант українських авторів, про яскравість сприйняття оточуючої їх дійсності, співучості української мови, різноманіття і багатство української культури. За допомогою літературно-художніх, літературно-критичних, літературно-наукових збірників прослідковуються етапи становлення і розвитку української літератури.

Бібліографічний список антологій укладено за хронологією, в межах року матеріал розміщено за абеткою. При описі збережено стилістику та орфографію відображених текстів, назв, імен. Включено видання українською та російською мовами.

1. Малороссійскія пѣсни, изданныя М. Максимовичемъ / [сост., авт. предисл., с. I–XXXVI и примеч. М. Максимович]. – М. : Въ тип. А. Семена при Имп. Медико-Хирург. Акад., 1827. – XXXVI, 234, [9] с. – Словарь : с. 183–212. – Прим. : с. 215–224. – Прибавл. : с. 225–228.

Прим.: У кн. 127 укр. нар. песен, баллада П. П. Гулака-Артемовского «Твардовскій».

P75

2. Одесскій альманахъ : на 1831-й годъ / изданный П. Морозовымъ и М. Розбергомъ. – Одесса : Печатано въ Городской Типографіи, 1831. – [2], IV, 411, [4] с., [5] л. илл. : илл., портр., карта, ноты ; 13x10,5 см.

P412 ; P446 ; P470

3. Украинскій альманахъ / издатели и авт. прим. : И. И. Срезневский, И. В. Росковшенко. – Харьковъ : В Унив. тип., 1831. – 136 с.

P471

4. Запорожская старина / [Уклад., авт. запису та передм. І. І. Срезневскій]. – Харьковъ: Въ Унив. Тип., 1833–1838.

Ч. 1. Кн. 1. : Пѣсни и Думы о лицахъ и событіяхъ от Богдана Хмельницкаго. – 1833. – 132 с. – Предисл. : с. 5–25.– Заметки : с. 110–129.

Ч. 1. Кн. 2. : Сказаніе Лѣтописцевъ и Преданія о лицахъ и событіяхъ, бывших в Украинѣ и Запорожьѣ до смерти Стефана Баторія. – 1833. – 140 с. – Предисл. : с. 5–13.

Ч. 1. Кн. 3: Сказаніе Лѣтописцевъ и Преданія о лицахъ и событіяхъ въ Украинѣ и Запорожьѣ отъ смерти Баторія до Богдана Хмельницкаго. Лѣтопись и замѣчанія. – 1834. – 168 с. – Предисл. : с. 7–9.

Ч. 2. Кн. I: Пѣсни и Думы о лицахъ и событіяхъ отъ Богдана Хмельницкаго до смерти Мазепы. – 1834. – 84 с. – Предисл. : с. 7. – Заметки : с. 83–84.

Ч. 2. Кн. 2.: Сказанія Лѣтописцев и Преданія о лицахъ и событіяхъ во время Богдана Хмельницкаго. – 1835. – 196 с. – Предисл. : с. IV – VI.

Ч. II. Кн. 3.: Сказанія Лѣтописцев и Преданія о лицахъ и событіяхъ въ Украинѣ и Запорожьѣ от смерти Богдана Хмельницкаго до смерти Ивана Мазепы. – 1838. – 174 с. – Предисл. : с. V – VIII.

P 1653; P 814; P 815

5. Утренняя звезда : собраніе статей в стихах и прозе : [В 2 кн.] / издал И. М. Петров. – Харьковъ, 1833–1834.

Кн. 1. – На обороте тит. л. : М. : Тип. С. Селивановского, 1833. – [4], 170, [2] с., портр.

Кн. 2. – На обороте тит. л. : Унив. Тип, 1834. – VII, 100 с. : илл., грав., 4 л. нот.

P388 ; P495 ; Во24937/2; P1646(2)

6. Малороссійскія пословицы и поговорки собранныя В.Н.С. / [Передм. В.Н.С. [В. Н. Смирницкій]]. – Харьковъ: Въ Унив. тип., 1834. – [1], 34 с.

Прим. : В кн. 617 послів'їв і приказок.

Vu15387; Во307710 (припл. до кн. : Українські приказки, прислів'я и таке инше. – Спб. 1864) ; Попов 153

7. Украинскія народныя пѣсни, изданныя Михаиломъ Максимовичемъ / [предисл. М. Максимовича, с. V–XI]. – М. : Въ Унив. Тип., 1834.

Ч. 1, кн. 1. : Украинскія Думы; кн. 2. : Пѣсни Козацкія былевыя; кн. 3. : Пѣсни Козацкія бытовыя. – 1834. – XI, [1], 180 с.

Vu15367/1; Vu18599; B357015/1 (конв. 1); P1622 ; P1624

8. Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни / [уклад., авт. передм., прим. та поясн. П. Я. Лукашевич]. – Спб. : [Вид. П. Я. Лукашевич], Въ Тип. Э. Праца и К°, 1836. – 170 с. : ил.

Vu15369; Попов 150; Гал. 232 слов.; P5914(2)

9. Русалка Днѣстровая = Ruthenische Volks-Lieder : [альманах]. – У Будиме : Письмом Корол. Всеучилища Пештанского, 1837. – XX, 133, II с. : текст арх. документа 1424 р. (грамота старости Завдечовського).

Au1729; Лазаревский № 316; Попов 17802; P1640; P5806; P5807; P5808; P5809

10. Украинскій сборникъ И. И. Срезневскаго : [В 2 кн.]. – Харьковъ, 1838–1841.

Кн. 1. / предисл. И. Срезневскаго-Ярославца «Любителямъ Славянщины», послесл. И. Котляревскаго [про украинскій правопис]. – Харьковъ : Унив. тип., 1838. – 88 с., [4]. – Объясн. словарь И. И. Срезневскаго : с. 75–88.

Зміст: Наталка-Полтавка : малороссийская опера
Кн. 2. – Харьковъ : Тип. Николая Степанова, 1841. – 46 с.
Зміст : Москаль-чарівник : малороссийская опера
P2103; P7088

11. Одесскій альманахъ : на 1839-й годъ / [сост. и ред. Н. И. Надеждин]. – Одесса : Печатано в Городской Типографіи, 1839. – [4], 618, IV, [2] с., [6] л. илл. : илл., карта ; 15x12 см.
P1705

12. Одесскій альманахъ : на 1840-й годъ / [сост. и ред. Н. И. Надеждин]. – Одесса : Печатано в Городской Типографіи, 1839. – [2], IV, [2], 708 с., [7] л. илл. : илл., карта, ноты ; 15x12,5 см.
P429 ; P455 ; P455a

13. Кіевлянинъ : [В 3 кн.] / изд. и авт. предисл. Михайль Максимовичъ. – Кіевъ ; М. : В Унив. тип., 1840–1850.

Кн. 1 : Кіевлянинъ на 1840 годъ. – Кіевъ. – [8], 253, [3] с., прим. : виньетка с изображ. Золотыхъ Вратъ Ярославовыхъ и чертежъ Старога Кіева.

Кн. 2 : Кіевлянинъ на 1841 годъ. – Кіевъ. – [5], 326, [3] с. : виньетка с изображ. зданія Университета св. Владиміра.

Кн. 3 : Кіевлянинъ на 1850 годъ. – М. – [4], 218 с. : илл., 6 л. литогр.
Vo30599/1–3; Vu15840/1,3; Костомаров 1251; Галаган 44 слов.

14. Галицкіи приповѣдки и загадки, зобраніи Григорим Илькевичом / [передм., прим. Г. С. Илькевича. – У Вѣдни : Напечатано черенками о. о. Мехитаристов, 1841. – VI, 124 с.

Прим. : В кн. 2700 укр. нар. прислів'їв, приказок та 60 загадок.
Au16564; Au1819; Au1176; 1877-757

15. Ластовка : сочиненія на Малороссійскомъ языкѣ Гг. Л. Боровиковскаго, Е. Гребенки, Грыцька Основьяненка, В. Забілы, И. Котляревскаго, Кореницкаго. П. Кулеша, Мартавицкаго, П. Писаревскаго, А. Чужбинскаго, Т. Шевченка, С. Шерепери и другихъ : повѣсти и рассказы, нѣкоторыя народныя малороссійскія пѣсни, поговорки, пословицы, стихотворенія и сказки / собралъ, вступ. ст. и послесл. Е. Гребенка. – СПб. : Изд. книгопродавца В. Полякова ; Тип. Имп. Рос. Акад., 1841. – [2], 382, [2] с.
P956

16. Снїпъ : украинській новорочникъ / зкрутив Александръ Корсунъ. – Рјк 1. – Харькјвъ : друк. в Унив. штампарнї, 1841. – 230 с.
Айзеншток № 8171; P 747(1); Галаган 570 слов. (1-я кн. конв.)

17. Молодикъ на 1843 годъ : [В 2 ч.] : украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ / уклад. И. Бецкий, худож. М. С. Башилов. – Харьковъ : Въ Унив. тип., 1843.

Ч. 1. – 349 с. : 1 л. нот. : Отрокъ у ручья (изъ Шиллера) музыка А. Дрейшока; 1 литогр. Поля (портр. Основьяненко [Г. Ф. Квиткы-Основьяненка]).

Ч. 2. / авт. послесл. И. Бецкий. – 155, [3] с. : 2 литогр. поля. (портр. : И. П. Котляревскаго и козака С. Климовскаго).

Во80565/1–2; Ви15527/2; Р431; Р433; фонд. б-ка П Галагана словесн. № 1076/2

18. Молодикъ на 1844 год : украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ : в пользу Харьковскаго детского приюта. – Харьковъ : Въ Унив. тип., 1843. – 284 с. : портр. Князя М. М. Голицына, основателя Харьковскаго Коллегіума, 7 л. литогр. снимковъ (съ объясненіями), планъ г. Харькова, составленный Г. Петровскимъ.

Во130060; Ви15527/III; Во96606; Попов 15925; Р432

19. Молодикъ на 1844 год : украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ : в пользу Харьковскаго детского приюта / сост. и авт. послесловия И. Е. Бецкий. – Спб. : В тип. К. Жернакова, 1844. – [1], 250, [1] с. : 1 грав. С. Захарова (портр. Имп. Петра I, пожалован. Т. В. Надаржинскому), 2 литогр. Поля (портр. Н. В. Гоголя и Ахтырской пустынно-жительной обители), 2 литогр. илл.

В221211; Ви15527/4; Р434

20. Барвинокъ Украины : виршы и проза / сконпонація Стецька Карпенка 1 [С. Д. Карпенко]. – Киевъ : В Унив. тип., 1845. – [5], 158 с. – На тит. арк. після назви : Дмитро Войнаровскій. Повість въ двохъ подилахъ : праця Грицька Карпенка 2.

Во7929; Ви18400; Гал. 567 слов.

21. Вѣнокъ русинамъ на обжинки : [альманахъ] : к пользѣ і вспоможенію галицкихъ селянь через поведень вторічну підупалихъ : [В 2 ч.] / уплѣль Иванъ Б. Ф. Головацкій (авт. предисл.). – У Вѣдни : Черенками О. О. Мехитаристовъ, 1846–1847.

Ч. 1. – 1846. – 215 с. [Присвята видавця І. Ф. Головацького у віршах : «Що же! безсилен задумав я піти...», С. 1–4] : іл.

Ч. 2. – 1847. – XII, 399 с. : 1 табл. (сравнит. табл. имень мѣсяцѣвъ, словенами употребляемыхъ).

1877–535; Аи16680/II; Гал. 630 слов.

22. Ландыши Кіевской Украйны в тринадцати книгахъ : стихами и прозою = Кунволя Кійівської Украйны въ тринадцаты кныжкахъ : віршами

и прозою : [В 2 кн.] / соч. Григорія Карпенка 2. – Спб. : В тип. И. Глазунова и Комп., 1848

Кн. 1. – [6], 45 с. : илл.

Кн. 2. – [8], 77, XL.

В242442/1–2 (комп. 1); Во81380/1–2 (комп. 1); Во304799/1–2; Во97554/1–2 (комп. 1)

23. Южный русскій зборникъ / изд. и авт. предисл., авт. биогр. сведен. А. Метлинский. – Харьковъ : Въ Универ. тип., 1848. – 60, 108, 44, 72, 92, IV с. : 1 грав. илл. на обл., 6 грав. заставок, биогр. авт.

Au25202; Vu37938; Au15235; Галаган 228 а слов.; Р 1646 (1) ; Р 1647

24. Ландыши Кіевской Украйны = Кунволя Кійівської Украйны : [У 4 кн.] / уклад. : Г. Д. Карпенко, С. Д. Карпенко. – 2-е вид. – Спб.: Въ тип. III Отд. собств. Е. И. В. канцелярія, 1849–1851.

Кн. 1 на русскомъ и малороссійскомъ языкахъ Григорія Карпенка 2., 1849. – 66 с. : илл.

Во304371 (комп 1); Во10314/1 (комп. 1–2); Р863 (1)

Кн. 2 на русскомъ, польскомъ и малороссійскомъ языкахъ «Барвинокъ Украйны» в 35 книгахъ въ стихахъ и прозѣ Степана Карпенка I., 1849. – 102 с.

Во304371; Во10314; Р863 (2)

Кн. 2–3 : [Уклад. Г. Д. Карпенко] Ландыши Кіевской Украйны : въ тринадцати книгахъ мѣрною и сполошною рѣчью на русскомъ и Малороссійскомъ языкахъ Григорія Карпенка 2-го. – Въ тип. военно-учебныхъ заведеній, 1851. – [6], 108 с.

Во10314/2–3; В242915/2–3; Р863 (3)

Кн. 3 : Карпенко Г. Д. Ландыши Кіевской Украйны : в тринадцати книгахъ мѣрною и сполошною рѣчью на русскомъ и Малороссійскомъ языкахъ Григорія Карпенка 2-го., 1851. – [6], 55 с. : илл.

Во10314/3; Р863 (4)

25. Сборникъ украинскихъ пѣсень издаваемый Михайломъ Максимовичемъ / [уклад., авт. передм. та приміт. М. О. Максимович]. – Кіевъ: Въ Тип. Феофила Гликсберга, 1849.

Ч. 1. – [2], 114, [2] с.

Vu17290; Vu2340/; Vu15364/1; Vu15366/; Маслов 3387; Гал. 232 слов. (1 кн. конволюту); 1854-10

26. Поздравленіе русиновъ на Новый годъ 1850 / изд. и ред. А. В. Духновичъ. – Перемишль : Черенками рус. собор. Крылоса, 1850. – 54 непаг. стр. : автограф А. Духновича.

27. Сементовский А. Малорусскія и галицкія загадки, изданныя Александромъ Сементовскимъ / [уклад., авт. передм. та прим. О. М. Сементовський]. – Кіевъ : Въ Губ. Тип., 1851. – [1], 44 с. – Примѣчанія : с. 39 – 44. – В кн. 380 загадок.

Vu15390; Vu16114 (припл. до кн. : Біографія М. П. Миклашевскаго. – М., 1856); V165340; Костомаров 471; P323

28. Поздравленіе русиновъ на годъ 1851 отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго / изд. и ред. А. В. Духновичъ. – В Вѣдні : Типомъ оо. Мехитарйстовъ, 1850. – 156 с. : 1 л. іл.

29. Вѣсна : сборникъ различныхъ сочиненій стихомъ и прозою. - Львовъ : [Иждивеніемъ комиссіи предстоящей Созиданію Дома народнаго и городской Церкви], Типомъ Ин-та Ставропигіанскаго, 1852. – 212, [4] с. : литогр. облож., тит. л. и конц. – (Доходы назначены в пользу второй городской Церкви и Дома народнаго).

Au1692; P5507(3)

30. Лѣрвакъ зъ надъ Сяна / предисл. П. Л. [П. И. Леонтович] ; изданъ семинаристами Перемыскими въ ползу Дому Народнаго. – Въ Перемышли : Въ книгопечатни соборной руской Капитулы, 1852. – [4], X, 110 с. : 1 литогр., іл., 1 л. нот (муз. Г. Л....скаго на виршь К. Антонія зъ надъ Солокии «Думка»)

Vo83766

31. Поздравленіе русиновъ на годъ 1852 отъ Литературнаго заведенія Пряшовскаго / изд. и ред. А. В. Духновичъ. – У Будимѣ : Письменами Царск. Всеучил. Печтянскаго, 1852. – 146 с.

32. Народныя южнорусскія песни / [уклад., авт. передм. та прим. А. Метлинскій]. – Кіевъ : Изданіе А. Метлинскаго, Унив. Тип. 1854. – XVIII, [2], 472, IV с. – Списокъ кобзарей (бандуристов) и лирниковъ : с. IV. – Деякі пісні повідомив М. В. Гоголь.

P864

33. Записки о Южной Руси : [В 2 т.] / изд. и авт. предисл., примеч., пояснен. П. Кулишъ. – Спб. : Въ Тип. А. Якобсона, 1856–1857.

Т. 1. – 1856 – XXVI, 322 с., [2]. – Приложенія : с. 313–322.

Т. 2. – 1857. – XIII, [1], 354, [1] с. : 12 л. нот (малороссійскія народныя пѣсни, положенныя на ноты для пѣнія и фортепьяно А. Марквичемъ). – Приложенія : с. 329–354.

Vu17226/1–2; Vu18581/1–2; Vu3477/1–2; Vu15674/1–2; Vo96701/2; Крымскій Vo808394/1–2; Попов 2719/1; 1 Гімн. VI А 402; P6384

34. Сборникъ малороссийскіхъ пословиць и поговорокъ / [уклад., авт. передм. та приміт.] А. Шишацкій-Илличъ. – Черниговъ : Печатано въ Губ. Тип., 1857. – 97 с. – Примѣчанія : с. 95–97. – (Изъ Черниг. Губ. Вѣдом. – № 10 – 15).

Vu15396; Vo422482; Vo307710 (припл. до кн. : Українські приказки, прислів'я и таке инше. – Спб., 1864)

35. Ужинок рідного поля : [збірка] / вистачиний працеу М. Г...[М. О. Гатцук], передм. М. Куцога [М. О. Гатцук]. – М. : У друк. Каткоуа і Т-уа, 1857. – [2], IV, 371 с. : портр. гетьмана П. Дорошенка. – Послоуник до усвічен'а вистачено'ї тута праці : с. 353–371.

Vo85904; Vu17044; Vo300903; P1612

36. Малорусскій литературный сборникъ / [уклад. : Д. Л. Мордовецъ, М. І. Костомаров]. – Саратовъ : Изд. Д. Мордовцевъ, [тип. губ. правл.], 1859. – 376 с.

Vu15587; Vu17301 ; Vu20073; Попов 17770; P1625; P747(2)

37. Українець, издаваемый Михаиломъ Максимовичемъ : [альманахъ] / [уклад. та авт. передм. М. О. Максимович]. – М. : Изд. М. Максимовича, въ Тип. Каткова и комп., 1859.

Кн. 1. – [8], 174 с.

Vu3106/1; Попов 9898; 1 Гімн. XV А 928

38. Зоря галицкая яко альбумъ на годъ 1860 / изд. и авт. предисл. Б. А. Дѣдицкій. – Въ Львовѣ : Типомъ Ин-та Старопигійского, 1860. – XXII, [2], 560 с. : портр. Григорію Барону Яхимовичу. – Список ВПЧТ : с. 555–560.

Vu2797; P5841

39. Старосвѣтскій бандуриста : [В 3 кн.] / собралъ Николай Зекревскій (введен., прибавл.). – М. : Въ Унив. Тип., 1860–1861.

Кн. 1 : Избранныя малороссійскія и галицкія пѣсни и думы, 1860.

– [2], VI, VIII, 11–136 с., 1 стр. нот.

Прим.: У кн. 190 укр. нар. пісень і дум.

Кн. 2 : Малороссійскія пословицы, поговорки и загадки и галицкія приповѣдки. – С. 137–244., 1860.

Прим.: У кн. 3878 прислів'їв і приказок та 194 загадки.

Кн. 3 : Словарь малороссійскихъ идіомовъ, 1861. – с. 245–628. – Доп. къ словарю : с. 603–615. – Источники : с. 617–624.

Vo5603/1–3; Vu3171/1–3; Vu15378/ 1–3; Vo307710; Попов 5823; 1 Гімн. VIII А 236; VXXXIV4/29; P1643

40. Хата : [альманах] / авт. передм. і видавець П. А. Кулішъ. – [1-ше вид.]. – Петербургъ : Въ друк. П. А. Куліша, 1860. – XXII, 215 с.

Во128428/комп.1; Вu1573

41. Хата : [альманах] / авт. передм. і видавець П. А. Куліш. – Типомъ 2-м Петербургъ : Въ друк. П. А. Куліша, 1860. – XXII, 215 с.
Вu17228; Вu17227; В212684; Попов 15465; Р1648 ; Р6038(1)

42. Holos na holos dlia Halyèyny / publ. K. Horbal. – Černivci : Druk. Jana Ekharta i syna, 1861. – 16 с.

43. Slovo na slovo do redactora «Slova» / publ. A. Kobylyansky. – Černivci : Druk. Jana Ekharta i syna, 1861. – 26 с.

44. Галичанинъ : литературный сборникъ, издаваемый Я. Ф. Головацкимъ и Б. А. Дѣдицкимъ : [В 4 вып.] / [уклад. : Я. Ф. Головацкій, Б. А. Дідицький]. – Львовъ: Типомъ Ин-та Ставропиг., 1862–1863.

Кн. 1 : Вып. 1., 1862. – 194, [2] с. – Славян. библиогр. : с. 187–194. – В кн. також арх. документи латин., пол.

Кн. 1 : Вып. 2. – 1863. – [4], 172, [2] с. : снимокъ с рукописи. – Библиогр. соч. и изд. Н. И. Костомарова : с. 161–163. – Биогр. и библиогр. соч. и изд. А. С. Петрушевича : с. 163–168. – Школьн. библиогр. : с. 168–171.

Кн. 1 : Вып. 3–4 / изд. Б. А. Дѣдицкій, 1863. – [6], [4], 328, [1] с. – Сборничокъ словъ и выражений...[укр.-нѣм. словъ] (сост. И. И. Мгара) : с. 242–258. – Библиографія Галицко-русская съ 1772–1848 года (сост. Я. Ф. Головацкій) : с. 309–327.

Ж1097/1862 1.1–1863 1.2–4; 1877–1698

45. Коломыйки и шумки : съ нутами 4 арій народныхъ / собралъ зъ усть народа Счастный Саламонъ (передне слово). – Львовъ: Накладомъ А. Б. Дѣдицкого, зъ печатнѣ Ин-та Ставропиг., зарядитель Ст. Гучковскій, 1863. – VIII, 92, 8 с. нот.

Прим.: У кн. 595 колумийок и 17 шумок.

Au1836

46. Пісні українського люду : пісні про кохання / видавъ [уклад.] Д. Лавренко. – Київъ: Въ Друк. Хведорова, 1864. – IV, 168 с. – На обкл. : Записані въ Полтавскій [губерніі] Г. Д. Лавренко, въ Київскій А. Лоначевськимъ, І. Новіцкимъ, В. Панченко, А. Стояновимъ и І. Шевченко, въ Чернигівскій М. Вербіцкимъ, К. Кибальчичемъ и Олександровичемъ.

Прим.: У кн. 173 укр. нар. пісні.

Вu3005; Во305982; 1864-952

47. Українець 1864 года, издаваемый Михаиломъ Максимовичемъ : [альманах] / [уклад. М. О. Максимович]. – Киевъ : Въ тип. И. и А. Давиденка, 1864.

[Кн. 2]. – 40 с.

Vu15853/2; Vu15854/2; Во300233; Vu18619; Во300233; Vu18598; РЛ № 5475; Попов 9899; P1396; P1402

48. Українські приказки, прислів'я и таке инше : збірники О. В. Марковича и других / спорудив М. Номис. – С.-Петербургъ: В друк. Тиблена и комп. и Куліша, 1864. – VII, 304, XVII с. – Покажч. : с. I–XV в кінці кн.

Vu17309; Во126193; Vu15375; Vu15376; Vu15377; Vu15378; Во307710; Гал. 1866 слов.; Попов 16883

49. Собрание пѣсень Южной Россіи выбранное изъ разныхъ повременныхъ изданій / изд. А. П. Червякова. – Спб : Тип. А. П. Червякова, 1866. – [2], IV, 95 с.

Прим.: У кн. 79 укр. нар. пісень.

Ао21345 (припл. до кн. Александров В. С. Чыжыкове весилля и живе озеро. – К., 1890)

50. Тараса пяти роковини у Відні 26-го лютого 1866 року. – У Відні : Тискомъ оо. Мехитаристівъ, 1866. – 32 с. – (Коштомъ руських академиківъ).

Прим.: У кн. пісня «Ще не вмерла Україна» (Вербіцького).

51. Литературный сборникъ издаваемый Галицко-русскою Матицею, 1869. – Вып. I–IV. – Во Львовѣ : Въ книгопеч. Ставропиг. ин-та, подъ зарядомъ С. Гучковского 1869. – [1], 270, [1] с. : карта (картына земель предъ и за Карпатами зъ взгляду на старинную народную комуникацію народовъ) : 4 табл. – Библиогр. извѣстія : с. 139.

Ж1235; Фунд. б-ка П. Галагана : Ж 18/1869/1-4

52. Народныя южнорусскія сказки : [В 2 вып.] / изд. И. Рудченко [уклад., авт. передм., прим.]. – Киевъ : Въ тип. Е. Я. Федорова, 1869–1870.

Вып. 1. – 1869. – XI, III, 216, [3] с.

Вып. 2. – 1870. – [4], II, 209, II с.

Прим. : В 1 вип. 83 укр. нар. казки, у 2 вип. 54 укр. нар. казки.

Vu17840/1; Во24729/1; P5844; ВХХХІІІ 8/334/I-II; Во42437/2; Попов 5881; P5845

53. Литературный сборникъ издаваемый Галицко-русскою Матицею, 1870. – Во Львовѣ : Въ книгопеч. Ставропиг. ин-та, подъ зарядомъ С. Гучковского, [1871]. – [1], 152, 14, 96 с. : табл., 2 дод.

Во96014 ; Ж1235

54. Литературный сборник издаваемый Галицко-русскою Матицею, 1871. – Во Львовѣ : Въ тип. Ставропиг. ин-та, подь зарядомъ С. Гучковского, 1872. – [2], 199 с. : 5 табл.

Фунд. б-ка П. Галагана : Ж 18/1871/Б. н.; Ж1235; Р6356

55. Малорусскія загадки А. М. Сементовскаго / [Уклад., авт. передм. та приміт. О. М. Сементовський]. – Спб. : Тип. М. Хана, 1872. – 104 с. – Примѣчанія : с. 81–89. – Алфавит. указатель разгадокъ : с. 90–100. – Объясненіе встрѣчающихся въ загадкахъ не всѣмъ понятныхъ словъ : с. 101–103.

Прим : В кн. 475 укр. нар. загадок

Ао20987 (припл. до кн. : Письни, думки и шумки руського народа на Подоли, Украины и в Малороссіи. – К., 1885).

56. Пѣсни малороссіянь : Новый сборникъ самыхъ любимыхъ и общеизвѣстныхъ украинскихъ народныхъ пѣсень (болѣе 100 пѣсень грустныхъ, любовныхъ, веселыхъ и разгульныхъ, шутливыхъ, старинныхъ, козацкихъ, обрядныхъ, колыбельныхъ и проч., заимствованныхъ изъ лучшихъ сборниковъ и пѣсенниковъ). – Изд. 2-е. – М. : Тип. Т. Рисъ, 1872. – 106 с.

57. Историческія пѣсни малорусскаго народа / с объясненіями [передм. та прим.] Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – Кіевъ : Тип. М. П. Фрица, 1874–1875.

Т. 1., 1874. – [4], XXIV, 336 с. – Добавленія : с. 327–336.

Т. 2. Вып. 1 : Пѣсни о борьбѣ съ Поляками при Богданѣ Хмельницкомъ, 1875. – [4], XI, 166 с. – Прил. : с. 127–166.

Vu15333/1; В156587/1–2.1; Vu2334/1–2; Vu17652/2.1; Кримський Во804465; Маслов 3388/1; Попов 5786; Айзенш. 6670/1–2; Соколов Во860982/2; 1875-914

58. Литературный сборникъ издаваемый Галицко-русскою Матицею, 1872 и 1873. / сост. и авт. предисл. А. С. Петрушевичъ ; сост. табл. А. Писулинскій. – Львовъ : Изъ тип. Ставропиг. ин-та, подь управленіемъ С. Гучковского, 1874. – 700, 36 с. (вкл. 6 табл.).

Ж1235/1872–73/Б. н.; Ж Білодід № 1537/1872–1873

59. Фуркало : альманах. – Коломыя: Печатня М. Бѣлоуса, 1874. – 28 с. : мал.

Во308006

60. Чумацкія народныя пѣсни И. Я. Рудченка / [уклад., авт. передм., приміт. І. Я. Рудченко]. – Кіевъ: Тип. М. П. Фрица, 1874. – VII, XIII, 257 с., 5

с. нот. – На форзаці присвята: «Посвящается Михаилу Петровичу Драгоманову». – Указатель пѣсень по мѣсту ихъ записки : с. 241–244. – Словарь рѣже употребляемыхъ словъ, съ пословицами къ чумацкому быту : с. 245–257.

Vu15384; Vu17379; Vo805042; Соколов Vo862207; Попов 5882; P5842; 1875–981; 1875–982

61. Сборникъ пѣсень Буковинскаго народа: (Изъ матерьяла, доставленнаго Г. И. Купченкомъ въ Юго-Западный Отдѣль Императорскаго Русскаго Географическаго Общества) / [уклад., авт. передм., примѣт. А. Лоначевскій]. – Кіевъ: Тип. М. П. Фрица, 1874. – [2], 85-314 с. – Отд. оттискъ изъ Записокъ Юго-Запад. Отд. Имп. Рус. Геогр. О-ва. – 1875. – Т. 2.

Vu15362; Соколов Vo861358; Попов 5839

62. Дітські пісні, казки й загадки / [уклад. М. Ф. Лободовскій]. – Кіевъ : Тип. С. Т. Еремеѣва, 1876. – 80 с.

Vo17893 (припл. до кн. : Нечуй-Левицький І. С. Перші київські князі Олег, Святослав і Святий Володимир і його потомки. – К., 1876); Vo107416

63. Днѣстрянка : альманахъ съ календаромъ на рокъ звичайный 1877, выданный накладомъ рускаго Товариства «Академич. Кружокъ у Львовѣ», а заходомъ Ивана Белея, Антона Дольницкаго, Володимира Левицкаго и Ивана Франка. – У Львовѣ : Зъ друк. Т-ва им. Шевченка, подъ зарядомъ Фр. Сарницкаго, 1876. – Календаръ на рокъ 1877 : с. I–XX, 128 с.

BA57708

64. Малорусскія народныя преданія и разказы / сводъ М. Драгоманова (предисл. «Замѣчанія о систематическомъ изданіи приведенной малорусской народной словесности», с. XIV–XXV) ; Юго-Зап. Отд. Императ. Рус. Геогр. О-ва. – Кіевъ: Тип. М. П. Фрица, 1876. – XXV, 434, [2] с. – Систем. указ. къ выше напеч. примѣтамъ и повѣрьямъ : с. 23. – Систем. указ. къ «приказкамъ» : с. 381–383. – Добавленія : с. 383–434.

Vu15349; Маслов 2039; Попов 5812; Костомаров 461; 1876-1109

65. Чайка : український (або юго-руський) альбом : пісень, дум, казок, байок, віршей і то-що / скомпанатор [та авт. передм.] юго-руський лексикограф Ф. Піскунов і Ф. Лопатто. – Кіевъ: Тип. Е. Я. Федорова, 1876. – [2], 40 с. : литогр. обкл. Е. Я. Федорова.

CO8382; CO7936; CO481; CO8277; P6382

66. Руська хата : буковинський альманах на рік 1877 / видав коштом громадянським і написав передне слово Данило Млака. – Львів и Чернівці : 3

друк. тов-ва им. Шевченка, під зарядом Фр. Сарницького, 1877. – [2], 218, [2] с.

Vu3050; Кротевич 226; P1606; P4903

67. Громада : українська збірка : [№ 1–5] / впорядкована Михаїлом Драгомановим. – Женева = Genève : Печатня «Громади» = Н. Georg. Libraire-Editeur, 1878–1882.

№ 1 : Переднє слово до «Громади» М. Драгоманова. – 1878. – 101 с.

№ 2 : Вісті з України. – 1878. – 586, 4 с. : табл.

№ 3 : Лихі люди : повість. – 1878. – 86 с.

№ 4 : Печ. «Робітника» і «Громади». – 1879. – V, 384 с.

№ 5. – 1882. – [1], III, 270, 1 с. : табл.

Во423230; P3669; P3669(2); P3669(3); P3670(1); P3671; P3670(2); P3673(1)

68. Дзвін : галицько-українська збірка / вид. М. Павлик. – Львів : У «Першій Зв'язковій Друкарні», під зарядом А. Маньковського, 1878 // Громадський друг. – 1878. – № 2. – с. 187–300.

Vu15084; P6385

69. Кієвъ въ русской поэзіи : (альбомъ). – Кієвъ : Тип. М. П. Фрица, 1878. – V, 116 с. – Къ библиогр. Кієва : с. 112–116.

Лаз. 461, 57/ комп. 15; Попов 9035; Гал. 27 слов.

70. Молот : галицько-українська збірка / вид. М. Павлик. – Львів : У «Першій Зв'язковій Друкарні», під зарядом А. Маньковського, 1878. – [4], 220 с. : фот. – Библиогр. (малорус., рос., пол., серб.) : с. 217–220.

P4514

71. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. Ф. Головацкимъ : [В 3 ч.] / [уклад., авт. запису та приміт. Я. Ф. Головацький] ; изд. Имп. Об-ва Ист. и Древн. Рос. при Моск. Ун-тѣ. – М. : Въ Унив. Тип. (М. Катковъ), 1878.

Ч. 1 : Думы и думки . – [3], 388, II с., [4] л. ил.

Vu17965; Vu3029/1; B255021/1; Соколов Во861621/1; P2110

Ч. 2 : Обрядныя пѣсни. – [2], 841, II с., [6] л. ил.

Vu3029/2; Во97351/2; B255021/2; Соколов Во861621/2; Попов 5807; P2108; 1880-518 (ч. 2)

Ч. 3 : Разночтенія и дополненія, отд-ніе 1 : Думы и думки. – [2], 523, III с., [5] л. ил. . – 1878.

Vu3029/3.1; Во97351/3.1; B255021/3.1; Попов 5808; 1880-518 (ч. 3.1)

Ч. 3 : Разночтенія и дополненія, отд-ніе 2 : Обрядныя пѣсни. – [2], 747, 24, LXXX, II с., [5] л. ил. – Системаатическое оглавленіе пѣсень : с. I–XX. – Оглавленіе пѣсень въ томъ порядкѣ, въ какомъ онѣ напечатаны : с. XXI–

XXIX. – Алфавитный указатель по началу пѣсенъ : с. XXX–XLIV. –
Азбучный указатель по началу пѣсенъ : с. XLV–LXXX.

В139438; Попов 5809; Соколов Во861621/3.2; Р2109; 1880-518 (ч. 3.2)

72. Правда. (Часть літературно-наукова). Річник XI : [В 2 т.]. – Львів : Накл. Т-ва ім. Шевченка, з друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом Фр. Сарницького, 1878.

Т. 1. – / під ред. Володимира Барвінського. – [4], 234 с.

Т. 2. – / під ред. Маркила Желехівського. – [2], 252 с. – Библиогр. рус., рос., пол., нім., фр., чес. : с. 203–227 (укл. В. Січовик [В. Левицький]).

Р3152/1–2

73. Кобзарь : Полный сборник самых любимых и общеизвестных украинских народных песен : Более 100 песен грустных, любовных, веселых и разгульных, шутливых, старинных, казацких, обрядных, колыбельных и проч. заимствованных из лучших сборников и песенников. – М. : А. В. Морозов, 1879. – 122, VI с. – На обкл. назва : Кобзарь: Малоросійській песенник.

74. Поминки Тараса Григорьевича Шевченка 25-го февраля 1879 года въ Одессѣ / сост. и авт. предисл. А. Т. (А. А. Андріевскій). – Одесса : Тип «Новор. Телеграфа», 1879 – 63 с. : біогр. очеркъ. – (Доходъ отъ этого изданія поступаетъ въ капиталъ на основаніе въ память Т. Г. Шевченка народной школы его имени).

В12775; Ар5823; Ау15604; Ау1805; Ао22390; Лаз. 461. 52

75. Антольоґія руська : зб. найзнаменитших творів руських поетів / видане Т-ва академич. «Дружний Лихвар». – У Львові : Накл. Т-ва ім. Шевченка, з друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарского, 1881 – [4], 192, [4] с.

Аи2059; Попов 9451; Р6388

76. Кобзарь : Полный сборник самых любимых и общеизвестных украинских народных песен : Более 100 песен грустных, любовных, веселых и разгульных, шутливых, старинных, казацких, обрядных, колыбельных и проч. заимствованных из лучших сборников и песенников. – М. : А. В. Морозов, 1881. – 104, IV с. – На обкл. назва : Кобзарь: Малоросійській песенник.

77. Луна : український альманахъ на 1881 р. / вид. Л. В. Ильницькаго. – Кіевъ : Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1881.

Ч. 1. – 120, V, [1] с.

Ау15224; Лаз 461.58 (припл. до кн. : Каманин И. Богдан Хмельницкий. – К., 1988); Р1621(1)

78. Повісті і розкази для старих і молодих. – Львів : Из тип. Ставропигий. ин-та, 1882. – 96 с. – (Издания Об-ва им. М. Качковского. Книжечка за месяцы ноемврий и декемврий 1882).

79. Кобзарь : Полный сборник самых любимых и общеизвестных украинских народных песен : Более 100 песен грустных, любовных, веселых и разгульных, шутливых, старинных, казацких, обрядных, колыбельных и проч. заимствованных из лучших сборников и песенников. – М. : А. В. Морозов, 1883. – 122, VI с. – На обкл. назва : Кобзарь: Малоросійській песенник.

Au15646; Ao21656

80. Рада : український альмонахъ на... : [В 2 ч.] / вид. М. Старицького (передм.). – Кієвъ : Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883–1884.

Ч. 1 : на 1883 рік. – [1883]. – [4], II, 470 с. – Библиогр. покаж. нової укр. літ-ри (1798–1883)/ зібравъ М. Комаровъ : с. 403–458, 2 дод.

Ч. 2 : на 1884 рік. – 1884. – [1], 222, [1] с.

Vu3303/1–2 ; Vu17375/2; Попов 17772; P1639; P1638

81. Киевлянка : художественно-литературный альманахъ. – Кієвъ : Типо-лит. И. Н. Кушнерева и Комп., 1884. – 112 с. : 1 литогр. портр. М. К. Пихно, 6 литогр. рис., из которых два худ. М. О Микешина. – (Признательная редакция «Киевлянина» посвящает дорогой памяти издательницы Марьи Константиновны Пихно (Шульгиной)).

Co1224; Co480

82. Кобзарь : Полный сборник самых любимых и общеизвестных украинских народных песен : Более 100 песен грустных, любовных, веселых и разгульных, шутливых, старинных, казацких, обрядных, колыбельных и проч. заимствованных из лучших сборников и песенников. – М. : А. В. Морозов, 1884. – 104, IV с. – На обкл. назва : Кобзарь: Малоросійській песенник.

83. Молодой чумаць: Малоросійській пѣсенникъ: Сборникъ украинскихъ, казацкихъ, разгульныхъ, колыбельныхъ и прочихъ малоросійскихъ пѣсень / собралъ С. Ф. Легасовъ. – М. : Изд. книгопродавца Е. А. Губанова, [тип. Рихтеръ], 1884. – 107 с. – В кн. 80 укр. нар. пісень. – Текст укр.

Ao21636 (комп. № 6); Лаз. 461.52 (комп. № 3 ; припл. до кн. : Купрієнко Х. Малоросійські повісти и рассказы. – М., 1840)

84. Правда : літ. зб. : в доповнене XIII рочника часописи «Правда» / уложений В. Барвінським, докінчений И. Франком. – У Львові : Накл. і друком Т-ва им. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1884. – 316 с. – Бібліогр. покажч. (уклд. И. Франко) : с. 273–315.

Попов 8070; P3154(2); P3155

85. Буковинскій альманах, выданий в память десятилітнього существоваия (1875–1885) общества русских академиков «Союз» в Черновцах. – Черновцы : Заходом и накл. о-ва «Союз», печ. Г. Чоппа, 1885. – XII, [4], 178 с.

ВА563022/комп. 1–3; ВА563025/кн. 1

86. Зъ чужихъ зѣльникѡвъ I : зборникъ повѣстокъ и оповѣдань. – У Львовѣ : Накл. ред. «Дѣла», зъ друк. «Т-ва им. Шевченка», подъ зарядомъ К. Беднарского, 1885. – 224 с. – (Литературный додаток «Дѣла». Библиотека найзнаменитшихъ повѣстей, подъ редакціею И. Белея ; Томъ XIX).

87. Литературный сборникъ, издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-русскою Матицею : [В 4 вып.] / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого (уклад. библиогр.). – Во Львовѣ : Въ книгопеч. Ставропигійского Ин-та 1885 года, под зарядомъ С. Гучковского, 1885.

Вып. 1. – 72 с. – Библиогр. : с. 47–60

Вып. 2–3. – С. [2], 73–172 : 1 л. илл. (каменный языческий истуканъ, открытый въ р. Збручѣ в 1848 г.). – Библиогр. : с. 140–151.

Вып. 4. – С. 175–246.

Ж1235/1885/1–4; Ж Білодід № 1537/2–3

88. Ныва : укр. лит. зб. 1885 року. – Одесса : Вид. М. П. Боровський, Д. В. Маркович, типо-литогр. Е. Фесенко, 1885. – [2], 205, [2] с. : литогр. облож. и тит. л., 1 л. нот.

Во329022; Во126104; 1885/Н-91; P1634

89. Литературный сборникъ, издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-русскою Матицею : [В 2 вып.] / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого. – Во Львовѣ : Въ книгопеч. Ставропигійского Ин-та 1886 года, подъ зарядомъ О. И. Тарнавского, 1886.

Вып. 1. – [2], 128 с. – Библиогр. : с. 115–118.

Вып. 2. – С. 129–248 : 3 табл. (11 хромолитогр. изображ. и 11 литогр. рис. ; рисовал съ натуры Вл. Чеховъ) – Библиогр. : с. 229–234. – Галицко-русскій изд. за 1886 г. : с. 234–242.

Ж1235/1886/1–2; VXXXVI9/432 (припл. до кн. : Петрушевич А. Краткое историческое известіе о времени введенія христіянства...Львов, 1882)

90. Степь : херсонський беллетристичний збірникъ / вид. Д. В. Марковичъ. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1886. – [2], 391 с.
Вu17438; P1644

91. Бандуристь : Збірникъ малоросійськихъ писень / зібравъ А. Легасовъ. – Москва : Изд. книгопродавца Е. А. Губанова, [тип. Вильде], 1887. – 128 с. – На обкл. назва : Бандурист : Малоросійській песенник.
Au16941 (припл. до кн. : [Зб. віршів]. – Б. м., б. р.); Ao21656 (припл. до кн. : Кобзарь. – М., 1883).

92. Ватра : літературный зборникъ / вид. В. Лукичъ коштомъ «Р. Касина въ Стрыю», а заходомъ видавця. – Въ Стрыю : Зъ друк. А. Мілера сына [зъ друк. т-ва им. Шевченка], 1887. – [6], 216, [2]. с. – (На честь и на память 25-летнихъ роковинъ смерти Т. Шевченка и 25-летней літературной деятельности Ю. Федьковича). – Библиогр. : новости л-ри: с. 2–4 обкл.
Вu3050 (припл. до кн. : Руська хата. – Львів; Чернівці, 1877); P3453

93. Веселка : літературна збірка / зложивъ і упоряд. А. Молодченко ; [видавъ І. Я. Франко]. – Львівъ : Зъ друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядомъ К. Беднарського, 1887. – [1], VII, [1], 211 с.
Прим.: Андрій Молодченко – збірне прізвище Київської Студентської Громади, яка уклала «Веселку», а видав її І. Франко.
Вu17299; Vo139780; P4513(1); P4513(2); P4513(3); P4513(4)

94. Зерна : літературно-науковий додаток до «Буковини» за рік – Чернівці : Накл. ред. «Буковини» ; печатня Г. Чоппа, 1887–1888.
За рік 1887. – [1], 60, [1] с.
За рік 1888. – 67, [1] с.
Vo128119; P6393(1); P6393(2)

95. Кобзарь : Полный сборник самых любимых и общеизвестных украинских народных песен : Более 100 песен грустных, любовных, веселых и разгульных, шуточных, старинных, казацких, обрядных, колыбельных и проч. заимствованных из лучших сборников и песенников. – М. : А. В. Морозов, 1887. – 108 с. – На обкл. назва : Кобзарь: Малоросійській песенник.

96. Литературный сборникъ, издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-русскою Матицею, г. 1887 / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого. – Во Львовѣ : Въ книгопеч. Ставропигійского Ин-та, подъ управл. О. И. Тарнавского, 1887. – XIII, 371 с. : портр. А. С. Петрушевича. – Галиц.-рус. библиогр. за 1887 г. (уклад. І. Е. Левицький) : с. 2–3 обкл.
Ж1235; Попов 8003

97. Перший Вінок : жіночий альманах / вид. коштом і заходом Н. Кобринської і О. Пчілки, передм. Н. Кобринської. – Львів : З друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1887. – [4], 464 с.

Во125839; Р1635

98. Складка : альманахъ Року Божого 1887-го. № 1 / спорудивъ Вл. Александровъ. – Харьковъ : Друк. Адольфа Дарре, [1887]. – 223 с. : 2 л. нот (Пісня «Горе піты» сл. Вл. Самойленка, муз. Н...[П. И. Ніщинський])

Vu17426/ комп. 1; Vu15523; Кротевиц 721; Р9390(1); Р6390а

99. Вперед! : зб. поезій / зібрав і видав К. Трильовский. – Чернівці : З друк Г. Чоппа, 1888.

Вип. 1. – [2], 64 с. : з автогр.

Au 18219; Ao21539 (комп. 1); Р6373

100. Гомельскія народныя пѣсни (бѣлорусскія и малорусскія) / записаны в Дятловицкой волости Гомельскаго уѣзда Могилевской губернии Зинаидой Радченко, съ прил. 83 мѣстныхъ пословиць ; [передм. та ред. Ф. М. Істоміна]. – Спб. : Въ Тип. В. Безобразова и Комп., 1888. – III, XLIII, 265, III с. – Алфавит. указ. къ пѣснямъ : с. 250–265. – (Відб. із : Зап. Имп. Геогр. Об-ва по отд. этногр. – Т. XIII. – Вып. II).

Прим.: У кн. 675 укр. та білорус. нар. пісень.

Vu20242; XI.3.6

101. Литературный сборникъ, издаваемый Галицко-русскою Матицею. г. 1888 / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого. – Во Львовѣ : Въ тип. Ставропигійскаго Ин-та, подъ зарядом И. Ф. Пухира, 1889 – VII, 434, XIX, 121 с. – Галиц.-рус. библиогр. за 1888 годъ (уклад. І. Е. Левицький).

Ж1235; Со510

102. Молодой «Черноморець»: малороссійскія песни знаменитыхъ писателей: Котляревскаго, Шевченка и проч[их] / скомпанував М. И. Антипенко. – М. : Изд. Книгопродавца Е. А. Губанова, [тип. Вильде], 1889. – 126 с. – В кн. також укр. нар. пісні. – Текст укр.

Ao21656 (комп. № 5)

103. Спивака. Пѣвецъ : Сборник малороссійскихъ пѣсень / собралъ Г. Остапенко. – М. : Изд. Книгопродавца А. А. Абрамова, тип. Ф. Іогансонъ, 1889. – 144 с.

Прим.: У кн. 138 укр. нар. пісень.

Ao21656 (комп. № 3)

104. Украинскій Кобзарь. Малороссійскія пѣсни знаменитыхъ писателей: Шевченка, Котляревскаго и проч. / скомпанував

Н. И. Сучиленко. – Кієвъ : Изд. Книгопродавца Т. А. Губанов, тип. В. Ф. Рихтеръ, 1889. – 104, IV с.

Ао21656 (комп. № 4); Аu1949

105. Чугуѣвецъ П. Малорусскія бытовыя пѣсни : Очѣркъ изъ жизни провинціального захолустья Павла Чугуѣвца. – Харьковъ : Тип. «Юж. Края», 1889. – 82 с.

Лаз.461.52

106. Буковинскій альманах на ... – [Чернівці, 1890–1891].

на рік 1891. – 1890. – 52 с.

на рік 1892. – 1891 – 101 с. : портр. : Є Пігуляка, Ол. Огоновського, Б. Хмельницького.

107. Квѣтка : иллюстрованный літературный зборник / издавъ Василь Лукичъ ; Накл. т-ва «Просвѣта». – У Львовѣ : Зъ друк. Т-ва ім. Шевченка, подъ зарядом К. Беднарсаго, 1890. – [2], 128 с. : іл., портр.

Во132022; Р1617(1)

108. Молодой чумаць: Малороссійскій пѣсенникъ: Сборникъ украинскихъ, казацкихъ, разгульныхъ, колыбельныхъ и прочихъ малороссійскихъ пѣсень / собралъ С. Ф. Легасовъ. – [2-е изд.]. – М. : Изд. книгопродавца Е. А. Губанова, [тип. Вильде], 1890. – 104, III с.

Ао21656

109. Нова збирка народнихъ малоруськихъ прыказокъ, прислів'ївъ, помовокъ, загадокъ, замовлянь. / впорядкувавъ М. Комаровъ – Одесса : Типо-литогр. Е. И. Фесенко, 1890. – X, 124, [1] с. – Бібліогр. покажч. л-ри народ. малорус. приказок, прислів'їв, загадок, то-що, 1829–1888. – с. 116–124.

Вu15359; Аu15156; Аu1660; Попов 5833

110. Литературный сборникъ, издаваемый Галицко-русскою Матицею. г. 1889–1890 / подъ ред. Б. А. Дѣдицкого. – Во Львовѣ : Иждивеніемъ Галицко-русской Матицы, въ тип. Ставропиг. Ин-та, подъ зарядомъ И. Ф. Пухира, 1891. – 3, III, 939 с. – Бібліогр. : Изд. Галицко-русской Матицы во Львовѣ...: с. 2–3 обкл.

Во32473

111. Молодой чумаць: Малороссійскій пѣсенникъ: Сборникъ украинскихъ, казацкихъ, разгульныхъ, колыбельныхъ и прочихъ малороссійскихъ пѣсень / собралъ С. Ф. Легасовъ. – [3-е изд.]. – М. : Изд. книгопродавца Е. А. Губанова, [тип. Вильде], 1891. – 103, III с.

Аu18076

112. Родный зѣльник : ілюстрований літературний зборник / вид. В. Лукич. – Львов : Коштом Т-ва «Просвѣта», 1891. – [4], 136 с. : 9 портр., з них 3 літогр. 4 мал., з них 1 літогр.

Во89115; Во40404

113. Свадьбы и свадебныя пѣсни у малороссовъ и великороссовъ м. Дмитровки Александрійскаго у[езда] (Херсонской губерніи) / Собралъ свящ. Г. Сорокинъ. – Кіевъ : ред. журн. «Кіев. старина», тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1891. – 54 с.

Прим.: У кн. 65 укр. нар. пісень

Во18194

114. Хутирь : малоросійській літературний збирникъ на 1890 рикъ / зібрав і написав передмову Т. В. Калениченко. – Кобеляки : Тип. Б. И. Брагилевскаго. – 100 с.

Во301719; Р6361

115. Зборникъ оповѣданъ : [В 2 ч.]. – У Львовѣ : Накл. Костя Паньковскаго ; зъ друк. Т-ва ім. Шевченка, подъ зарядом К. Беднарскаго. – (Б-ка Батьковщины).

Ч. 1. – 93 с.

Ч. 2. – 2, 63, 16 с.

116. Лѣвада : літературний зборникъ / вид. Василь Лукичъ ; Коштомъ т-ва «Просвѣта». – У Львовѣ : Зъ друк. Т-ва ім. Шевченка, подъ зарядом К. Беднарскаго, 1892. – 2, 101, 3 с. – Библиогр. : вид. В. Лукича : с. 2–4 обкл.

Вu2965; Р1620

117. Наша доля : збірник праць ріжних авторів : [У 3 кн.] / [під ред. Н. Кобринської]. – Стрий ; Львів, 1893, 1895–1896. – (Жіноча бібліотека. Видає Н. Кобринська ; кн. 1–3).

Кн. 1. – Стрий : З друк. А. Міллера, сина, 1893. – 104, [2] с.

Вu5859/1; Вu12893; Р6389(1); Р6389а

Кн. 2. – Львів : З друк. наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарскаго, 1895. – 107, [2] с.

Во307371; Р6389(2)

Кн. 3. – Львів : З друк. наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарскаго, 1896. – [2], 142, [1] с.

Вu17669; Вu14950; Au2031; Р6389(3)

118. Пролиски : збирникъ зъ виршивъ. – Одесса : Изд. тип. Е. И. Фесенко, 1893. – 32, [2] с.

ВА567837/ конв. 5; Вu17374; Во304435; Во300896; P6363

119. Складка : альманахъ року божого 1893-го / спорудивъ Вл. Александровъ, № 2. – Харьковъ : Друк. И. М. Варшавчика, [1893]. – [4], 116 с. : литогр. обл. – На обкл. назва : Складка № 2 : альманахъ року божого 1892-го.

Вu18361; Попов 9817; P9390(2)

120. Малорусскія пісни преимущественно историческія, собранныя Я. П. Новицким в Екатеринославской губерніи в 1874-1894 годах / [уклад., авт. передм. та приміт. Я. П. Новицький]. – Харьков : Тип. Губерн. правл., 1894. – [4], 112 с. – (Відб. зі: Сборник Харьк. Ист.-Филол. О-ва. 1894, т. 6).

Вu4303; Попов 19189

121. Родна стреха / вид. Василя Лукича. – Львів : Накл. Т-ва «Просвіта», з друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1894. – [4], 120 с. : 6 мал., 6 фотопортр. : К. Устияновича, М. Старицького, О. Корсуна, Юл. Целевича, Є. Гребінки, І. Белея, автограф видавця. – (Передрук з календаря товариства «Просвіта» на рік 1894).

Во130898; Календари П–82/1894; P6392

122. Вирна пара та инше : [зб. тв.] / [вид. Б. Д. Грінченко]. – У Чернигові : Друк. Губерн. Правл., 1895. – 56 с.

Au15022 (комп. 1); Au11484; Au1925; Ao22211 (комп. 6); Ao22218 (комп. 7); Ao47761; 1895/В-523; P6381(7)

123. Етнографічний збірник : [В 40 тт] / видає етногр. комісія Наук. Т-ва імені Шевченка. – У Львові : Накл. Т-ва, з друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського, 1895–1929.

Т. 1 / за ред. [та з передм.] М. Грушевського. – 1895. – VIII, V, 24, 120, 28, 16 с. : 2 арк. іл.

В340601/1; Попов 2675

Т. 2 / за ред. [та з передм.] М. Грушевського. – 1896. – VIII, 76, 38, 54 с.
В340601/2; Попов 2676; СХІ 10/659

Т. 3 : Етнографічні матери яли з Угорської Руси, т. 1: Легенди і новелі / зібрав. [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1897. – XX, 236 с. – Бібліогр. : с. 16–20.

Вu16078/3

Т. 4 : Етнографічні материяли з Угорської Руси, т. 2: Казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти / зібрав. [та авт. передм.] В. Гнатюк.

– 1898. – VIII, 254 с. – Дод. : с. 198–205. – Показчик мотивів, т. 1–2 : с. 206–233. – Словарець угорсько-руських місцевих виразів : с. 234–249.

Vu16078/4; Попов 2678

Т. 5 / вид. під ред. І. Франка. – 1898. – VI, 267 с. – Людові вірваня на Підгір'ю (систематичний показчик тем з деякими доповненнями) : с. 244–261.

– Пояснене скорочень : с. 261–266.

Vu16078/5; Попов 2679 ; Айзеншток № 8833/5

Т. 6 : Галицько-руські анекдоти / зібрав. [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1899. – II, XII, 370, III с. – Дод. : с. I–III в кінці кн.

Vu17046/6; Попов 2680

Т. 7 : Галицькі народні казки / зібрав О Роздольський [передм., ред.]. – 1899. – 9, 168 с.

Vu16078/7; Попов 2681; Айзеншток № 8833/7

124. Жыви струны / [уклад., авт. запису та приміт. Я.Ф. Головацький] ; Изд. Имп. О-ва Истории и древностей российских при Моск. ун-те. – У Черныгови : В университетской тип. (М. Катков), 1895.

Ч. 2 : Обрядные песни. – 115 с. – Видання укр. мовою у транслітерації символами рос. мови старої орфографії.

У кн. також пісні записані Е. Талапковичем, О. В. Духновичем, І. М. Гушалевичем, Г. М. Галькою, О. І. Павловичем, О. І. Торонським, С. Счастним [С. Щасний].

Au16553; Au15530; Au14437; Ao22218; 1895/Ж-66

125. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях : [В 3 т.] / Б. Д. Гринченко (предисл.). – Черниговъ : Тип. Губ. Земства, 1895–1899.

Вып. 1 : Рассказы, сказки, предания, пословицы, загадки и пр. – 1895. – IV, 308 с.

Vu3030/1; Попов 2670; Лаз. 461.141; Соколов Во860583/1; X.119.9

Вып. 2 : Рассказы, сказки, предания, пословицы, загадки и пр. – 1896. – II, 390 с. – Доп. къ библиогр. указан. вь обоихъ томахъ [вып.] : с. 353–355. – Указатель къ томамъ [вып.] 1 и 2-му... : с. 356–390.

Vu3030/2

Вып. 3 : Песни. – 1899. – XXXII, 765 с. – Указатель книгамъ и періоди. изд., вь которыхъ напечатаны малорусскія нар. песни : с. 697–757. – Указатель къ с. 422–551 : с. 759–761. – Доп. къ библиогр. указан. этого тома [вып.] : с. 763–765.

Попов 2672; Попов 2673; X.119.9

126. Крынычка : оповидання та вирши : Артемовського-Гулака, Билиловського, Боровыкивського, Вовчка, Гребинки, Зинькивського, Кулиша, Метлыньського, Федьковича, Шевченка, Щоголева та инш. / зібравъ Б. Г. [Б. Д. Грінченко]. – У Чернигови : Друк. «Губерн. Правл.», 1896. – 48, [2] с. : литогр. обл. худож. Г. Коваленка.

Ао21212 (комп. 3); Ао21712; 1896/К-852

127. Маты / зладывъ Ол. Тышко. – Кієвъ : Тип. Корчакъ-Новицкаго, 1896. – 36 с.

Аи1332; Ао1726; Лаз. 461, 187 (комп. 12); РЛ № 3622

128. Молодой чумаць. Малороссійскій пісенникъ : сборникъ украинскихъ, казацкихъ, разгульныхъ, колыбельныхъ и прочихъ малороссійскихъ пѣсень. – М. : Изд. Т. А. Губанова, 1896. – 123, [3] с.

Аи18076

129. Складка : альманахъ на спомынь Владымыра Степановыча Александрова : року божого 1895-го / спорудывъ [з передм.] К. А. Билиловскый. – Харьківъ : Друк. Адольфа Дарре, 1896. – [4], 271 с. : портр. В. С. Александрова, литогр. обл., 7 л. нот., іл.

Ву17427; Во6757; Во359917; Во107288; Р1642

130. 200 найкращыхъ украинькихъ писень / [уложив Є. Х. Чикаленко] ; изд. Высочайше Утвержд. Южно-Русс. О-ва Печатнаго Дѣла. – Одесса : Тип. Высочайше Утвержд. Южно-Русс. О-ва Печатнаго Дѣла, 1897. – 168, V с.

Во301433; Попов 5810

131. Милорадовичъ В. П. Народные обряды и пѣсни Лубенскаго уѣзда Полтавской губерніи, записанные въ 1888–1895 г. / В. П. Милорадовичъ (предисл.) // Сборникъ Харьковскаго историко-филологическаго общества. – Харьков: Тип. Губерн. Правления. – 1897. – Т. 16. – С. 1–223.

Ву20053; Попов 5845

132. Складка : альманахъ Року Божого 1897 / спорудывъ К. А. Билиловскый. – Спб. : Парова друк. И. А. Богельманъ, 1897. – VI, 193 с. : фот.

Во16773; Во407624; Р1607

133. Хлопські пісні. – Львів : Накл. ред. «Громадського Голосу», з друк. Народної С. Манецького і Спілки (Готель Жоржа), 1897. – 39, [1] с. : іл. – (Хлопська бібліотека ; X).

ВС30848 (конв. 4)

134. Щирі слези над могилою П. А. Куліша. – Женева : Укр. друк., 1897. – 25 с.

135. Батькове вищовання та инше / [Коштом И. Я. Череватенка]. – У Чернигови : З друк. Губ. Земства, 1898. – 16 с. – ([Вид. Б. Гринченко ; № 30]).
Au15398/30; Au11442; Au1101; Ao32240 (комп. 4); Ao 22220 (комп. 6); Au2147 (комп. 12); Au1101; P6372

136. На Великі Роковини і в память Івана Котляревського / сю збірку-одноднівку впоряд. і видав В. І. Масляк. – Перемишль : Друк і літографія Й. Стифіаго, 1898. – 55 с. : іл., біогр. і портр. І. П. Котляревського, 2 л. нот.

137. Привіт д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності : з портретом ювілянта / складають українсько-руські письменники ; передм. В. Гнатюка. – Львів : Накл. громади ; з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1898. – IV, 240 с. : портр.
Bo81976; Vu17039; P6386

138. «Січ». 1868–1898 : альманах в память 30-их роковин основаня товариства «Січ» у Відни / редком. : М. Кордуба, С. Яричевський, Р. Сембратович, передм. С. Яричевського. – Львів : Коштом і заходом т-ва, з друк. наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1898. – [2], 241, [2] с. – Спис голов «Січи». – С. 233–235. – Спис почесних членів «Січи». – с. 236–241.

Bo89880

139. Українській Кобзарь. Малоросійскія пѣсни знаменитыхъ писателей: Шевченка, Котляревскаго и проч. / скомпанувавъ Н. И. Сучиленко. – Київ : Изд. Книгопродавца Т. А. Губанов, тип. С. А. Спиліоти, 1898. – 104, IV с.

Au1949

140. Малоросійський сборникъ повѣстей, сцень, разказовъ и водевилей извѣстныхъ малоросійскихъ писателей. – М. : Типо-лит. А. П. Яковлевой, 1899. – [4], 368 с. : 1 автопортр. Т. Г. Шевченка.

Vu2753

141. Степови квіткы : вирши / упоряд. и видавъ Б. Гринченко. – У Чернигове : Зъ друк. Губ. Земства, [1899]. – 160, 6, [2] с. : автограф Б. Гринченка. – (На обкл. : Видання Б. Гринченка. № 37).

Ao1722; Au15398/37; Ao19203; Ao20038; 1899/C-794; P6366

142. Щыри слезы надъ могылою П. О. Кулиша / [передне слово М. Ф. Чернявський. – Бахмутъ : Друк. М. М. Крамарева, 1899 (обкл. 1900). – 53, [3] с.

Au17071 (комп. 1); Ao20812